T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM ANABİLİM DALI

KÜLTÜRLER ARASI KIRKLAMA GELENEĞİNİN ANTROPOLOJİK BAĞLAMDA İNCELENMESİ ŞANLIURFA- MARDİN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet YAVUKLU

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. M. Emre KÖKSALAN

GAZİANTEP
Ağustos 2021

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM ANABİLİM DALI

Tezin Başlığı: Kültürler Arası Kırklama Geleneğinin Antropolojik Bağlamda İncelenmesi Şanlıurfa- Mardin Örneği
Adı ve Soyadı: Ahmet YAVUKLU
Tez Savunma Tarihi: 26/08/2021
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ERKAN
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. M. Emre KÖKSALAN

Bu tez tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Emre KÖKSALAN

Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Adı ve SOYADI İmzası

……..

……...

……

……..

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Ahmet YAVUKLU

Öğrenci Numarası: 201710552

Tez Savunma Tarihi: 26/08/2021

ÖZET

KÜLTÜRLER ARASI KIRKLAMA GELENEĞİNİN ANTROPOLOJİK BAĞLAMDA İNCELENMESİ ŞANLIURFA- MARDİN ÖRNEĞİ

Ahmet YAVUKLU

Yüksek Lisans Tezi

İletişim ve Toplumsal Dönüşüm ABD

Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. Emre KÖKSALAN

Ağustos 2021, 85 sayfa

Bu çalışma, sosyal bilimlerin başlangıç tarihiyle, gelişim sürecinde ortaya çıkan ve 19. Yüzyılın en genç bilim dalı olan antropoloji bilimini tanımlayan ve insanın, insanlığın bir parçası olan, antropolojinin en önemli temel ilkesi olan kültürel farklılıkları ortaya koymuştur. Kültürün insanla olan ilişkisini ele alarak kültürlerarası etkileşimi ortaya koymuştur. İnsanlığın birikimlerini yeniden üretme biçimini, antropolojinin günlük hayattaki önemini, kültürün temel ilkelerine dayandırıp ele alınmıştır. Kültürel ve biyolojik olarak insanı tanımlayan Antropoloji disiplini bilimsel olarak yoğun bir çalışma yürütmektedir. İnsan için bunlardan bir tanesi de sayılardır. İnsanlık tarihinde inançsal bağlamda bazı sayılar kutsal değerler taşımaktadır. Bu sayılardan bir tanesi de kırk'tır. Bu tez çalışmasında Mardin ve Şanlıurfa yörelerinde asırlardır devam eden Kırk sayısının nasıl önem kazandığını, Kırk sayısının kültürel açıdan neden bu kadar etkili olduğunu açıklar. Bir insanın dünyaya geliş süreciyle doğum öncesi ve sonrası, ruhun bedenden ayrılış süresi Kırk sayısına bağlanmaktadır. Dolayısıyla kültürlerarası karşılaştırma yaparak sayıların günlük hayattaki yerini etnografik bir yöntemle incelemiştir.

Anahtar kelimeler: Antropoloji, Kültür, Kırk Sayısı,

ABSTRACT

Ahmet YAVUKLU

M.A Thesis, Media and Communication Department

Institute of Social Sciences, Gaziantep University,

Supervisor: Associate Profesor: M. Emre KÖKSALAN

Agust 2021, 85 pages

AS A ANTHROPOLOGICAL EXAMINATION OF TRADITION " KIRKLAMA " IN THE FIELD OF INTERCULTURAL SANLIURFA - MARDIN EXAMPLE

This study revealed the cultural differences that emerged in the development process with the beginning date of social sciences, which defined the science of anthropology, the youngest science of the 19th century and which is the most important basic principle of anthropology, which is part of human and humanity. This study revealed intercultural interaction by examining the relationship of culture with human beings. This study examine by basing to basic principles of culture the importance of anthropology in everyday life, regeneration style of acumulations of humanity. The discipline of anthropology, which defines human beings culturally and biologically, performs a scientifically intensive study. One of them is numbers for humans. In the history of humanity, some numbers in the religious context have sacred values. One of this numbers is 40. In this thesis study, he explains which has been going on for centuries in Mardin and Şanlıurfa regions, how 40 number has gained importance and why the number of forty is so culturally effective. With the process of human's arrival to earth, before and after birththe period of departure of the soul from the body is connected to the number 40. Therefore anthropology is examining by making an intercultural comparison and the place of numbers in daily life in an ethnographic way.

Keywords: Anthropology, Culture, 40 number

ÖN SÖZ

Bu araştırmanın sonuçlanma sürecinde antropolojik anlayışıma, yönlendirmeleriyle bana farklı bakış açılarını kazandıran, emeği geçen tez danışmanım Prof. Dr. Mustafa Emre Köksalan'a teşekkür eder saygılarımı içtenlikle sunarım. Bu süreçte yanımda desteğini eksik etmeyen Arş. Gör Nazlı Akbaş'a, araştırmama bilimsel yöntemler sunarak destek veren Doç. Dr. Emre Güldoğan'a teşekkür ederim. Araştırmamın sözlü tarih çalışmasını oluşturan görüşmeleri gerçekleştirdiğim sırada ve saha çalışmasında fotoğraf, video ve ses kayıtlarını alan İbrahim Ayhan'a teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ÖN SÖZ ..... **v**

GİRİŞ **1**

A. Araştırma Konusu ve Problemi 10

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi 11

C. Araştırmanın Yöntemi 11

D. Araştırmanın Sınırlılıkları 12

I. KURAMSAL ÇERÇEVE 14

1.2. Antropolojinin Kültür Meselesine Bakışı: Kuram ve Tarihi Bir Arada Okumak 14

1.3. Kültürel Benzerlik ve Farklılığın Okunması İçin Kuramsal Bir Model: 23

II. KIRKLAMA GELENEĞİNİN ANTROPOLOJİK YORUMU 38

2.1. Sayıların Tarihsel ve Kültürel İşlevini Anlamak: Kırklama Geleneğinin Antropolojik Tarihi 38

2.2. Sayıların Farklı Kültürlerdeki Ayrışan ve Benzeşen İşlevleri 42

2.2.1.Antropolojik Bakış Açısıyla Kırk Sayısını İncelemek 42

III. KÜLTÜRLER ARASI KIRK SAYISINI ANLAMA ve YORUMLAMA ..46

3.1. Alan Çalışması Üzerine 48

3.2. Kırklama Geleneğinin Antropolojik Çözümlemeleri 50

3.2.1. Doğum Öncesi Kırk Gün 50

3.2.2. Doğum Sonrası Kırk Gün 54

3.2.3. Ölüm Sonrası Kırk Gün 57

3.2.4. Bebeğin Kırkı 58

3.2.5. Kırk Tası 64

3.2.6. Kırklara Karışmak 73

3.2.7. Kırkı Ayırmak 74

3.2.8. Kırkı Uçurmak 78

SONUÇ 80

KAYNAKÇA 83

GİRİŞ

Sosyal bilim, insanlık birikimlerini modern olarak adlandırdığımız çağda yeniden ele alma, yeniden yorumlama girişimidir. Newton'un bizim de tanrı gibi kesin bilgilere ulaşabileceğimizi öngören neredeyse teolojik bir görüşü bugün bilim olarak adlandırdığımız görüşün temelleri sayılabilir. Yani bilim kelimesinin ardında tanrısal bir kesinliğe ulaşma amacı vardır. Sayılar, semboller, simgeler bağlamında kültürel işlevi olan bir sayı, tanrısal kesinliği kurduğumuz inanca bağlar.

Sosyal bilim tanımlanmaya başlandı ve kendi içerisinde farklı disiplinleri ortaya çıkardı. Bu da 19. yüzyıla götürmektedir. Bir tarafta doğa bilimleri olan matematik, biyoçeşitlilik vb. diğer tarafta sosyal bilimleri olan felsefe, antropoloji vb. Sosyal bilim ise bu ikisinin arasında sosyal gerçeklikleri araştıran bir bilim olarak doğmuştur.

Kültürel ve biyolojik olarak insanı tanımlayan Antropoloji disiplini, bilimsel olarak yoğun bir çalışma yürütmektedir. Antropoloji her zaman için batı dünyasını çalışma alanı olarak seçen diğer bilimlerden ayrı bir konumda var olagelmiştir. Antropologlar da disiplinin ilk yıllarında kendini insanlık tarihi araştırmalarına vakfetmişse de, ihtiyaçlar onları belirli halklarla ilgili yoğunlaşmaya yönlendirilmiştir. Genellikle sömürge veya yabancı olan bu halkların üzerine çalışma yapmak ise zorunlu olarak katılımcı gözlem ve alan araştırması gibi yeni bir yöntembilim geliştirilmesine neden olmuştur. Katılımcı gözleme bilimsellik adına her zaman şüphe ile yaklaşılmıştır. Bununla birlikte "antropologun yurttaşı olduğu sömürge devletine çalışması da etik sorunları beraberinde getirmiştir" der İngiliz antropolog Bronisław Malinowski. Katılımı gözlem ile kullanılan yöntem bilimsel olarak çalışma alanında kültür üzerinden tanımlanmaktadır.

Kırk sayısına kültür ve biyolojik kavramlar üzerinde antropolojik bir bakış açısı kazandırarak, kırk sayısının insan üzerindeki etkisini, varoluşunu inanca, kültüre ve günlük hayata temellendirerek katılım ve gözlem yoluyla antropolojik bir perspektif kazandırarak kırk sayısı olumlu ve olumsuz yansımalarıyla ele alınıp incelenmiştir. Genel anlamıyla kırklama dediğimiz yani *kırkı çıkmak, kırklara karışmak, kırka girmek* gibi alt başlıklar oluşturulup, kırk sayısının önemini Şanlıurfa ve Mardin illerinde gerçekleştirilen ritüeller, gelenekler bir karşılaştırma yoluyla kültürlerarası benzerlik ve farklılık üzerine yoğunlaşmıştır.

Antropoloji biliminin olmazsa olmazı olan Saha çalışması ile elde edilen sonuçların bu çalışmaya büyük katkıları olmuştur. Alan çalışması yöntemini gerekleştirerek etnografik bir yönteme dayanan, Katılımcı gözlem ve uygulama antropolojisine dayanarak alan sınırlılıkları içerisinde bir araştırma yapılmıştır. Sayıların insan hayatındaki yeri ve bunların taşıdığı kültürel anlamları ortaya konarak, sahadaki verilerle desteklenmiştir.

Saha çalışmasında yapılan görüşmeler kayıtlarıyla birlikte Görsel metodlarla desteklenerek çalışma içerisine eklenip sunulmuştur. Araştırmada tespit edilen ve günümüze kadar devam eden gelenek hakkında kaynak kişileri bulup birebir görüşme gerçekleştirerek antropolojik bir bakış açısı kazandırılmıştır.

Bu tez çalışması, kültürün önemini, kültürün insan tarihiyle var olan ve günümüze kadar çeşitlenerek nasıl devam ettiğini vurgulanmıştır. Kültürün birçok öğesi olup, sembolleşen ve simgeleşen kutsal bir sayı olan Kırk sayısına bilimsel bir değer kazandırılmıştır. Kırk sayısına yerel halkın bakış açısı ile etnografik bir çalışma metoduyla kırk sayısının Mardin ve Şanlıurfa şehirlerini karşılaştırarak farklılıklarını ve benzer yönlerini ortaya koymuştur.

Antropolojik bakış açısının şekillendirilmesiyle beraber insan çeşitliliğin kültürel işlevi antropolojiye dayandırılarak incelenmiştir. İkinci bölümde konunun dayandığı kültürün temel kavramları açıklamaktadır. Kültür başlığı altında kültürlerarası farklılıkların ve benzerliklerin önemi, kültürlerarası etkileşim, iletişimin kültürlerarası etkisini ortaya koyarak tanımlanmıştır. Kültürü neden önemseriz? Kültürsüz bir toplum ya da bir insan olabilir mi? Bütün kültürler aynı mıdır, ya da tüm kültürler farklı mıdır? İnsanların yaşam biçimlerine bakıldığı zaman, insanı farklılaştıran biyolojik özellikler mi ya da kültürel farklılıklar mı? Kültürsüz yaşayabilir miyiz? gibi soruların cevaplarını ikinci bölümde değinilecektir.

Kırk sayısının doğum öncesi ve doğum sonrasında insan üzerindeki etkilerini vurgulamıştır. Bölümün sonunda halk arasında kırk sayısıyla ilgili günümüze kadar devam eden hikâyeler derlenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde kırklama geleneğinin farklı kültürlerde nasıl devam ettiği, sayıların kültürle ilişkisi ve kırklama geleneği kapsamında kırkın dönemsel olarak nasıl çeşitlilik kazandığı açıklanmıştır. Kırklama geleneği; kültürlerarası karşılaştırma ve ortak özellikleri ile birlikte alt başlıklarla ayrıntılı olarak incelenmiştir. Etnografik çalışmanın yer aldığı bölümdür. Bu bölümde; Kırk sayısı ile ilgili gelenlekler ya da ritüeller üzerine yapılan

saha çalışmasının dokümanlarıyla konuya bir bütünlük kazandırmak amacıyla görsel metotlar da eklenmiştir.

A. Araştırma Konusu ve Problemi

Kırklama geleneği somut olmayan kültürel miras değerlerinden bir tanesi olmakla beraber, kırk sayısına yüklenen anlamlar günümüzde kaybolmaya yüz tutmaya başlamıştır. Bu çalışma arşivlemek ve belgelemek amacı ile bir doküman niteliğini kazandırmak üzere hazırlanmıştır. Yüzyıllar boyu yaşanmış ve günümüze kadar devam etmiş bir geleneğin akademik ortamda sunmak üzere antropolojik bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu çalışma süresi boyunca fen ve sosyal bilimler ilişkisi üzerinden kültürel değerlerin sayılarla ilişkisinin neler olduğunu ortaya koymak amacıyla ortaya konulmuştur

Bu araştırmanın temel sorusu; antropolojik bakış açısıyla kültürel bağlamda önemli bir etki yaratmanın ve kültürlerarası bir gelenek, sayıların kültürel işlevi üzerinden benzer yönlerinin modern hayatta yani günümüze kadar devam etmesinin temel nedeni nedir?

Diğer bir soru ise İnsanlık tarihinde kırk sayısının antropolojik bağlamda geçmişten günümüze devam eden gelenekler içerisinde kırk sayısının kültür ile ilişkisinin nasıl tanımlanmaktadır? Tez sorunsalı değerlendirirken kültürlerarası benzerliklerin ve farklılıkların, kültürün insanla ilişkisi üzerine değişen ve sayı geleneklerine yaklaşımlarını, temel tespitlerini oluşturarak kırk sayısına teorik bir çerçeve oluşturmayı hedeflemiştir. Antropologların yaptığı saha çalışmaları, antropolojik bağlamda kültür hakkındaki bakış açılarını ortaya koyarak kültür ve sayı arasındaki bağlamı incelenmektedir. Kültürün tüm disiplinler arası işlenen bir alan olmakla birlikte antropoloji, sosyoloji, felsefe ve iletişim bilimlerin kültürel bağlamda toplumsal hayatı ele alarak, örnek seçilen antropologların bakış açılarını değerlendirmeyi elde edilen verilerle desteklenerek yazılmıştır.

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, Mardin ve Şanlıurfa'da yaşayan farklı etnik Kökenlere sahip toplulukların kültürel yaşamlarını ele alarak her iki toplum için önemli olan kırk sayısını incelemeyi amaçlandırmıştır. Kültürün insanlık tarihiyle başladığı ve günümüze kadar devam eden ve de edecek olan bu çeşitliğini vurgulayarak, kırk sayısının ritüellerle nasıl uygulandığı, sayının olumlu ve olumsuz sonuçlarını antropolojik bağlamda incelenmesi hedeflenmiştir. Kırk sayısının doğum öncesi ve doğum sonrasının günlük hayata bu kadar yön vermesinin imgesel ve görsel metotlar kullanarak nasıl devam ettiğini incelemeyi amaçlanmıştır. Kırk sayısına antropolojik bir perspektif kazandırmayı hedeflenmiştir.,

Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma ve kaynak taraması yaparak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasında tespit edilen kişi/kişiler ile görüşmeler yaparken arazinin zor durumlarını gözetmeksizin gerçekleştirilmiştir. Saha çalışması yönteminde arazide çoğu zaman birebir görüşmeler yapılmış bazen de gurupça sohbetler gerçekleştirilmiştir.

Saha çalışması yöntemiyle alanda elde edilen veriler, araştırma konusunda kullanılmıştır. Sahada yapılan görüşmeler, kaydedilen görsellerle desteklenmiştir. Görüşmeye izin verenler çalışmada görsel olarak belirtilmiştir. Daha sonra sözlü görüşmeler metne çevrilerek konuya ilişkin yerlerde kullanılmıştır.

Sekiz aylık bir saha çalışmasında, kırklama geleneğini sürdüren yöredeki halkları ve geleneksel uygulamayı yapan kişileri tespit ederek birebir görüşmeler üzerinde antropolojik çözümlemeler ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Antropolojik bir perspektifle etnografik araştırma teknikleri kapsamında araştırma gerçekleştirilmiştir. Ses kayıt cihazı, kamera çekimi, fotoğraf makinesi gibi teknik araçlar görüşmeyi kabul edenlerin izni ile kullanılmıştır.

Saha çalışması yapılırken seçilen şehirlerin kütüphaneleri kullanılmıştır. Mardin Müzesi Kütüphanesi, Viranşehir Mehmet Uzun Kütüphanesi, Viranşehir İlçe Halk Kütüphanesi: Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi olarak seçilmiş olup kütüphaneden kaynak taramasıyla mekânlar seçilmiştir. Saha çalışmasında başta Mardin ili, ilçeleri, Nusaybin,

Derik. Köylerden Yol başı, Ortaköy, Kütüklü, Zeytinli, Eski kale, Arpa tepe köylerde derinlemesine görüşmeler yapılmış olup verileri tezde kullanılmıştır. Şanlıurfa ili olarak da seçilen alanlar genellikle kırsal bölgelerde saha çalışmasına yoğunluk verilmiştir. İlçeleri ve köyleri; Viranşehir, Harran, Ceylanpınar, Akçakale ve bağlı kırsal alanlarda geleneğin sürdürüldüğü ve canlandırmasının yapıldığı yerlerde alan araştırması yapılmıştır. Bu köylerden Kırkgöz, Başmaklı, Küçük mutlu, Büyük mutlu, Kurtulmuş, Burç gibi kırsal alanları örneklendirilerek katılımcı gözlemci olarak alan araştırması yapılmıştır. Buna bağlı olarak Kiliseler, Manastırlar, Camiler, Medreseler, Ziyaret alanları gibi yerlerde de görüşmeler sağlanmıştır. Görüşmeler çoğunlukla dört kişiden fazla olan gruplarla yapılmış fakat bireysel görüşmeler de yapılmıştır.

D. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın yöntemsel sınırlılıklar için Mardin ve Şanlıurfa alan olarak mesafeli bölgeler olmakla birlikte tezin sınırlılıklarını da etkilemiştir. Bu dönemde çalışma sürecinde covid-19 sebebiyle alan araştırmasında zaman ve sürecin olumsuz etkilerini belirterek tez çalışmanın zamanında bitmemesine neden olmuştur. Bu süreçte ulaşılması gereken kaynakça kişilerin izin vermemesi, ulaşım konusunda ciddi problemlerin yaşanmasına, bölgeler arasında yeterince bütçenin olmadığından dolayı çalışmanın sınırlılıklarını hem zamansal hem de mekânsal sınırlılıklara sebebiyet göstermiştir. Şanlıurfa ve Mardin bölgelerinde sayı geleneklerini incelenmesiyle beraber kırk sayısıyla araştırmanın teması oluşturulmuştur. Bu bölgelerde devam eden gelenek hakkında bilgi sahibi olan ve bu geleneğin canlandırmasını yapan kişi ve kişilere ulaşılarak, bir alan belirlenmiş olup, bu alanda katılımcı-gözlemci yoluyla araştırma yapılmıştır. Şehir merkezi ve kırsal alanlarda sahanın ve çalışmanın sınırları içerisinde yürütülmüş olup ve yaklaşık on beş kırsal alanda uzun süre kalarak saha çalışması yapılmıştır.

Bu çalışmada kırk sayısıyla ilgili ortaya konulan başlıklar üzerinden görüşmeler ayarlanarak araştırma yapılmıştır. Kırk sayısı hakkında genel bir tanımlama yapılarak ve daha sonra her iki merkezin ve merkezlere bağlı kırsal yerlerin kırk sayısına yüklendiği anlamlarla birlikte bir şema oluşturulmuştur. Çalışmada öncelikle antropolojinin tarihsel sürecinden, antropolojinin temel bilgilerinden, antropolojik çalışmaların insan ilişkisiyle, iletişimden, kültürün temel kavramlarından, kültürün insanla ilişkisi, biyo-kültürün önemi üzerinden tanımlamalar yaparak incelenmiştir. Çalışmanın bölge sınırlılığını başlıkta da olduğu gibi göstermiş olup, kültürel farklılığın yoğun olduğu ve kültürel miras öğeleri konusunda

devamlılık niteliğini taşıyan, öğe çeşitliliğin zengin olduğu bölgelerdir. Mardin de yaşayan etnik köken olarak Araplar, Süryaniler ve Kürtler olmak üzere kırk sayısı geleneğinin nereden geldiği ve nasıl devam ettiği üzerinde yürütülmüştür. Mardin'de yaşayan farklı gelenek ve kültürlere sahip topluluklar bir arada yaşamaktadır. Farklı kültürlerin olduğu ve kültürlerarası İletişiminin ve etkileşminin yaşadığı, uygarlık tarihin temellerini atan, Mezopotamya'nın eşiğinde olan merkezlerdendir.

Bu araştırma her iki şehrin inançları ve kültürleri bağlamında kırk sayısıyla kültürlerarası iletişimin ve etkileşimin farklılıklarını ve benzerlik göstermektedir. Çalışmadaki bu farklılığı ve benzeşmeleri bölgede yaşayan farklı etnik kökenler üzerende incelenmiştir. Bir başka sınırlık ise görüşme yapmayı kabul eden bireylerde görülmektedir. Görüşme yapılan bireylerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Sonuç itibariyle giriş bölümde araştırma hakkında temel bilgiler verilmiştir. Araştırmanın amacı, konunun nasıl seçildiği, araştırmanın sorusu ve yöntemi üzerine girişte bilgiler verilmiştir.

I. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.2. Antropolojinin Kültür Meselesine Bakışı: Kuram ve Tarihi Bir Arada Okumak

Antropoloji, insan çeşitliliğine farklı bakış açılarını kazandıran, insanı bir bütün olarak ele alan anlayan ve yorumlayan bir bilimdir. İnsanın toplumsal yaşamını kültürel ve fiziksel bağlamda bir bütünlük içinde inceleyen ve kültürlerin nedenlerini araştırarak kültürlerarası karşılaştırma yaparak, benzer ve farklı yönlerini inceleyen ve İnsanı temel alan bir bilim dalıdır

Antropoloji, insani bilimler, sosyal bilimler ve biyolojik bilimlerin sınırlarında kendine yer bulan bir disiplindir. Antropoloji terimi, Yunanca ‘’insan’’ anlamına gelen *Antropos* ve ‘’(n)ın çalışması’ anlamına gelen *logia* kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. ‘’insanın çalışılması’’ kavramı, bilimsel bir alan için oldukça kapsamlı gibi görünebilir fakat antropologlar için alanın ismi ve kapsamı oldukça önemlidir. İnsanoğlunu ilgilendirmen her şey, antropologların muhtemel ilgi alanına girer. Aslında daha doğru bir tanımla, antropoloji insan doğasının, insan toplumunun ve insanın geçmişinin çalışılması olarak nitelenebilir. Dolayısıyla bazı antropologlar insanın kökenini, bazıları ise çok çeşitli modern yaşam biçimlerini araştırır ve anlamaya çalışırlar. Aynı şekilde, bazı antropologlar kazılar yaparak geçmişe gider ve geçmişten günümüze konuşma biçimlerimizin şimdikine doğru neden ve nasıl şekillendiğini anlamaya çalışır (Lavenda & Schultz, 2018:24).

Antropolojiyi bilimsel bir alanda kökenleştirirsek sosyal bilimlerin en genci olup, tarihsel olarak 19. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. Antropoloji, bir toplumun fiziksel ve sosyal-kültürel özelliklerini ortaya koyarak, insana, kültüre, dile, sanata, geçmişten günümüze dayanan yaşam biçimleriyle geniş bir anlam kazandırmıştır. Dolayısıyla antropolojiyi tanımladığımızda: insanı her şekilde ele alan ve insanlığın bilimini kuramsal, düşünsel ve dönüşümsel olarak bir anlam oluşturan olarak açıklanabilmektedir. Bilimsel bir disiplin içerisinde yarattığı konular insan, toplum ve kültürdür.

Antropoloji tarihsel süreç içerisinde gelişim göstererek insanı tanımlarken insan kültürü öğrenmeyi, bilmeyi ve yorumlamayı amaçlayarak insanlığın en eski tarihlerine kadar gitmiştir. Buna örnek olarak Herodot’un ilk çağlarda tarihsel bir yolculuğa atmış olduğu ilk adımıdır. Herodot’un Tarihi’nde yalnızca tarihsel olayların kronolojik anlatımına değinilmemekte, ayrıca yeryüzünün o güne dek erişilebilen bölgelerinde yaşayan toplulukların yaşam tarzları, teknolojileri, kültürleri gibi noktalara dair bilgiler de

sunmkatadır. Aynı yaklaşımı Strabon'da, Tacitur'da, Marco Polo'da, İbn-i Batuta'da, İbn-i Haldun'da ve daha nicelerinde gözlemlemek mümkündür. (Emiroğlu ve Aydın, 2009:47).

Kültürel incelemeler, 19. yüzyılın sonlarında antropolojinin konusu olarak araştırmaları başlıyor. Bu dönemde yetişen ve yetiştirilen antropologlar saha çalışmaları ile kültürel analizler yapmaya başladılar. Amerikan antropolojisi daha çok kültürel antropoloji üzerinde durduğu için antropologların çoğu kültürel çalışmalara ağırlık verdiler.

Antropolojik bilgilerin toplanmasıyla yerli kabileler hakkında fikirler edinildi. Farklı yaşamlar merak edildi. Onlar hakkında konuşuldu ve fikirler üretildi. Sosyal bilimciler öteki insanların kültürleri, inançları, yaşam şekilleri merak duygusu üzerinde ötekilerle bir bağ kurdular. (Auge & Colleyn:2005,1-20). İnsan türünün çeşitliğine ilişkin keşif, gözlem ve merak, antropoloji disiplini ortaya çıkartan unsurlar olmuştur ve antropolojinin başlıca hedefi, insanın bilimsel incelenmesi ve adını anlaşılması olmayı sürdürmektedir. (Bates, 2009:42) . Alanda farklı görüşme biçimlerini kazandırarak yeni tekniklerle kuramsal kavramsal yönden yeni bulgular elde ettiler. Araştırmacılar katılımcı ve gözlemci bir bakış açısını yakalayarak antropolojiye bütünlük sağladılar. Bu bütünlükle bir toplumun, kabilenin bütün sosyal hayatını, dilini, inanç biçimi ve kültürel özelliklerini ortaya koyabildiler. Yerli halklarla birlikte yaşayarak günlük hayatları kayıt altına alarak kültürün bütünlük şemasını çizdiler. Dolayısıyla araştırmacılar bu yöntem ve düşünce biçimleriyle dış dünyadan kabilelere giderek kültürü kaydederek kültürel değerlerin özünü korumuşlardır. (Emiroğlu ve Aydın, 2009: s 285)

> Burada amaç, hiçbir şey eksik kalmamacasına topluluğun kültürünü bütünüyle kayda geçirmektir. Antropolojinin oluşum yıllarına ait romantizmden beslenen bu çalışma tarzı, modernleşme sürecinde kaybolma veya ‘’bozulma’’ ihtimali olan kültürleri ‘’saf’’ haliyle betimlemeyi böylelikle kültürel katalogunu oluşturmayı ister. Bu yüzden 19. yüzyılda kıta Avrupa'sının milliyetçilikleri kendi ‘’ulusal öz ‘’lerini keşif yolculuğuna çıkarırken, bu özün ‘’kaybolmamış’’ unsurlarının kendi kırsal topluluklarında hala yaşadığını ve bu yüzden oradaki ‘’ulusal öz’’ü kaydederek ulusal bilincini kazandırmak, hatta modernleşme sürecinde kozmopolitleşen kültürün yerine bu özsel kültürü ikame etmek gerektiğini savlayarak etnografyaya yönelmişlerdi. (Emiroğlu ve Aydın, 2009:285)

Etnografya araştırması yapan bilim insanlarının sahada veri toplama eylemi özellikle antropologlar için temel çalışma şeklini oluşturmuştur. Dolayısıyla antropoloji bu etkinlikleri karşılaştırdığında kendi başına bir disiplin olmuş farklı yaklaşım ve akımlardan etkilenerek kendi temel çalışma alanlarını yaratmıştır. Antropologlar yerlilerin arasına girerek etnografik araştırma yöntemleri bağlamında alanda katılarak gözlemleyerek derinlemesine incelemeler yaptılar. Bu da antropolojiyi diğer sosyal bilimlerden ayıran özelliklerinden bir tanesi olmuştur. Etnografik araştırmaları yürüten sosyal bilimciler, yerliler hakkında bilgiler edinerek antropologlar için bir akademik alan oluşturdular.

Kültürel antropoloji, antropolojinin en temel çalışma alanlarındandır. İnsanın kültürel bir varlık olmasıyla birlikte insan kültürsüz düşünülemez, tartışılamaz bir varlık olarak kültürle birlikte incelemiştir. Yani kültürel antropoloji biyolojik antropolojiden daha önemli olmakla beraber insanın kültürü ürettiğine, kültürü sürdüren ve günlük hayatta yaşayıp onu aktaran bir varlık olarak ele alıp incelenmiştir. Kültür kavramı, ilk defa 20. yüzyılın başlarında kültür alanında çalışan antropologlar tarafından kullanılmıştır. Özellikle yoğun bir kültür çalışmasını yürüten Edward Tylor tarafından kullanılarak kültürü bir insan üzerinden tanımlayarak inanç, sanat, dil, ahlaki ve geleneksel değerler üzerinden ele alarak incelemiştir. Franz Boas, A.L. Kroeber Amerikan antropolojisinin gelişmesinde önemli katkılar sunumuşlardır.

> Kültürel antropologlar bir toplumun üyesi olarak insanın sonradan öğrendiği davranış ve inanışlar bütünü olarak tanımlanan kültürün, farklı insan gruplarının davranış ve inanışlarını nasıl şekillendirdiğini ve çeşitlendirdiğini inceler. Kültürel antropologlar insanın kültürel faaliyetlerinin belirli alanlarında uzmanlaşıyorlar. Bazıları insanların siyasi, ekonomik veya dini bir takım toplu görev ve sorumlulukları yerine getirebilmek için kendilerini nasıl düzenlediklerini incelerler. Bazılarıysa insanların dil, din, sanat, müzik, ritüel vb. Araçlarla kendilerini ifade ediş biçimleri ve bunların anlamları üzerine yoğunlaşırlar. Diğer bir grup antropologsa kıyafet, barınak ve araç gereç gibi insanların ürettiği ve kullandığı maddi kültür öğelerini ve yiyecek elde etmek için ya da eşya üretmek için kullandıkları teknik ve yöntemleri inceler antropologlar teknolojilerin ve çevresel koşulların birbirleri nasıl şekillendirdiğini de inceleyebilirler. (Lavenda & Schultz, 2018:27).

Geçmişten günümüze kültürü araştıran antropologlar kültürleri karşılaştırarak kültürün temel özelliklerini oluşturdular. Bu temel özellikler, kültürün ortak sonucu olarak işlevselciliği anlaşılır hale getirdi. Antropolojinin kültürel meselesine yeni anlayışlar ve farklı görüşler ortaya çıkması aynı zamanda akademik bir zenginliğin başlangıcı oldu.

Edward Tylor'a göre kültür meselesi, mitolojik çalışmalar yürütüldü ve dilin insan zihninini nasıl evirdiği konusunda araştırmalar yaptı. Antropolojik bağlamda ilkel kültür kavramı üzerine animizm akımını geliştirerek dinsel düşünce üzerinden bilimsel yaklaşımlar yaratarak bir kuram oluşturdu. İnsanın büyüsel ve dinsel bir varlığın olduğunu savunarak her şeyin bir ruha sahip olduğunu öne sürerek ilkel dinsel ve kültür üzerine bir yol haritası çizmiştir.

Tylor, dinsel, kültürel ve dilsel bağlamında insanı ele alırken kalıntılar üzerinde de çalışarak ve kültürel miras değerlerini yitirmiş kalıntılarını öne sürerek geçmişten günümüze devam eden ritüelleri ortaya koyar. Örneğin adak veya kurban uygulamaların yapılmasıydı. Ölenlerin ruhlarına kurbanlar verilmesi, ayinlerin yapılmasıydı. Kurban kültürü dinsel ayinlerde, günlük hayatta geçmişten günümüze kadar devam eden bir sunu biçimidir.

- Kültür ya da geniş kapsamlı olarak uygarlık, etnografik açıdan, bilgiyi, inancı, sanatı, ahlakı, hukuku, geleneği ve insanın bir toplumun üyesi olarak elde ettiği diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür.
- Tylor kültürü niteliksel bir terim olan uygarlıkla eşitler. Böylece kültür, en azından içkin olarak bir derece meselesi haline gelir. (Eriksen, 2010,s42).
- Tylor, ilkel insanın akılcı ve bilimsel bir filozof olduğunu savlanmaktaydı. Dinsel inançları, hiç de sanıldığı gibi gülünç değildi; aksine mantıksaldı; rasyonel düşünce ve ampirik bilgi üzerine görüşlerinde izlemek mümkündür. (Özbudun, Şafak, Altunek, 2012).

Amerikan antropolojisine öncülük eden, kültürel, simgesel, toplumsal ve bireysel bağlamda ilerleyen bir misyon yaratan Franz Boas, antropolojide öğrencileriyle birlikte önemli bakış açıları yaratmıştır. Boas, bu dönemde kültürel açıdan zengin bir akademik yol çizerken kültüre yeni tanımlamalar getirecek ve sahada oluşturulacak uygulamalı antropoloji[1] ile yeni keşifler yaratacaktır. Antropolojinin saha ilkelerini kurarak ve yerli halkların arasına girerek yeni bir yol haritası çizmiştir.

[1] Uygulamalı antropoloji en genel anlamında dört alt disiplinin bilgi ve/veya tekniklerinin pratik soruların tanımlanması, değerlendirilmesi ve teşhisinde kullanımını içerir. Antropolojinin alanının genişliği nedeniyle, pek çok uygulaması vardır. Örneğin, giderek büyüyen tıbbi antropoloji alanı hastalıkların sosyokültürel bağlamını ve anlamlarını göz önünde bulundurur (Kotak, 2008:15).

Kültürel görecelik kavramı ile antropolojide önemli bir kuram ortaya koyarak bir bakış açısı yakalar. Boasın anlayışında, öğrenciler antropolojinin dört alanında eğitim göreceklerdi ve dört alandan bir tanesini seçeceklerdi. Franz Boas, bu çalışmalarla yeni bir kavram icat ediyor. *Kültürel görecelik* kavramını ortaya koyarak bu kavramın öncüsü sayılmaktadır.

Franz Boas, Yerli dillerin araştırılması, antropolojinin bir alanı olan linguistik antropoloji ile ilgiliydi. Kuzey ve Batı Kanada'da birçok etnografik seyahatlere çıkmaktadır. Baffin Adası Eskimo yaşam grubunda kültürel çeşitliliği ve daha sonra balıkçı Kwakiutl yerlileri üzerinde çalışmıştı. Bu adada bir tecrübe kazanmıştır. Boas, antropoloji eğitimini vererek yeni öğrenciler yetiştirdi. Kendi öğrencilerini saha çalışmasına göndererek Amerikan yerlileri hakkında kültürel çalışmalar yaparak, kültürleri kayıt altına alır.

> Boas'ın kendi çalışmaları, kültürel antropolojiye doğru bir eğilimi olsa da, geniş bir alanı kapsıyordu. Amerika'nın kuzey batı kıyısındaki İnuitler ve kuwakiutllar arasında kendi başına araştırmalar yürüttü ama aynı zamanda diğer yerli halkları üzerine malzeme toplayan asistanlarıyla birlikte çalıştı. Saha çalışması sırasında, incelediği topluluğun lingustik açıdan usta üyelerden yardım aldı, onlarla birlikte kayıt yaptı, tartıştı ve haber kaynaklarının verdiği bilgileri yorumladı. Bu kişilerin bazıları, özellikle de Kuwakiutllar üzerine pek çok kitabı Boas'la birlikte yazan muhteşem Goerge Hunt, ancak yeni dönemde hak ettikleri biçimde antropolog sayıldılar. (Eriksen, 2010,s66).

Boas'a göre her kültürün kendine ait farklı yapıları vardır. Kültürün değişken olduğunu, kültürsüz insanın olmadığını, her kültürün kendi değerleri ile incelenmesi gerektiğini savunur. Boas'ın antropolojisi, genelde kuramsal yönelişten yoksun, ampirist, tikelci olmakla eleştirilmektedir. Kendisi de bir kuramsal perspektifin gerekliliğini reddetmemekle birlikte, bunun ancak tikel vakalara ilişkin yeterince veri toplanmasının ardından gerçekleştirilebileceğini vurgular. (Özbudun. 2006:s82). Kültürel araştırma eylemlerinde elde edilen vakalarla toplumsal analizler yaparak kuramsal bir perspektif yaratmıştır. Baffin Adası'nda İnuitlerle yaptığı saha çalışmasıyla kuramsal değerlerle görece kavramını antropoloji meselesini yapmıştır.

Tarihsel tikelciliğin Boas ile gelişmesinin ardından ünlü antropolog Alfred Kroeber, örnek gösterilerek tarihsel tikelciliğin yayılmasında katkıları olan bir antropologtur. Tarihsel tikelcilik üzerine çalışan Kroeber, toplumun yapısını kültürel bireycilik anlayışıyla antropolojinin gelişimini sağlar. Yerli halkların kültürel yapısını, doğal varoluşlarını coğrafi ve çevresel faktörler üzerine bağlamaktadır. Bu bağlamda, Kuper (1999: 57-58) onu nesneler dünyasını fiziksel, toplumsal ve kültürel olmak üzere üç sınıfta kategorize eden ve her birinin karşılıklı etkileşim içindeki, farklı uzmanların irdeleyeceği birer sistem oluşturduğunu öne süren, '' kültürel sistem''in kapsamına da ''kültürel geleneğin simgesel unsurlarını, fikir ya da inanları, ifadelendirici simgeleri ve değer örüntüleri''ni yerleştiren Talcott Parsons'un görüşüyle bağlantılandırmaktadır. (Özbudun, Şafak ve Altunek 2005:98).

Kroeber'in öne sürdüğü kültürel anlamda yaratıcılığın toplumdan bireyselselciliğe, tarihsel tikelcilikten uygarlığa ve teknolojik yaşantıya bağlanmaktadır. Kroeber'e göre, kültür, bağlı kısımlardan oluşan, bütünleşmiş ve yapılanmış bir bütündür (Özbudun, Şafak, Altunek, 2005: 115). Bu anlamda yerli halkların kültürel değerlerini araştırmadan, iklimin ve çevresel haritayı ortaya çıkar ve harita üzerinden yerli halklarla iletişime geçerken coğrafik koşulların etkisinin olduğunu savunur. *Cultural and Natural Areas of Native America* (Yerli Amerika'nın Kültürel ve Doğal Alanları-1939)'da, coğrafi, iklimsel ve bitki örtüsü dağılımının[2] yerel kültürler bağlamında ekolojik bir yaklaşım geliştirir.

Kroeber'e göre kültür;

Birey ve toplum ilişkisi üzerine kültürün tarihsel süreç içerisinde aktarılan ve geliştirilen bir davranış, düşünce biçimi olduğunu savunarak öne sürer. Kültür, insanın yaşamsal boyunca devam eden toplumsal değerlerin, yaşanılan mirasın sürdürüldüğünü savunur. Bireysel ve toplumsal yaşam içerisinde kültürel değerler ve miraslar insan için önemli bir rol teşkil etmektedir. Kültürün belirleyici bir rolün olması, tarihsel yaşantından kaynaklanarak günlük hayatla birlikte devam etmesidir. Kültürün tarihsel bir süreçten günlük hayatta ve geleceğe aktarılan birey ve toplumdan bağımsız düşünülemez bir yaşam şekli olduğunu savunmaktadır (Emiroğlu-Aydın. 2009,s502).

- Tarihin amacı, toplumsal olguların uygarlığın bütününe ilişkilerini anlayabilmektir.
- İnsanlar tarafından sürdürülmekle ve onlar aracılığıyla var olmakla birlikte uygarlık, kendi başına bir kendilik, farklı bir yaşam düzlemidir.

[2] Antropoloji: Kuramlar Kuramcılar (2005: 99).

- Toplumsal türler, ya da standart kültürel tipler veya evrelerden söz edilemez.
- Kişi ya da bireyin tarihsel değeri bir örnek oluşturmasının ötesine gidemez. (Emiroğlu-Aydın. 2009,s502)

Kroeber kültür kuramını Boas ile birlikte onu takip ederek kültürel tikelcilik anlayışını incelemekteydi. Bu bağlamda kuzey Amerika kültürlerini araştırırken kültürün haritasını oluşturmuştur.

Clifford Geertz, simgecilik sistemi üzerini derinlemesine incelemeler yapan, yorumlamacı bir bakış açısını kazandırır. Geertz, bu konuda birçok antropologtan farklı bakış açıları yakalamıştır. İnsan bilimini yorumlarken insanı değer kılan simgeler, mitoslar, duyu ve düşüncelerine edebi bir perspektif kazandırarak insan bilimini anlamlandırır. Geertz'in tanımına bakıldığı zaman simgelerin, sembollerin anlamı bir aktarma işlevini gören, kültürel değerlerinin simgeler aracılığıyla aktarıldığını ortaya koyar. Dolayısıyla Geertz'in antropolojisi genellikle insancıl değerlele ortaya çıkar. İç görüyü süren bir sayıyı veya bir şiirin insanlıkla ilişkilendirilmesi gibi... İnsani değerlere daha hümanist yaklaşımlar yaratan ve kültüre edebi bir anlam yükleyen ve insanlık tarihini sanattan bağımsız işleyerek bir kuram yaratır. (Emiroğlu-Aydın. 2009,s328)

Geertz'in antropolojisinde organizmanın daha çok yorum ve anlama dayalı kuramsal bir çerçeve yer almaktadır. Geertz insan davranışının ve günlük hayatın neden sonuçlarını araştırmak yerine, kültürel bağlamda yaşantısal durumlarını yorumlayarak anlamlandırmayı amaçlar. Kültür modelini sembolik ve simgecilik eylemler üzerinde derinlemesine yorumlar katmaktadır. Yorum ve anlam içerikli bir antropoloji görüşünü yaratarak sanat ve edebiyat hayatını beşeri bilimler üzerine kurgulayarak savunmaktadır.

Geertz'e göre kültür;

Toplumsal araştırmalarda model kullanımına karşı çıkmaktadır. Geertz için kültürel antropoloji betimleme, şiirsellik, edebiyat, mitoslar, simgeler ve insanı diğer türlerden farklı kılan diğer özeliklere dayanmalıdır. Onun için simgeler anlamın aktarım aracıdır. (Emiroğlu-Aydın. 2009,s328). Geertz, saha çalışmasında farklı görüşler ortaya koyarak toplumun bazı değerlerini ve kurallarını kodlayarak yorumsamacı bir anlayışla antropolojik bir perspektif kazandırır. Toplumlara göre farklı anlamlar taşıyan veya benzeyen gelenekler kurallar dışında onları sembolik ifadelerle betimlemiştir. Toplumun günlük hayatta yapılan eylemlerin nasıl olduğuna değil daha çok bu davranışların nasıl anlamlar taşıdığını, ne anlama geldiğini

antropolojik bir bakış açısını yaratarak kültür meselesine yorumsamacı bir bakış açısını yaratmıştır.

Malinowski, etnografik çalışmalar yürütmek için gittiği Trobriand Adası'nda I. Dünya Savaşı nedeniyle 1915-1918 yılları arasında adada kalarak etnografik çalışmalar yürütür. Katılımcı- gözlemci yöntemi kazandırır. Burada uzun süre kalarak antropoloji kuramına işlevselci bir bakış açısını Kazandırır. Saha çalışmalarına yönelik yeni yöntem-teknikleri ve sahada antropolojik bir dil yaratmanın önemini vurgulayarak, alana yönelik önemli buluşlar elde eder. Malinowski, saha çalışmasında uzun süre kalarak kültürel işlevselcilikle, yerlinin günlük hayatını, kültürel değerler, inançlar ve tarihsel yaşantıları yerlinin dilini bilmek, onların dilinden konuşmak, kültürün derinlemesine incelemek anlamına geldiğini savunur. Dolayısıyla yerlinin; kültürel 'kalıntılar' kavramını reddetmekte, her âdetin, her uygulamanın bir amacı, toplum üyeleri için canlı, geçerli bir işlevi olduğunu öne sürmektedir. (Özbudun. 2006,118). Dolayısıyla Kültürün, insanların temel ve türetilmiş gereksinimlerini nasıl karşıladığının anlaşılması üzerine, insan kültürü birincil olarak insanın biyolojik gereksinimlerle kültürün geliştiğini ve türetildiğini savunur.

Ruth Benedict antropolojisinde, kültürün kişiliğe etkisi ile ilgili çalışmalar yürütür. Kızılderili toplumların kültürlerini inceleyerek, kültürün insan hayatını ne kadar etkilediğini, insanların kültürel değerlerle nasıl şekillendiğini öne sürmektedir. Alfred Kroeber, kültürü birey ve toplumun arasında harmanlarken, kültürün, doğal çevre etkilerinden de etkilendiğini vurgulanmaktaydı. Kuzey Amerikan Yerlileri'ni araştırırken bitki örtüsünün, iklimin insan yaşantısını nasıl etkilediğini ortaya koyarak doğal sebeplerin kültürü nasıl etkilediğini örneklemektedir. İklimin, yiyecekleri, giyecekleri, insanlar için başlıca ihtiyaçları nasıl etkilediğini öne sürer.

Marcel Mauss, Saha çalışması yapmamasına rağmen Fransız felsefeci ve sosyologların ilgisini etnolojiye çeker. Mauss'un çalışmalarından bir tanesi ''*Kurban*''dır. Kurban etme üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, yılın belli dönemlerinde adak adama, belli bir ritüel çerçevesinde kurbanların kesilmesi dinsel boyutun bir parçası olduğunu savunur. Dolayısıyla Durkheim'in mekanik ve organik toplum anlayışı üzerinden devam eder. Etnolojik çalışmalar yürüterek antropolojide ün kazanmıştır. Kültürlerarası geleneklerde günümüze kadar devam eden kurban, kırkını çıkarmış çocuklar için de verilmektedir. Bir adağın kabul edilmesi için bebeğin kırkını tamamlamış olması gerektiğine inanılır.

Antropoloji çalışmaları, insan hayatının her alanından etkilenmektedir. İnsan topluluklarının yaşam biçimlerini, tarihsel yaşam süreçlerini ele almıştır. İnsanın yaşadığı ilk günden beri devam eden yaşam biçimleri günümüze kadar değişerek gelmiştir. Günümüze kadar devam eden antropoloji disiplini, birçok tanımlamalarla devam etmektedir. İlkel hayattan modern hayata kadar antropoloji geleneği gelişmiş ve gelişmektedir. Bu anlamda antropoloji, ilkel ve modern hayatı ele alırken toplumu oluşturan oba, kabile ve devlet gibi toplumsal ve siyasal gruplandırmaları da işlemiştir.

Antropoloji disiplinler arası bir bütünlük sağlamaktadır. Yapısalcı anlayış olarak aile devlet, örgüt, kabile gibi topluluk ifade eden sistemleri incelemek için, sosyal birimin kendi içerisinde alt dallarına bakarak onu bütünleştirerek kültürel ilişkileri bağlamda ele almaktadır. Levi- Strauss Brezilya'da saha çalışmasında ''Bororo yerlilerinin toplumsal örgütlenmesinin incelenmesini yapar. Etnolojik çalışmalarında Amazon ve Matto Grosso bölgelerinde yaşayan Nambikwara ve Tupi-kavanib yerlileri ile birlikte yaşayarak incelemelerde bulunur. Amazon Bölgesi'ndeki pek çok yerli halkla temasları da oldu (Eriksen: 2010).

> Herhangi bir varlığın yapısal kökeniyle aktarılmaya çalışılır. Yapısalcılığın tanımında farklı disiplinlerde kullanılan geniş kapsamlı anlamda nesnel ya da öznel, canlı ya da cansız organizmadır. Bu bakışa göre sistemin unsurları arasındaki tüm ilişki dizileri, ilişkisel örüntüleri keşfetmek üzere incelenirken yapı gözlemlenebilir bir olgu değildir savı ortaya koymaktadır. (Aydın & Emiroğlu: 2009).

Brown ise ''yapı'' ile bir toplumun istikrarını koruyan kurum ve örgütsel biçimleri kast ederken, Levi- Strauss tüm insanlarda ortak bir evrensel karakteristikleri dizisi, psiko-biyolojik karakterli, doğuştan bir nitelik olarak tanımlamaktadır (Aydın & Emiroğlu: 2009).

Claude Levi-Strauss, kültür incelemelerinde kültürde yapısal benzerlikler olduğunu, sosyal-kültürel yaşamın tüm yönlerinin zihnin evrensel etkinliklerini düzenleyen genel yasaları temsil ettiğini söylemiştir. Dolayısıyla Levi-Strauss, modern bir toplumdaki kültürle kabile arasında başlangıç olarak farklılıkların olabilirliğini fakat kültürlerin, insanın zihinsel etkinliklerinin bir sonucu olarak ortak paydada birleştiren değerleri olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı, belirli bir kültürü çözümlemek için akrabalık sistemlerinin, mitolojisinin, inanç biçimlerinin yapısalcı bir bakış açısıyla incelenmesi gerektiğini savunmuştur.

Yapıyı dönüştürürken disiplinlerin bütüncül halinin korunmasıyla kendi kurallarıyla ortaya çıkartmadır. Düzenleme ise yapının sahip olduğu açıkladığı kurallardır. Levi-Strauss' a göre sosyal yapı, zihinsel faaliyetlerle ve bireylerin birbirleri arasındaki gözlemlenebilen (görünür) gerçekliklerin ardında kalan gizli bağıntılarıyla açıklanabilir. Ona göre böylesi bir işleyiş sistemin var olan esas gerçekliğini ifade eder. Bunu yaparken de bilinç dışı mekanizmaların, sosyal yapıyı anlamada önemli bir bilimsel yöntem olduğunu savunur. Bu manada sosyal yapı, toplumun yapısından ziyade düşüncelerin ve aklın kalıplaşmış yapısıdır (Altuntek, 2006).

Antropolojiye Levi- Strauss'un kazandırdığı yapısalcı bakış açısı, insanların zihinsel algılarını insanla nesnel dünya arasındaki dolayım olarak değerlendirmekle, insanlar için doğal dünyanın, insan kavrayışının ötesinde bir gerçekliği olmadığının kabulü, doğal dünyanın nesnel olarak var olmadığı anlamına gelmemektedir (Aydın & Emiroğlu: 2009).

Strausse 20.yüzyılın en etkili sosyal bilimcilerden biri oldu. Bilimsel çalışmalarda yapı veya yapısalcılık olarak aktarılan terimlerden bahsedildiğine tanık olmuşuzdur. Yaşam alanında rutin şeylerde yapı olarak bahsettiğimiz mekanizmalar (Örgütler, bir makine ya da parçası, canlı ya da cansız bir organizma, topluluk…) olmuştur.

1.3. Kültürel Benzerlikler ve Farklılığın Okunması İçin Kuramsal Model

Kültürel antropologlar, genel olarak toplumu, kültürü araştırır ve inceler. Kültürel ve toplumsal açıdan Farklılıkları, benzerlikleri ortaya koyar ve yorumlarlar. Mekansal ve zamansal olarak kültürleri toplumları araştırırken genel olarak bilinen antropoloji alt dallarını ayırt edip yorum ve incelemeyi anlam bütünlüğü içinde ele alır. Antropolojinin alanı geniş olduğundan bazı antropologlar kültürel, biyolojik, psikolojik bağlamda toplumu ele alır. Bazıları genelleşmiştir- tümüyle paylaşmamakla birlikte bazı gruplara ortaktır. Bazıları ise tikeldir hiç paylaşılmaz. (Kotak, 2008:10)

Tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar insanlar arasındaki kültürel etkileşimler farklılık ve benzerlik yönden toplumlar incelenmiş, farklı bakış açılarıyla literatüre kuramsal çerçeveler ortaya konulmuştur. Kültürel antropoloji iki farklı yöntemle ele alınır. Etnografya[3]

[3] Belirli kültürün alan çalışmasına bağlı olarak ayrıntılı biçimde betimlenmesidir. (Haviland, çev: Sarıoğlu,2006).

ve etnoloji[4] bilim dallarıdır: Etnografya: Belirli kültürün daha çok alan çalışması yöntemiyle ayrıntılı biçimde betimlemesidir. Başarılı bir alan çalışması, üzerinde çalışma yapılan topluluğun içine kırışma ve topluluğu kişisel gözlem yoluyla incelemeyi gerektirir. (Haviland, 2006,69). Etnograflar dünya çapında yaşayan farklı birbirine benzeşen kültürleri toplumları inceleyerek ve farklı kültürler, toplumlar arsında karşılaştırma yaparak yeni bilgiler oluştururlar. Antropologlar etnoloji bilimi ile kültürleri toplulukları arası araştırmalar yaparak farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koyar. Bu farklılıkların ve benzerliklerin nedenlerini açıklar ve kuramsal faktörler oluştururlar.

Franz Boas; Eskimolar, Kwakiutl toplumları arasında uzun süre kalarak kültürel antropolojinin temelini oluşturdu. Boas, antropolojinin dört ana ilim dalı üzerinden halkları araştırarak kuramı yeni bir görüşle geliştirdi. *Kültürel görecelik* kavramı ile tüm kültürlerin birbirinden farklı olduğunu ve benzeşen kültürlerin de kendine göre değerleriyle var olduğunu ortaya koyar.

Eskimolar, Kuzey Kanada yerlileri olarak yarı göçe ve yarı yerleşik hayata geçmiş bir topluluğudur. Binlerce yıllık kültürel değerleriyle günümüze kadar korunmuş ve geleneksel değerlerini yaşatmışlar. Modern dünya karşısında eski gelenekleri sürdürerek inançlarını, dillerini kormuş ve sosyal hayatlarına bağlı yaşamışlardır. Antropolojik bağlamda akrabalık ilişkilerine bağlı kalarak, kültürel değerlerde olduğu gibi topluluğun temelinde aile bağların olduğu, ailenin önem kazandığı ve kültürel bağlamda geleneksel kanunlarına bağlı kalarak yaşamaktadırlar. Bu bağlamda avcılık-toplayıcılık sistemiyle geçimlerini sağlayarak hayata kalabilmişler.

Günümüz Eskimoları radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarıyla tanışsa bile geleneksel inanç ve yaşantılarına bağlı kalmışlar. Soğuk ve buzul iklime sahip bir yerleşkenin topluluğu olarak yaşayan bu topluluk kültürlerini, dillerini ve inançlarını farklı şekillerde etkilemiştir. Coğrafya şartlarına göre günlük yaşam biçimleri şekillenmiştir. Antropolojik bir perspektif olarak inançsal değerleri canlı ve cansız varlıkların tümünde ruh bulunmaktadır.

Dinsel bağlamda animizm değerlerine inanarak farklı anlayışlara bağlı kalmışlar. İnsanların bitkilerin, hayvanların ruhu olduklarına inanarak dinlerine bağlı kalmışlardır. Eskimolar, ölen her canlının kırk gün boyunca ruhlarıyla birlikte yaşadıklarına inanırlar. Kırk

[4] Farklı kültürlerin karşılaştırmalı ve tarihsel akış açısıyla, etnografik kayıtlar kullanılarak, gruplar arasında neden önemli farklılıklar ve benzerlikler olduğunu açıklayan antropolojik kuramlar geliştirerek incelenmesi ve çözümlenmesi. (Haviland, çev: Sarıoğlu,2006).

gün yas tutarak ölülerini kutsarlar. Animizm, insanlık ölçeğinin en altındaki kabileleri karakterize etmekte ve kırılmamış bir süreğenlikle modern toplumlara kadar devam eder.

Boas, *kültürel görecelik* kavramını antropolojide yürütülen kültürel antropoloji çalışmalarına yansıtmıştır. Kültürel evrimcilik anlayışına karşı çıkan Boas, Morgan ve Tylor'ın kültürel antropolojik görüşlerine karşılık göreceliği geliştirmiş olup, yetiştirdiği öğrencilerine benimsetmeyi başarmıştır (Eriksen,2012:34). O, her kültürün kendi kavramları içerisinde anlaşılması gerektiğini ve öteki kültürleri, 'kalkınma düzeylerini' esas alan Batılı, kültür merkezli tipolojiye göre değerlendirmenin ve sırlamaya tabi tutmanın bilimsellik açısından yanlış yönlendirici olacağını ileri sürmüştür. (Eriksen, 2012: 35).

- Tylor'a göre animizm (ruhçuluk) genel olarak sanıldığı üzere ilk(el) din değil, dini mümkün kılan bir bilgidir. Animizm idealist düşüncenin temel düsturunu oluşturur; yalnızca "vahşi" değil, uygar bir Hıristiyan, modern bir ilahiyat profesörü de özünde animisttir. (Eriksen, 2012: 35).

Eskimo'lara göre bir ruhun ayrılışı onu kırk gün boyunca korumaktadır. Kırk gün boyunca ölen kişiyle birlikte topluluk ruhlarında, yani ruh dünyasında yaşamaktadırlar. Kırkıncı günde ölen kişiye törensel bir ritüel hazırlanır. Kabiledeki herkese maske takılır ve çeşitli danslarla ruhlarıyla birlikte töreni sonlandırırlar.

Kültür genel bakış açısıyla insan değerlerini kapsadığı ve onunla var ettiği bir temel ilkedir. Sayı geleneği, dinler arası ve kültürler arası bir bağlantı olduğunu inançsal ve yaşamsal bağlarında korunmaktadır. Kültürel değerler inanç bağlamında bazı temel ilkelerle uzakta yaşayan toplulukları birleştirir ve ortak değerler oluşturur. Bunlardan bir tanesi de kırk sayısıdır. Kutsallığını kültürden, inançtan alarak birbirinden uzak kültürler arasında bir bağ kurmaktadır.

Avcı ve toplayıcılık grupları, topluluğun ruhlarına bağlı kalarak doğanın da bir ruha sahip olduğuna inanırlar. Dolayısıyla bahar ve yaz ayları arasında kırk gün boyunca kutlamalar yaparlar. Eskimolar, avcılık ve toplayıcılığın bereketli geçmesi, geçim sıkıntıları yaşamamaları için kırk gün boyunca törensel kutlamalar yaparlar. Bahar ve yazın kırk günü içinde havanın bir nebze ısınmasıyla birlikte tören başlar ve kutlanır. Tören boyunca maske takılır ve ruhlarıyla birlikte danslarla sonlandırırlar (Eriksen, 2012).

Sosyal kültürel antropoloji; toplumların, bireylerin günlük hayatta yaşadıkları yaptıkları eylemlerin, kutlama törenlerin, ritüellerin nedenlerini araştırır ve inceler. Kültürün bir parçası olarak insanı incelediği zaman fizyolojik özelliklerden uzak ve insanı kültürel

açıdan bütüncül bir yaklaşımla anlatır ve onu anlamaya çalışır. Alanda yerlinin bakışıyla kültürel değerlerin benzerlik ve farklılıklarını bir arada analiz eder. Antropoloji, etnoloji[5]bilimiyle kültürler arası karşılaştırmalar yaparak insanların kültürel benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Antropoloji, kültürlerarası benzerlik ve farklılıklarını etnoloji bağlamında inceler. Bir antropolog tarafından çalışılan iki farklı topluluğun ya da toplumun kültürel, inanç, dil üzerinden ve toplumsal yapılarını karşılaştırmalı bir yöntemle incelemektedir. Bu tez çalışmasında antropolojik bir akış açısıyla iki farklı toplumu incelenerek kültürel antropoloji bağlamında çalışılmıştır. Mardin ve Şanlıurfa arasında kültürel etkileşimle hem benzer hem de farklılıklarla kültürel antropolojiye dayandırılarak bir inceleme yapılmıştır. Etnolojik ve etnografik bir çalışmayla sayıların kültürler arası benzerlik ve farklılıklarını, sayıların kültürel işlevi hakkında merak edilen sorulara cevap bulunmuştur. Tarihöncesi döneminden günümüze kadar insan davranışlarına merak saran ve davranış üzerinde insana dair sorulan sorulara cevap bulma arayışında kültürel antropolojinin en çok başvurulan alanıdır. Buna göre Antropoloji kültürel açıdan sadece batının kültürünü incelemekle kalmıyor. İnsanın olduğu her yerde antropoloji merak sarar ve soru sorar. Farklılık ve benzerlik üzerine davranışsal nedenleri açıklamaktadır.

Boas, Kuzey Amerika'da yaşayan Kanada yerlileri arasında saha çalışmasını yaparken uzun vadeli kalarak yerlilerin dinsel, kültürel ve dilsel açıdan derinlemesine araştırmalar yaparak yeni sahalara yol açmıştır. Bu alanda yaşayan İnuit yerlileri arasında kültürel farklılıkları ve benzeşen tarafları ortaya koyar. İnuit yerlileri arasında yaşayan Kwakiutl topluluğu yıl boyunca buzul bölgelerde yarı göçebe yarı yerleşik hayat yaşamaktadırlar. Akrabalık sistemlere dayalı olan topluluk devletsiz olarak yaşamakta ve kendi kanunlarını uygulamaktadırlar.

Kwakiutl dinsel törenlerde dans sanatlarıyla bilinmektedirler. Yılın belli dönemlerde bir dağın tepesine çıkarak dini törenler düzenlerler. Kwakiutl topluluğunda doğan her çocuk için şarkı söylenir ve dinsel törenlerde ölenlerin ruhlarıyla birlikte yeniden dirildiklerine inanırlar. Toplulukta herkes hayatı boyunca bir şarkıya sahiptir. Hayatında yaptığı kötülükleri şarkılarla kovduklarına inanırlar. Doğan çocuk, kırk gün boyunca annesi tarafından kendi şarkısını söyler. Öldüğünde kendi şarkısıyla birlikte gömülür ve kırk gün boyunca bu şarkıyla

[5] Etnografik malzemenin çeşitli insan gruplarına bağlı olarak karşılaştırmalı olarak yorumlanmasıdır. İlgi alanı içine çeşitli grupların özelliklerine göre gösterdiği coğrafi dağılım, hatta fiziki karakteristikleriyle olan ilişkileri bile girebilmektedir.

yas tutulmaktadır. Bu törende herkes maske takar ve inanç bağlamında ritüelleri gerçekleştirilmiş olur.

Boas her iki topluluk için antropolojiye önemli gelişmeler katkılar sunar. Her iki topluluk arasında benzeyen ve birbirinden farklı olan günlük hayat yaşantıları yansıtan kültürel değerler söz konusudur. Her iki topluluk arasında kültürel bağlamında ortak değerler kabilenin avcılık-toplayıcılık kültüre özgü yaşaması, dinsel törenlerde yapılan kutlamaların, müzikal olarak sergilenmesi ve her iki topluluk arasında benzeşen kültürel değerler, kabilenin içindeki akrabalık sistemidir.

Antropoloji, kültürel olarak insanı bilimsel bir çalışmayla ele aldığı zaman genel olarak insan ilişkileri üzerinden inceler. Topluluklar arasındaki iletişim ve etkileşim kültürel değerleri etkilemektedir. Kültürel değerler çoğu zaman coğrafik farklılıklarla şekillenir. Dolayısıyla iklim özellikleri insan uğraşlarını, toplumsal yapısını da etkilemiştir. Boas'ın çalıştığı her iki kültür arasındaki farklılığı ve benzerliği ortaya koyarken iki farklı topluluk arasında kültürel farklılıklar görülmektedir. Dünya genelinde yaşanan ve yaşanmış kültürler arasında farklılık varken, doğal ve beşeri hareketler sonucunda sağlanan iletişim ve etkileşimden dolayı birçok kültürü birbirine karıştırmıştır.

Kuzey Amerika yerlileri arasında bulunan Nanook kabilesi soğuk iklim bölgelerinde yaşamakta ve İnuit toplulukları arasında yer alır. Nanook halkı İnuit topluluklar arasında hayatlarını sürdürdüğünden benzer bir yaşam tarzına sahiptirler. Yakın derece akraba ilişkileri üzerinden evlilikleri kurdukları için akrabalık bağlarından aile üzerinde kurulan bir toplum yapısına sahiptirler. Avcılık toplayıcılık anlayışı ile geçimlerini sağlamışlardır. Deniz ürünleri ve avcılıkla ticaretlerini de geliştirmişler.

Doğada her şeyin bir ruha sahip olduklarını düşünürler. Avcılık toplayıcılık esasında özellikle postunu satacak avla göz teması kurarak avlarını gerçekleştirirler. Dolayısıyla Nanook'lar ve diğer İnuit toplulukları kültürel ve inançsal bağlamında düşünülürse: her toplumda ruhun ortak değerleri birleştirdiğini, ruhların yaşam süresince onlarla birlikte yaşadığı ve öldükten sonra da onları yalnız bırakmayacağı inanca bağlı kalarak yaşamışlardır. Nanook'lar kültüründe yeni doğum yapmış bir Nanook çocuğunu soğuktan korumak için kırk gün süre boyunca avladıkları fok balıkların yağını sürerler. Kırk gün süre boyunca yağ sürülmesiyle çocuğu soğuktan korur ve göç sırasında çocuğun herhangi bir hastalığa yakalanma riskini azaltmış olacaktır. Nüfus olarak az bir sayıya sahip oldukları için kırk gün süre boyunca anne ve bebek için hiç hareket etmezler. Avcılar ava gider ve kaldıkları yere geri dönerler.

Franz Boas, bu coğrafyanın yerli kabileleri arasında saha çalışmasını gerçekleştirerek kültürel antropoloji için yeni buluşlar elde etmiştir. Kuzey Amerika toplulukları genel olarak benzer kültürleri yaşayarak günümüze kadar sürdürmüşler. Bazı toplumlar yerleşik ve yarı yerleşik hayata geçerek günlük hayatta kitle iletişim araçları kullanarak modern hayatla öz kültürlerinden uzaklaşmıştır. Boas'ın çalışmalarında kültürel farklılıklar ve benzerlikler ortaya konsa da her kültürü ayrı değerlerle incelemiş ve detaylandırmıştır. Bu bağlamda Boas *kültürel görecelik* kavramı ile antropolojiye yeni adımlar yaratırken, yeni genç antropolog öğrencilerine yol göstermiştir. Dolayısıyla yapılan saha çalışmalarına bakıldığında, kültürel incelemeler her zaman karşılaştırma yaparak, kültürel değerlerine bağlı kalarak incelenmiştir. Aynı coğrafyada yaşayan toplulukların hem benzer hem de farklı kültürel toplumsal yapılarına rastlanmıştır. Bunlardan bir tanesi doğaüstü güçlere olan inançlar, doğa ve coğrafi hareketlere bağlı törensel kutlanan ritüeller ve potlaçlardır[6]. Farklı coğrafi bölgelerde yaşayan toplulukların doğayla olan etkileşimleri kültürel ve günlük yaşamları da etkilemiştir. Dolayısıyla bu noktada biyolojik ihtiyaçlar kültürel yaşam biçimlere yön vermiştir. Güneşin hareketleri, iklimsel koşullar, evlilik ritüelleri, doğum anları…

Clifford Geertz, antropolojide kültürü temel sorun hale getirmiştir. Sembolik, simgecilik anlayışı bağlamında antropolojide yorumlama biçimini geliştiren bir Antropolog olarak bilinmektedir. Amerikan antropolojisi tamamen yeni bir şey olmaktan çok, Boasçılığın aşırı bir biçimi olarak da görülebilir. Geertz, burada anahtar figürdür. Kültürel antropoloji çevresinde toplanmış genç antropologlar Geertz'in yorumsamacılığıyla kararsız bir ilişki kurmuş olsalar da Geertz onların en sevdikler tartışma partneriydi (Eriksen 2010: 229). Java halkın kültürel ve toplumsal yapılarını inceleyerek yerlinin bakış açsını değiştirmiştir.[7] Java yerlileri arasında unutulmuş kültürel öğelerden bir tanesi de ''*Slametan''*'dır. *Slametan* kültürel işlev olarak unutulan bir yerli halk kutlamasıdır. Bir ritüel biçimidir. Geertz bu alanda çalışarak unutulmuş bir kültürel öğeyi tekrardan canlandırılmasına neden olmuştur. Java kültüründe tüm canlılar için ruh, beden için önemli bir fonksiyondur (Geertz. 2001).

Slametan Java halkı için önemli bir dini kutlamadır. Slametan, törensel kutlamada ruhlarını memnun etmek, onları hoşnut etmek için dualar eşliğinde ziyafetler

[6] Sosyoloji ve sosyal antropoloji edebiyatında önemli bir kavram olan Potlaç (potlatch) tüketim sosyolojisi ve günümüzün tüketim kültürünün anlaşılması açısından da oldukça önemli bir kavramdır. Potlaç kavramı esas olarak beslemek, tüketmek anlamına gelmektedir. Potlaç tek tanrılı dinler öncesi yeryüzüne egemen bir yaşam biçimi ve yeniden bölüşümün bir aracı olarak ifade edilmektedir (Mauss, 2018: 78, 79).

[7] Bazı antropologlar gittikleri sahada çalışmalar yürütürken, yerlilerle birlikte yaşarken onların yaşamlarını derinden etkilemektedir. Sürekli onlarla oturup kalktıkları için, kimi zamanlarda onlarla birlikte iş yapar ve onların günlük hayatının bir parçası olur. Antropologların çoğu yerlilere büyük katkılarda bulunurlar. Bu bazen maddi ihtiyaçlar bazen manevi ihtiyaçlar olarak da değişmektedir.

düzenlemektedirler. Bu kutlama eşliğinde Java halkı bir arada kalmayı birlikteliği sağlamak amacıyla yılın belli günlerinde bir araya gelerek dini kutlamayı gerçekleştirmişler. Geertz, bu konuda itici güç sağlayarak unutulan kültür öğesini tekrar canlandırmayı sağlamıştır. Geertz'in saha çalışmasından sonra Java halkı kutlamayı sürdürerek devam etmişler. Dolayısıyla ruhlarını canlandırmayı ve birlikteliği sürdürmüşler (Geertz. 2001).

Türkiye'de birçok farklı etnik kökenlere, dinlere ve dillere sahip toplumlar yaşamaktadır. Bunlardan bir tanesi alevi Türkmenlerdir. Alevi Türkmenler, Balıkesir ilinde bulunan Kaz Dağları yaşamaktadırlar. Şaman[8] geleneğinden günümüze kadar devam eden kültürel miras değerlerini sürdürmektedirler. Kaz Dağı bin yıla yakın kültürel miras öğenin sürdürülmesine ev sahipliği yapmaktadır. Etnografik araştırmalara göre yılda iki defa kaz dağın zirvesine çıkarak kurbanlar kesilmekte ve adaklar adanmaktadır. Bahar ayının kırkıncı gününde dağın zirvesine çıkarak çadırlar kurulmakta ve kurbanlar kesilmektedir. Mayıs ayında kesilen adaklar toprak anaya adanır. Dolayısıyla hasat zamanın bereketli geçmesini amaçlamaktadır. İlk kutlamada kırkı çıkmış bebekler dağın zirvesine çıkartılır ve onlar için de adaklar adanır. Kadınlar yöresel kıyafetlerini giyerek herkesin bir arada olduğu bir tören gerçekleşir. Yemekler pişirilir ve herkese ikram edilerek birliktelik kazandırmaktadır. İkinci kutlamaları ise yaz ayının kırkıncı gününde kutlanmaktadır. Bu zamanda kutup yıldızın dünyaya yakın olduğuna inanarak Kaz Dağların zirvesinde bulunan Sarıkız Türbesi'ni ziyaret ederler ve kurbanlar kesilir. En özel ve yöresel kıyafetler giyinerek tören başlar ve yemekler pişirirler. Yemekler herkese ikram edilir. Üç gün süren kutlamalar Sarıkız Türbesi'nde kurbanlar kesildikten sonra evlerine geri dönmektedirler. Yılın belli dönemlerde yapılan kutlamalar bütün topluluğu bir arada tutan ve ruhların dirildiklerine inanırlar. Dirilen ruhların onları bir arada tutmayı bağladıklarına inanırlar[9]. Günümüzde halen yılda iki defa olmak üzere gelenek devam etmektedir.

[8] Türkmenleriyle ilgili araştırmalar yapan Yazar Mustafa Selim Kudar, geleneğin Şamanlardan kaldığını söyledi. Amerika'nın Sesi'ne konuşan Kudar, geleneğin kutup yıldızının hareketlerine göre yapıldığına dikkat çekerek, "Şamanizm'e göre yapılan kurban ayin töreni. Kurban adak töreninde Mayıs ayında toprak anaya, Ağustos ayında ana tanrıya kurban kesilir. 12. asırda geçen bir efsane ama bana göre daha eski de olabilir. Sarıkız (kurban kesilen yer) tapma yeri değil tapınma yeri. Şamanların ana tanrıya kurban kesme yerleri olarak biliniyor. Kutup yıldızına dünyanın en yakın olduğu tarih Ağustos ayı. Ağustos ayının 15 ile 25'i arası orada Sarıkız törenleri yapılır. Ayın evrimi yani dolunay olma zamanı 14-24 Ağustos arası. Bu tarihlerde köylüler çıkar buraya. 10 gün içinde kutup yıldızının en yakın olduğu tarihlerde kurbanlarımızı sunma tarihidir. Anlamı enerjinin çıkış noktasıyla gitsin tanrıya ulaşsın diyedir. Ana teması budur" dedi

[9] https://www.amerikaninsesi.com/a/kaz-daglarinda-800-yildir-suren-gelenek/3993320.html (02.09.2021).

Mardin merkeze bağlı Bilali Köyü'nde yüzyıllarca devam eden kutlama, saha çalışmasında elde edilen veriler kültürel karşılaştırma bağlamında ele alınırsa: Bilali Şenlikleri, saha çalışmasında ortaya çıkan bilgilere göre 1958 yılına kadar Alımlı Köyü'nün, çevre ilçe ve köylerince kutlanmaktaydı. 2016 yılı itibari ile kutlama tekrardan canlandırılır ve günümüze kadar devam eder.

Rivayete göre Bilal-i Habeşi'nin bu köyden Şam'a geçtiği ve öğle vakti burada ezan okuduğu" bundan dolayı buranın kutsal bir mekân olduğu yaygın bir inanış olarak kabul edilmektedir. Bilali Habeşi'nin rivayet edilen bu geçişi ile buraya halk tarafından bir kutsiyet atfedilmiş, geçmişe nazaran yoğun bir katılım olmasa da köylüler tarafından bu ritüel günümüze kadar sürdürülmüştür.

Halk arasında Sarı Arpalar Ziyareti bilinmektedir. 1958 yılından önce başta Mardin merkez olmak üzere ilçeleri (kabala, Yeşilli, Kızıltepe, Derik, Nusaybin) ile çevre köyler (Yolbaşı, Ortaköy, Kütüklü, Zeytinli, Eski kale, Herire) tarafından yoğun bir şekilde bu yer ziyaret edilmekteydi. Alımlı köy sakinleri ile çevre köy ve ilçelerden katılanlar arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle diğer yerlerden katılımlar azalmış, şenlikler sadece Alımlı köylüleri tarafından sürdürülmüştür. Bilal Şenlikleri bir bayram niteliği taşımaktadır. Ziyaret gününün gelmesi:"Bereketin geldiği, kırgınlık ve küslüklerin sona erdiği, aşıkların kavuştuğu" bir gün demektir. Şenliklerin yapılmasından bir hafta sonra ekinlerin biçilme vakti de gelmektedir. Dolayısıyla bu ziyaret günü hasada hazırlık ve mahsullerin bereketli olması için dua edildiği bir gün olmaktadır. Ziyarete gelenler arasında hastalığı olan insanlar da bulunmaktadır. Bu kişiler de şifa aramakta hastalıktan kurtulmak için dualar etmektedirler.

Saha alışmasında elde edilen bilgilere göre ziyaret alanında kutsanmış taşlar bulunmaktadır ve burada çeşitli hastalıklara yakalanan kadınlar-erkekler şifa niyetine taşlar omuzlara ve kollara sürülür. Çeşitli hastalıklara yakalananlar arasında kırklara karışmış anne ve bebekler de bulunmaktadır. Kırklara karışıp çocuğu olmayanları burada şifa bulma dilekleriyle kırkların çıkması, kırklardan kurtulması, kırkların bozulmasına yönelik dualar edilmektedir.

Bilali Şenlikleri her yıl mayıs ayında arpaların sararmaya başlamasıyla yapılmaktadır. Arpalar biçilebilir hale geldiğinde köylerdeki büyükler bir araya gelip, şenlik gününü belirlemektedir. Şenlik günü özellikle bir cuma gününe denk getirilmektedir. Şenlikler bir gün devam etmektedir. Her aile şenlikte bulundukları sürece kendi yemeklerini yapıp belli bir alanı seçerek dualarını edip iyi dileklerde bulunurlar. Aileler istedikleri yemekleri pişirebilmektedirler. Ancak görüşmecilerden alınan bilgilere göre şenliklerde

genelde kuzu eti pişirilmekte ve bulgur pilavı yapılmaktadır. Aileler adadıkları adakları (kuzu, oğlak vb), kurban niyetine ziyaret alanında keserler, aileler; dost, komşu ve akrabalarıyla bu yemekleri paylaşırlar. Yılın belli aylarını birbirinden farklı yaşayan, günlük yaşamları birbirinden farklı olan toplumlar, kültürün parçalarıyla bütünleşirler. Bu parçalardan bir tanesi de sayılardır. Şaman geleneğiyle günümüze kadar devam eden kültürel kutlamaların çoğu kırk sayısını içermektedir.

Antropolojide kültürel benzerlik ve farklılığın oluşturulması için öncelikle uzun bir süreyle kültürel bir alanın incelenmesi gerekmektedir. Antropolojik bakış açısı bir antropologun seçtiği bir çalışma konusu hakkında bilgiler üretmek ve incelemek üzere konuyla ilgili yapacağı saha çalışmasına uygun bir toplulukla birlikte, uzun süre bir arada yaşaması ve derinlemesine gözlem yaparak, günlük hayatlarına katılarak elde ettiği verileri raporlaştırarak derlemesidir. En az bir yıl süreyle alanda kalarak ayrıntılı bir şekilde kültürün tüm özelliklerini ortaya koymak zorundadır. Bilinen kültürler araştırıldıktan sonra incelemelerde bulunarak antropolojik bir açısıyla kültürler arası durumları ortaya koyar. Bu süreçte kültürel çalışmalar yürütürken etnografyanın iyi bilinmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kültürler arası bir karşılaşmada ise etnoloji biliminin özelliklerini kavraması gerekir.

Birçok antropolog alan çalışmaları yaparken farklı kültürler arasında uzun süre kalarak alan hakkında bilgi sahibi olurlar. Kültürler arası bir bağlantı kurarlar. Bazı antropologlar saha çalışmalarını kabul etmeyerek masa başında çalışmakta ve kültürler arası farklılık ve benzerliklerini ortaya koymak için zorlanmaktadırlar. Saha çalışması yapılmadan kültürler arası geçişlerin iletişimin yapılması sağlıklı olmamakla birlikte kültür hakkında yanlış anlamlara ve yorumlara yol açmaktadır. Alan çalışması antropolojide önemli bir yerin tutmasıyla antropolojide farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kültür hakkında yeni bilgilere ulaşmak için saha çalışması kaynak adrestir. Bu tez çalışmasında yaklaşık sekiz aylık bir saha deneyimi olmakla beraber kültürler arası benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Saha çalışması üç dört aydan başlayarak yıllarca yerlilerin arasında kalınacak şekilde yürütülebilir. Saha çalışmasında antropolog her ne kadar birlikte olup katılım göstermiş olsa da dışarıdan geldiğini unutmamalıdır. Her zaman bir araştırmacı olarak da düşünmesi gerekmektedir.

Sahada bazen uzun süre kalan antropologların çevresel koşullar ya da kültürel anlayışlarla görüşlerin farklı olması çatışmalara neden olabilir. Bu konu da antropologun yapacağı, hiçbir şekilde müdahale etmemektedir. Sahada çalışan antropolog, bazen gönülsüz bir şekilde herhangi bir görevi üstlendiği zaman veya kurallar dışına çıktığı zaman, yerlinin

düşünce biçimini, karşıdakinin nasıl tepkiler vereceğini kestirmelidir. Böyle durumlar antropolog için önemli bir başlangıç olabilir. Aksi durumlarda antropologun iyi bir gözlemci olmakla birlikte karşıdakilerin nasıl tepki vereceğini de iyi bilmelidir. Örnek olarak bazı kültürlerde yemeği elle yediklerinde bakış açısı ‘’tamamen kültürsüz bir toplumdur’’ noktasına gider. Sahada buna benzer hatalar olduğu zaman çalışmanın tamamlanmadan bitmesine neden olur. Dolayısıyla sahada bu tür durumlarla karşılaşıldığı zaman antropologa önemli bir rol düşer. Kültürel etkinliklerin farklılığını benzer yönlerini ele almak için antropologun iyi bir gözlemci ve katılımcı rollerini kuvvetli bir biçimde üstlenmesi gerekir.

Antropologların uzun süre kaldığı sahada sağlam metinlerin yazılması profesyonellik istenmektedir. İnsani değerler açıdan önemli bir durumdur. Saha çalışması, bazı antropologlarda sıkıcılık, hastalık ve kabullenmeme gibi durumlar yaratabilir fakat bunu görecelik kavramıyla her kültürün kendine ait değerlerin olduğunu ve farklılıklarla korunduğunu, kültürlerin çeşitlilik gösterdiğini bilmek gerekir.

Boas 1886 yılında Batı Amerika yerlileri arasında saha çalışmasıyla yerlinin bakış açısını görmeye çalışır. Saha çalışmaları yapan antropologlar için öncülük ederek alanda araştırma konusuyla ilgili bilgiye nasıl ulaştığını ortaya koyar. İnuitler, Sibirya, Kanada ve Grönland bölgelerinde yaşayan yerlilerdir. Kutup bölgelerine yakın yaşayan yerliler avcılık – toplayıcılık ile uğraşan toplumlar, denizciler tarafından keşfedilir. 20. yüzyılın başlarında Boas’la başlayarak yeni çalışmalar yürütülür. Boas bu alanlarda saha çalışması yaparak bilimsel raporlar hazırlar. Bu dönemde farklı dilleri çalışmış olup diller arası farklı anlamlara gelen kavramları karşılaştırarak dilbilimsel çalışmalar yürütür. Yerlilerin bakışıyla akrabalık sistemlerini, kültürel ekoloji ve din üzerinde çalışmaktadır. İnuitler, avcılık ve toplayıcılıkla deniz ürünlerini avlayarak ve hayvan postları toplayarak temel ihtiyaçlarını, geçim kaynaklarını sağlamışlardır. Yerliler avladıkları hayvanların postları ile ticaret yapmaktadır. Uzun süre alan çalışmasına çıkan Boas, alan çalışması yöntemleri ve teknikleri üzerinde önemli bulgular elde etti. Boas, bu yerliler üzerinde çalışarak kültürler arası benzerlikler ve farklılıklar ortaya koydu. Boas’ın antropolojisinde insanı incelerken, fiziksel özellikler, dil-iletişim, arkeolojik kalıntılar ve kültürel değerler üzerinden incelenmiştir (Eriksen, 2010).

Alan çalışmasında en önemli husus dil ve iletişim becerileridir. Uzak veya yakın bir alanda yaşayan bir topluluğun, kabilenin ya da kırsal yerleşim alanlarını incelerken dilin bilinmesi ve iletişimin sağlam kullanılmasında araştırma konusu için önemli bir unsurdur. Alan çalışmasında her antropologun karşılaşacağı zorluklar ve kolaylıklar vardır. Alanda kalacağı süre boyunca kültürel değerlerin, günlük hayatta yapılan eylemlere karşı her zaman

ilgi ve duyarlı bir enerji göstermelidir. Leslie White, Torres Adası'nda yaşayan yerlilerin renk körlerini ve dini inançları için yaptığı araştırma sonucunda önemli sağlık problemleriyle 'eve dönüş' yapmıştı.

Kültürler arası çalışan antropologlar ve etnologlar sahada oluşan tüm olumsuzluklara rağmen her zaman farkındalık yaratmalıdırlar. Antropolojik alan çalışması, uğraş gerektiren sancılı bir süreçtir. Çünkü araştırmacının kendi kültürel anlayışından uzaklaşıp kendisine yabancı ve bazen de rahatsız edici bir ortama alışmasını gerektirir. Alan çalışması yapan antropologlar bazen fiziksel, toplumsal, zihinsel, siyasal ve ahlaksal zorluklarla da karşılaşabilir. Haviland, 2006: 71). Saha da çalışan antropologlar alışılmışın dışında yeni koşullarla karşı karşıya kalarak bazen psikolojik, toplumsal, siyasal zorluklar da yaşamaktadırlar.

- Clifford Geertz, Güneydoğu Asya ve Kuzey Afrika'da din, geleneksel inanışlar, siyasi yapılışlar üzerine saha çalışması olmuştur. Java halkının kültürel, dini inançları üzerine incelemeler yapmıştır.
- Franz Boas İnuit toplulukları çalıştı. Eskimolar ve Kwakiutl toplulukları
- Malinowski, Trobriand adalarında yaşayan yerli halklar
- Levi- Strauss ''Bororo, Amazon ve Matto grosso bölgelerinde yaşayan Nambikwara ve Tupi-kavanib yerlileri
- Alfred Lewis Kroeber: Kuzey Amerika'nın yerlileri

Coğrafik koşulların benzer ve kültürel etkileşimde bulunan toplumların ortak özellikleri çoğu zaman benzeşmiştir. Antropologlar bu yaklaşımı bütünsel bakış açısı[10] olarak nitelendirir ve antropoloji disiplinin en temel ilkelerinden birisi olarak görürler. (Haviland. 2006).

Etnografik araştırmalar etnoloji için temel bilgi alanı oluşturulurken kültürel antropoloji için bunu demek olanaksızdır. Büyük oranda betimsel olan etnografı, etnoloji için gereken telem veriler sağlar. Etnoloji ise kültürel antropolojinin kültürler arası karşılaştırmalar yapan ve gruplar arasında ortaya çıkan bazı önemli farklılıklar ve benzerlikleri açıklamak üzere kuramlar geliştiren daldır (Haviland, 2006:77). Kültürler arası çalışmalarda topluluğun birçok fonksiyonları ortaya çıkar, topluluğun davranış ve inanç biçimleri ve toplumu, kültürü

[10] İlişkileri ve karşılıklı bağımlılığı anlamak için kültürün çeşitli yönlerinin mümkün olan en geniş bağlamda ele alınması gerektiğine inanan, antropolojinin temel ilkelerden birisi. (Haviland, 2006:70)

var eden yapılar elde edilir. Buna örnek olarak Mardin'de günümüze kadar devam eden Bilali Şenlikleri kutlamaları ve Kaz Dağıları'nda Alevi Türkmenler tarafından Sarıkız Türbesi'nde kutlanılan geleneğin farklılık ve benzerlikleri gösterilebilir.

Antropologun alanda çalıştığı programı, insanların davranışlarını gözlemleyerek, iletişim araçlarını kullanarak kayıt aldığı söylemleri yorumlayarak, anlamaya çalışır ve analiz eder. Mesleki olarak elde ettiği akademik bilgileri bir geziden ya da bir seyahatten bariz değildir. Araştırmacı olarak kafasında tasarladığı konuya ilişkin literatür çalışmalarına bağlı, konuyu pekiştirecek, destekleyecek görüşmeler, ayarlamaya çalışır. Sözel gelenekle diyalog kuracağı kaynak kişileri tespit etmeye çalışır. Alanda sürekli karşılaştığı zorlukları sorgulamakla kültürel yaşam örüntüsüyle mücadele eder ve düşüncelerini sürekli canlı tutmaktadır. Antropolojik bakış açsıyla kültüre bağlı kalarak içinde yaşadığını vurgulayarak uygular. Dolayısıyla bu canlılığı gerçekleştirir. Bu da araştırmayı bir anketten ya da bir röportajdan ayrı tutmaktadır.

Bronislaw Malinowski, fizik bilimleri alanında doktorasını tamamlamış ve antropoloji öğrenimi ile akademiye devam etmiştir. Antropolojiye olan ilgisi ile geziye çıkar Britanya'nın denetiminde olan Güney Pasifik'e kadar yolculuğu devam eder. Etnografik olarak araştırma yaptığı sıralarda I. Dünya Savaşı'nı uzaktan izlemekteydi. Bu dönemde (1915-1918) Trobriand Adaları'nda kalması içinizni çıkan Malinowski, yaklaşık üç yıllık bir zaman dilimi boyunca adada kalır. Akademik çalışmalarına devam etmek için bu fırsatı değerlendirir ve yeni bakış açıları kazanarak etnografik incelemelerde bulunur (Erikssen, 2012).

Uzun bir süre adada hayatını sürdürerek yerlilerin günlük hayatına karışır. Etnografik çalışmaları için dil becerilerini geliştirerek günlük hayatta yerlilerle iletişim kurarak, saha çalışmanın en önemli dalını tamamlamıştır. Günlük hayatı anlamak için yerel dilin öğrenilesi ve anlamlarının kabiliyetine varılması gerektiği unutulmamalıdır. Malinowski, bu alanda yerel dilin temel öğrenme becerilerini ve iletişimini geliştirerek adaptasyon sağlamıştır. Bu araştırmanın standartlarını yükseltmiştir. Malinowski dahil olunan toplum veya kültürün kategorilerini 'içerden' öğrenmek çeşitli sosyal kurumlar ve kültürel nosyonlar arasında genellikle var olan ince bağlantıları görebilmek amacıyla, yerel dili doğru şekilde öğrenmenin ve soruşturma altındaki toplumun gündelik yaşamına katılmanın önemine vurgu yapmıştır (Eriksen. 2012). Antropoloji alanında sahada uzun süre kalarak katılımcı-gözlemci yolla çalışmalarının tamamlanması dönemin popüler antropologu olarak alanı genişletmiş ve geliştirmiştir. Birçok ünlü antropologlara hocalık yaparak farklı bakış açıları yaratır ve yeni kuramsal çerçevelere neden olur.

Malinowski'nin antropolojik bakış açısıyla *İşlevselcilik* kavramı:

> Malinowski toplumların sosyal sistemler olarak görülebileceği görüşünü kabul etmiş ve karşılıklı olarak ilişkili ögelerden oluşan bu sistemlerin bütün insanların temel ihtiyaçlarından kaynaklandığını, bu ihtiyaçlar nedeniyle oluştuğunu ileri sürmüştür. Bütün insanların yiyecek, barınak, korunma gibi ihtiyaçları olduğunu varsayan Malinowski, bu ihtiyaçları karşılamak için girişilen çeşitli etkinliklerin (yiyecek üretme ve dağıtma, barınma, üreme) yapıldığını, ancak bu etkinliklerin gerçekleştirilebilmesi için de ikincil bazı ihtiyaçların doğduğunu belirtir. Bu etkinlikleri gerçekleştirmek için insanların iletişim kurması, işbirliği yapması, kendi aralarında meydana gelebilecek çatışmaları önlemeleri gerekir; bu ihtiyaçları karşılamak için de dil, kurallar, normlar gelişir. Daha sonra ise bu yeni geliştirilen ögeleri bütünleştirecek yönetici kurumlara ihtiyaç duyulur ve bu nedenle de toplumsal kurumlar gelişir. İşte bu düşünce nedeniyle Malinowski toplumu, insan doğasının yarattığı bütünleşik ve işbirlikçi bir sistem olarak görür, çünkü bu sistemin temelinde insan doğasından kaynaklanan temel ihtiyaçlar yer almakta insanlar bu ihtiyaçları karşılayabilmek için işbirliğine girmektedirler. (Gönç Şavran: 2019).

Kültürel ve toplumsal ilişkilere karşılaştırma biçimiyle işlevselcilik kavramı ile antropolojide yeni bir dönemin başlamasına neden olur. Kültürün toplumun ihtiyaçlarının nasıl karşıladığını anlamaya çalışır ve kültürel açıdan insanın gereksinimlerinin nasıl yerine getirildiğini, türetildiğini ortaya koyar. Bununla birlikte biyo-kültürel antropolojinin insan hayatındaki yeri ve önemi fark edilir.

Mardin'de ve Şanlıurfa'da yapılan saha çalışmasında elde edilen bilgilere göre, yeni doğum yapacak bir kadının doğum esnasında bedensel rahatlama ile biyolojik olarak eylemlerin yerine getirilmesi için yani doğum yapanın rahatlama duygusunu yaşaması için kültürel olarak farklı yöntemler uygulanır. Geleneksel toplumlarda doğum anında, doğum eşliğinde annenin ve bebeğin korunması için tıbbi önlemler ve uygulamalar gerekmektedir. Sağlıklı bir doğumun yapılması için tıp personellerin bu konuda hâkimiyet göstermeleri gerekir. Doğumla beraber geleneksel toplumlarda tıbbi müdahalelerle birlikte kültürel uygulamaların da yapılması anneyi bedensel ve ruhsal olarak rahatlatacaktır.

Geleneksel toplumlarda kültür ruhsal ve bedensel olarak insan psikolojisini etkiler. Tıp personellerin tıbbi uygulamaların yapılmasıyla geleneksel halk inançlarının da etkisi görülmektedir. Doğum anında personellerin yaşadığı toplumun kültürel yapısını bilmesi de fayda sağlanacaktır. Doğum öncesi ve doğum sonrası dönemin zorlu bir geçiş dönemi olması, verilen sağlık hizmetlerindeki yetersizlik ve eşitsizlikler, kadınların bu dönemde ki sağlık problemlerini önlemek ya da çözmek için ailelerinden görmüş oldukları geleneksel uygulamalara yönelmelerine ve uygulamalarına neden olmaktadır (Şakar. 2015).

Dünya genelinde doğum esnasında yapılan tıbbi uygulamalar ve halk inançlarına bağlı olarak sözel kültürle aktarılmış günümüze kadar devam eden söylemler örneklendirilirse:

- Gebelik sürecinde eşinin kravatı bağlanmaz. Kravat bağlamak doğum zorlaştırır ve bebeğin zarar görmesine inanılır. (Hindistan)
- Her gün duş alınır ve yeni temiz kıyafetler giyilir. Kokulu şampuanlarla duş alınır. Bebeğin hayatı boyunca temiz kalması ve iyi bir ruha sahip olmasını diler. (Meksika)
- Kutlamalara katılmaz, kalabalık ortamlardan kaçınır. Bebeğin şansını olumsuz yönde etkileyeceğine inanılır. (Asya) (Şakar. 2015).

Bu bağlamda dünya genelinde doğum öncesi, doğum ve doğum sonrasında biyolojik gereksinimlere göre farklılık gösteren kültürel uygulamalar, inançlar yaşanır. Türkiye genelinde farklı etnik kökenlerin yaşadığı ve geleneksel halk inançların yoğun olduğu alanlarda kültürel farklılık görülmekte ve ihtiyaçlara göre değişmektedir.

- Yumurtayı çok yiyen kadının doğacak çocuğunun saçsız olacağına inanılır.
- Hamile bir kadın hamilelik döneminde karaciğer, dalak, siyah dut, vişne gibi bir şey yiyip farkında olmadan elini vücudunda herhangi bir yere sürerse, doğacak çocuğun aynı yerinde kahverengi bir ben olacağına inanılır.

- Hamile kadının saç bağının çözülmesi, kilitli kapıların açılması, pencerelerin açılması, kuşlara yem serpilmesi, kolay doğum yapan kadının doğum yapacak kadının sırtını sıvazlaması, kadının yüksek bir yerden atlatılması vb. sayesinde doğumun kolay olacağına inanılır (Türkiye).
- İran kültüründe doğum sonu dönemde kanamayı durdurmak için muska yazdırmak, karına sıcak uygulama yapmak, tatlı-cevizli besinler yemek, kadını kekiğin buğusuna oturtmak gibi uygulamalar yapılırken,
- Türk kültüründe ise soğanı kaynatıp içmek, sıcak höllüğe oturtmak, kahve içmek, karına bastırma, karına soğuk su dökme gibi uygulamalar görülüyor. (Şakar. 2015).

Malinowski, Trobriand Adaları'nda saha çalışmasını yürütürken antropolojik bakış açısıyla işlevselciliğin teorisini oluşturur ve etnoloji bilimine teorik düşünceler ortaya koyarak antropolojide bir model oluşturmaya çalışmıtır. Saha çalışmasında günlük hayatta toplumun uğraşları sürekli işlevsel olarak inanılanı, yaşanılanı sürdürebilmektedir. Kültürel açıdan günlük hayatı tamamlayan birçok şey toplumun içindeki kurumlar tarafından kuşaklara aktarılmaktadır. Her geçen gün değişen gereksinimler günlük hayatta işlevi olan kültürel değerlerin değişmesine bir etki yaratmıştır. İşlevselciliğin antropolojik bağlamda kavramsal olarak açıklamaktadır.

Antropolojik bağlamda Malinowski'nin yarattığı işlevselcilik modeli saha çalışmalarında toplumlar arası kültürel benzerlik ve farklılığı ortaya koymaktadır. Karşılaştırmalı bir teorinin gelişmesine dayanan etnoloji, işlevsellik bir perspektif yaratarak kurumlar arasında yaşanan bağlantı unsurlarını oluşturmaktadır. Her alan çalışmasında ve karşılaştırmalı her teorik araştırmada edinilen deneyimin sürekli olarak öğrettikleri, antropologları, bunun kaçınılmaz olarak hep yaptıkları gibi kültür fenomenleri arasında sıkı bağlantılar olduğunu anlamaya zorlar. (Malinowski, 1990,s27).

Antropolojik bakış açısıyla işlevsel model, biyolojik ihtiyaçların netleşmesinde kavramsallaştırılabilir. Biyolojik ihtiyaçların gelişmesiyle birlikte kültürel faaliyetlerin gelişimi görülmektedir. Günlük hayatta teknolojik araç ve gereçlerle ihtiyaçların biyolojik ve kültürel olarak şekillendiğini de öne sürmek gerekir. Sonuç olarak: İhtiyaçlar ve bunların türevleri teorisi, bize biyolojik fizyolojik ve kültürel nedenler arasındaki ilişkilerin daha kesin, işlevsel bir analizini veriyor. (Malinowski, 1990,s38).

II. KIRKLAMA GELENEĞİNİN ANTROPOLOJİK YORUMU

2.1. Sayıların Tarihsel ve Kültürel İşlevini Anlamak: Kırklama Geleneğinin Antropolojik Tarihi

Ortadoğu'da yaşayan medeniyetler, bilimsel ve kültürel ölçülerde birçok sayıya önem vermiştir. M.Ö 4. ve 2. bin tarihleri arasında Mezopotamya'da yaşayan Sümerler, Asurlar, Akadlar ve diğer yaşayan uygarlıklar özellikle matematik ve astronomi bilimi ile sayı sistemlerini kullanmışlardır. Dolayısıyla Sümer ve Babil sayı bilimi matematik ve astronominin başlangıcı sayılır. Eski Maya kültürü insan bedenindeki organların ve parmakların sayısı, Pisagorcuların sayılar kuramı, büyüsel sayılar, farklı inançlara dayanan sayılar gibi çeşitli etkilerle giderek kökleşmiştir. Kimi sayılar da özel bir önem ve anlam taşırlar (And 2007, 46). Tarihsel süreçte uygarlıklar sayı sistemine kültürel ve bir ölçü birimi olarak da kullanmışlardır. Bu sayılardan bir tanesi kırk sayısıdır. Asur Krallığı Yukarı Mezopotamya da ticarette kırkta bir ölçü ile bir işçinin günlük asgarisi ücretini ödemiştir. Bu dönemde asgari ücretin kırk kâseden oluşup, günlük asgari ücretin kırk kâseyle ödendiği bilinmektedir. İslam'da kırkta birinin verilmesi, mülk sahibinin mal varlığının zekâtı sayılmaktadır.

Her medeniyetin sayıları kullanım alanları farklı olup, farklı işlevlerde kullanılmıştır. İnanç ve kültürel değerlere göre çeşitlilik göstermektedir. Bazı uygularlıklarda görsel metotlar kullanırken, bazı uygarlıklar ise inançlara bağlı sembolik işaretlerle sayılar gösterilmiştir. Arapçada kullanılmasında, harflerin eski Sami dilleri esasınca dizilmesini izleyen Arap alfabesine *ebced* denilir ve her harfin iki anlamı olduğundan dolayı, isimler, anlamlı sözcükler ve sayılar (yüzyıllardır Kabalada yapıla geldiği gibi) arasında kolayca bağlantılar kurulabilir (Schimmel, 1991).

Mezopotamya'da yaşayan uygarlıklar, sayıları ilk defa hayatlarında bilimsel ölçülerle sayı sistemini kullanmıştır. Astronomi ve matematiğin çıkış noktası sayılan ve Mezopotamya'da yaşayan medeniyetlerce sayıların günlük hayatta kullanılarak geliştirilmesi, günümüze kadar devam etmiştir. Sayı sistemin geliştiği merkezde, doğa olayları, ticaretteki kullanışı, inançtaki denge, kültüre de yansımıştır. Geçmişten günümüze kadar devam eden sayı gelenekleri, sayılara yüklenen anlam ifadeleri, kullanılan tabirler Mezopotamya'da yaşamış uygarlıklar sayesindedir; fakat bazı düşünürlere göre sayıların sistemleri:

Hartner'a göre sayıların en gelişmişi, çok büyük sayılar gerektiren astronomik hesaplamalarla uğraşan ve şaşırtıcı biçimde hatasız olan Maya sistemidir. (Schimmel,1991). 40 sayısını ayırırken 0'ın kendi başına bir anlam ifade etmediği, fakat 0 ile birlikte kullanılan herhangi bir sayı ile sıfırın anlam kazandığı öne sürülmektedir. 4 sayısına bakıldığı zaman insanoğlunun bebeklik döneminde ellerini ve dizlerini kullanarak ilk adımı atması, günlük hayatta kullanılan araç ve gereçlerin 4 ayakla dengeyi sağladığı gözlemlenmiştir. 4 ile 0 yan yana durması 40 sayısını ortaya koyar ve bu da farklı dillerde, farklı anlamlara yol açarak bir gizem kazandırmıştır. Sayılar arasındaki ilişkilerde:

- Pisagor'a göre sayılar her şeyin ölçütü ve özüdür.
- Platon'a göre, bütün çift sayılar kötü yazgınındır.
- Hopper: Dişil sayılar zaten gözden düşmemiş gibi bir de, çizgi analojisiyle sonsuzluğun utancı üzerlerine düşürülmektedir."
- Vergilius: "Numera deus im pare gaudet" (Tanrı tek sayıyla hoşnut oldu); ve aynı fikir İslami gelenekte de bulunur: "Gerçek Tanrı tek sayıdır (vitr, yani "Bir"dir) ve tek sayıları sever."
- Shakespeare: Tek sayılarda tanrısallık vardır. (Schimmel,1991).

Kırk sayısının kültürel işlevi bağlamında yüklendiği anlamların farkına varabilmek için gerek maddi gerekse manevi kültürün sözlü gelenekteki en dinamik taşıyıcıları olan atasözleri ve deyimlere de bakmak gerekir. Bir işi yapmakta nazlanan ya da yapmak istemeyen kişiye ''*kırk dereden su getirdin''* denir. Zamanını kendi evinden çok başkalarının evinde geçirene ''*kırk evin kedisi''* benzetmesi yapılır. Bir iş için çok kimseyle görüşülürse ''*kırk kapının ipini çekmek''* deyimi kullanılır. Bir şeyin defalarca yapıldığını ifade etmek için yine kırk sayısı imdada yetişir. Kişinin acınacak halde, güç koşullar altında olduğu belirtilirken ''*kırk öksüz ile bir mağarada mı kaldı''* sorusu sorulur. Aynı konuyla ilgili farklı söylemlerde bulunanlar ''*bir ağzı, kırk sakızı var*'' sözüyle geliştirilir. Maddi yetersizliği açıklamak için ''*kırk parasız kırk parası yok*'' tabirleri kullanılır. Zihnini birbirinden bağımsız ve gereğinden fazla işlerle meşgul eden kişi ''*kafasında kırk tilki dolaşıyor kırkının da kuyruğu birbirine değmiyor''* deyimiyle tarif edilir. Birbirinden farklı birçok işle uğraşanlara ''*kırk tarakta bezi olmak''* bir zaman diliminin uzunluğunu belirtmek için ''*kırk yılda bir'', ''kırk yıl'', ''kırk saat'', ''kırk yılın başı*'' gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Mezopotamya'nın birçok yöresinde Kırk sayısının farklı kullanımlara halk inanışlarda rastlanmak mümkündür. Doğumdan sonra anne ile çocuğun kırkının çıkması beklenir. Başka bir inanışa göre kırklı iki çocuk yan yana getirilirse ''*kırk basması''* olur ve buna uğrayan çocuk rahatsızlanır, fiziksel olarak gelişmediğine

dayandırılır. Bir şeye nazar değmesin diye ‘’*kırk bir kere maşallah’’* ya da ‘’*kırk bir buçuk kere maşallah’’* denir. Doğumdan ya da bölümden soracak ‘’*kırk mevlidi’’* uygulaması yapılır. Beklenen kırk günün geçmesine ‘’*kırk uçurma’’* denir. Ölümden sonra ölünün kırkının çıkması beklenir ve sonunda kırk aşı verilir. Orta ve Doğu Anadolu’da ilkbahar ve yaz başlarında meydana gelen yağışlara halk arasında ‘’*kırk ikindi yağmurları* ’’adı verilir bu yaşlar tam kırk gün sürmez öğleden sonra yağdığı için ikindi kelimesini de alarak ‘’*kırkikindi’’* şeklinde anılır. Böylece günlerce ikindi vakti yağan yağmurlar ifadesi ile pekiştirilir.

Uygulama düzeyinde sayıların bir diğer kullanım alanı ise büyüsel işlemlerdir. Kırk sayısı bu hususta da kendine önemli bir yer edinmiştir. Çeşitli amaçlarla ziyaret edilen türbe, ziyaret gibi kutsal sayılan yerlerin etrafında tutulan dileğin gerçekleşmesi için kırk defa etrafında yürünür. Bununla birlikte kırk defa söylenen şeyin gerçekleşeceğine inanılır. Arınmak için kırk tas suda yıkanır. Kırk dükkân süprüntüsünden tütsü yapılarak nazardan korunur. Yağmurun yağması ve fazla yağan yağmurun kesilmesi için yapılan ritüellerin formülasyonunda da yine kırk sayısı bulunmaktadır. Kuru bir dereden kırk adet taş toplanır. Toplanan taşlar okunarak torbaya konur. Bu torba dereye çayda suya atılırsa yağmur yağar. Yağmur çok yağarsa çakıl taşı torbasının sudan çıkarılması ile yağmur kesilir. Başka bir törende uzunca bir iplik alınır. Her defasında bir kelin adı söylenerek bir düğüm atılır. Düğümleri atılırken dua okunur. Kırk düğüm atılan iplik saklanmak üzere sandığa konursa yağmur kesilir[11].

Tarihi eserlerin coğrafi yer ve bölge altlarında kırklı kullanımlar oldukça yaygındır. Söz konusu yer atları temeli inanca dayanan mistik anlatılarla anlamlandıran hak hafızalara kazınmıştır. Kırk Kızlar Kümbeti (Tokat/Niksar), Kırklar Ziyareti (Diyarbakır), Kırklar mezarlığı (Bitlis/Ahlât), Kırkağaç (Manisa), Kırklar Dağı (Diyarbakır), Kırklareli, Kırk Geçit Bucağı, (Van/Gürpınar), Kırk Göz Hanı (Burdur), Kırklar Kilisesi (Mardin), Kırkgöz (Şanlıurfa/Viranşehir) konuyla ilgili verebilecek örnekler arasındadır.[12]

Kırklama loğusa dönemin bittiği, anne ve bebeğin kırk gün boyunca sağlık ve kültürel inanç bağlamında herhangi bir rahatsızlık yaşanmadan geçtiği dönemdir. Bu sürecin bir kutlama havasında yapılan ritüeller kültürel açıdan farklılık göstermektedir. Bu süreçte anne ve bebeğin sağlık açısından verilen destekler kültürel inanca bağlı olarak verilir. Ailenin

[11] Doç. Dr. Ahmet Özgür Güvenç, *kırk sayısı Üzerine,* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü Türk Halk bilimi.
[12] Akaalp.H, Güvenç. A.Ö. (2017). *Kırk.* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü Türk Halk bilimi.

ve annenin bu konuda iyi bir terapi uygulamasının kültürel uygulamaların daha etkili olduğu söz konusudur.

> Hastalık ve tedavi sürecinin araştırılmasında "kültür"ü merkeze alarak çalışmalar yapan tıbbi antropologlar açısından önemli sorun alanlarından birinin kavramların kullanımı konusunda olduğu göze çarpmaktadır. Kavramların kültürle olan bağlantısının önemi, bu alanda biraz daha ön plana çıkmaktadır. Hastalığın toplum tarafından ne ifade ettiği ve tedavi seçeneklerine karar verilmesi süreci öncelikle kavramların doğru anlaşılması ile başlar. Tıbbi antropoloji çalışmaları bu yönüyle de kültürel sistemlerin ve kültürel temelli hastalıkların anlaşılmasında etkili olmuştur. Modern/bilimsel tıbbi yöntemlerin ulaşamadığı"yerel" kültürel bilgilere ulaşarak herhangi bir hastalığa neden olan konuları ve sosyal/kültürel problemleri ortaya koymak da bu alanda yapılan çalışmaların ortak hedeflerinden biridir. Tıp, hastayı tedavi etmek ya da hastalığın ölümle sonuçlanmasını geciktirmek için çeşitli yöntemlere başvururken; tıbbi antropoloji, hastalığa yol açan kültürel etmenleri ortaya sererek, daha geniş kültürel/toplumsal perspektifte hastalığın nedenlerini araştırır. (Kaplan: 2010,s227).

Sağlık ve sosyal bilimler arası çalışmalar, modern ve geleneksel inanışları karşılaştırarak yeni çalışma alanları ortaya koyar. Buna bağlı olarak tıbbi antropoloji çalışmalarında sıklıkla görülmektedir. Çalışmanın genelinde kırk sayısının geçiş sürecinde yani loğusalık döneminde sağlıklı bir şekilde korunmak için önlemler alınırken aynı zamanda kültürel, geleneksel halk inançları doğrultusunda da korunma ihtiyacı güdülmüştür.

Mardin'de ve Şanlıurfa bölgelerinde yaşayan yüzyıllardır geçmişine bağlı gelen kültürel değerlerde kırk sayısı birçok yerde gelenek olarak devam etmektedir. İnsanın, kültürel bir varlık oluşu anne karnından başlayarak ölüme kadar devam etmektedir. Doğumla beraber kendisiyle farklı inançları da getirmektedir. Bu süreç kırk gün devam ederek loğusalığın geçişi ile sonlanır. Buna bağlı olarak loğusalık sürecinde kırk gün boyunca anne ve bebek kültürel etkenlerden ve sağlık açıdan korunmaktadır. Ziyarete gelenlerin anne odasında ağırlanmaması, hem sağlık açısından hem de kültürel inanç bağlamında dikkat gösterilir. Bu süreç kırk gün devam ederek kırkıncı gününde son ritüel gerçekleştirilir. Kırk gün boyunca kültürel inanç bağlamında uygulanan geleneklere ''*Kırklama''* olarak adlandırılmaktadır.

2.2. Sayıların Farklı Kültürlerdeki Ayrışan ve Benzeşen İşlevleri

2.2.1. Antropolojik Bakış Açısıyla Kırk Sayısını İncelemek

Kırk sayısına yüklenen anlamlara bakıldığı zaman mitolojiden, kültürden, dini inançlardan ve tecrübelerden Geldiği görülmektedir. Bir hazırlık aşamasından geçmektedir. Bireyin olgunluğu, yokluğu ve çokluğu ifade ettiği gibi günümüzde de birçok kültürel anlamlar yüklenmektedir.

Kırklama birçok kültürde kutsal sayı olan kırk, bekleme, hazırlanma, sınama, arınma ve cezalandırma anlamına gelir bütün bu süreçlerin zaman birimi kırklı ölçülerle belirtiliyor. Döngünün tamamlanması için geçmesi gereken süre Kırk gün, Kırk ay, Kırk yıldır. Oruç zamanı ermişin çilesi, düğün, eğlence, gömme ritüelleri Kırk gün geçmesi gerekir. Mit ve Masallarda süre Kırk gün olduğu gibi Afrika'da cenazenin ruh ve canlılıktan arınması ve ölüm tabularının sona ermesi için, geçmesi gereken süre de Kırk gündür. Loğusa dönemdeki bir kadın Kırk gün boyunca evden çıkmamalıdır.

Altaylarda bu süre bitince yurt arındırılır. Türk folklorunda arınma, yıkanma veya Alazlama olsun Kırk defa işlemi tekrarlamakla yapılır. Dolayısıyla *Kırklama* olarak adlandırılır. Büyü işlemleri, adak kurban sayısı da Kırk'tır. Birçok dile girmiş olan bilimsel işlem karantina da İtalyanca quarantina yani Kırk gün sözcüğünden gelmektedir. Türk destan ve masallarından derebeylerinin kahramanların erkek ve kadın Kırk yiğit ve Kırk Kız yoldaşı bulunur (Emiroğlu K. ve Aydın S.2009: 466).

Alevi-Bektaşi mitolojisinde "Kırklar" diye kozmik bir grup var. Muhammed Peygamber, miraçtan dönerken onların toplantısına uğruyor: buna da *Kırklar Meclisi* denir. Alevi toplumlarda özellikle inanç ve ölüm ritüellerinde; Kırklar Cemi, Kırklar Semahı gibi olgular vardır ve onu çağrıştırıyor. Trakya'da Alevilerin, Bektaşilerin yoğun yaşadığı iller arasında Kırklareli diye bir ilimiz var.

Alevi- Bektaşi toplumlarda yediler ve kırklar önemli sayılardır.

Yediler; kutsal ve ermiş kişi olarak bilinmekteyken yedilere farklı isimler de verilmektedir. Yediler yedi tanrının ismini taşımaktadır:

Kul Himmet, Nesimi, Yemini Hatayi, Pir Sultan, Fuzuli, Viranı olarak bilinen isimlerdir.

Kırklar ise: kırklar semahı, Ölünün ''kırk lokması'' töreni, ''Ölünün kırkıyla adak kurbanın kesilmesi'' gibi tabirler günümüze kadar devam etmektedir.

Kırk sayısının kültürel bir olgu taşırken inanç için de önemli bir sayı olduğunu vurgulamak gerekir. Türkiye'deki yer adlarına bakıldığı zaman yukarıda örnek verildiği gibi ''Kırklareli''şehrin eski adı Kırk kilise idi. Dolaysıyla 1920'lerin başında *Kırklareli* olarak değiştirilmiştir. Burada Kırk kilise, Kırk Azizin kilisesi anlamında kullanılmaktır.

Hıristiyanlar da ise Kırk şehitler diye bir tabir geçmektedir. Sebaste (Sivas)ta Kırk Roma askeri Hıristiyanlıktan vazgeçmediği için şehit edildi.[13] Roma dönemindeki savaşçı olarak bilinen ve bir gölde ölen Kırk Azizin söylencesiyle ilgilidir. Dolayısıyla Kırk şehitlerin isimlerini taşıyan yerleri sıralanacak olursa; Bizans Döneminde 590'da İstanbul'da Çemberli taş yakınlarında yapılan *Kırk Şehitler Kilisesi*, aynı yerde *Kırk Şehitler Sarnıcı* bulunmaktadır. Kırk şehitler sarnıcın kalıntıları günümüze kadar yapı olarak korunabilmiş yerlerden bir tanesidir.

Tasavvuf geleneğinde törenlerde gerçekleşen *Kırk Budak,* kırk kollu Şamdan kullanılır. Muhammed peygambere ilk inanıp bağlananların sayısı kırktı. Arapça'da Kırk sayısı *Erbain* anlamına gelmektedir.

İslam'da; Kur'an da üç harfliler (Cin) kırk yerde geçmektedir.

Mardin'de yaşayan Arap kökenli kültürlerinde, kış aylarının en soğuk geçen günlere *Erbain* adını vermektedir. Özellikle Aralığın ilk haftasından, Ocağın ikinci haftasına (9 Aralık- 17 Ocak) kadar denk gelen günlere Karakış anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla bu sayıların toplamı da kırk olacaktır. Erbain Dervişlerin kırk gün boyunca bir hücrede çıkardıkları çileye de denilmektedir.

Metin And'ın Minyaturlerle Osmanlı-İslam Mitologyası[14] adlı eserinde yer aldığı Kırk sayısının bazı tespitlerinden örnekler:

[13] Mardin Kırklar kilisesinde sergilenen tablo bu hikâyeyi resimlemektedir.

[14] İslam'da Hz. Muhammed'e kırk yaşında peygamberlik verilmiştir. Hz. Musa, dağda Tanrı ile otuz gün kalmış, Tanrı buna on gün ekleyerek kırk gün yapmıştır. Mehdi de kırk yaşında ortaya çıkacak ve dünyada kırk gün kalacaktır. Ayet ve hadislerden seçmeler hep kırk üzerinedir, "Kırk Ayet", "Kırk Hadis" gibi. Tasavvufta Kırk Budak töreni için kırk kollu şamdan kullanılır. Hz. Muhammed'e ilk inanıp bağlananların sayısı kırktı. Arapça kırk *Erbain* dir. Bunun gibi 27 Kasım'dan 5 Ocak'a kadar suren kırk gün, birtakım kötücül ruhların çoğaldığı bir donemdir. Karakış anlamında da *Erbain* kullanılır. Bazı yerlerde 9 Aralık'tan 17 Ocak'a kadar olan kırk gündür. Sufi dervişlerinin hücreye kapanarak çıkardıkları kırk günlük çilelerine de *erbain* denilir. İmam Hüseyin'in Kerbela'da şehit olduğu gün Muharrem'in onuncu günüdür, kırk gün sonra Safer ayının yirmisi, şehit olmasının kırkıncı günüdür. Buna *Erbain-i aşura* denilir, Şiilerde çok özel bir gündür. Kırk sayısı değişik biçimlerde karşımıza çıkar. Halvetiler kırk gün Erbain orucu tutarlar. Hıristiyan perhizi de bunun gibi Paskalyaya kadar kırk gündür. Sınai'de Bedeviler hasta olunca hamamda kırk gün yıkanırlar. (And,2007).

Erbain-i aşure Şii mezheplerinde önemli bir gündür. Hüseyin'in Kerbela'da şehit olduğu gün Muharrem'in onuncu günüdür, kırk gün sonra Safer ayının yirmisi, şehit olmasının kırkıncı günüdür.

Halvetiler kırk gün *Erbain* orucu tutarlar. Hıristiyan perhizi de bunun gibi Paskalya bayramını da içermektedir.

Mardin'de yaşayan Hıristiyanlığı kabul eden ilk etnik köken olarak bilinen Süryanilerde Kırkı karışan bebeği, yumurta kabuğuyla kırk defa suyla yıkamaktadırlar.

Bedeviler hasta olunca hamamda kırk gün yıkanırlar. Doğan çocuk için ilk kırk gün tehlikeli bir dönemdir. Dolayısıyla kırk günü tamamlanınca, "kırkı uçtu" denir. Anne için de kırk günlük sürenin sonunu "kırk hamamı" denen bir törenle kutlamalar yapmaktadırlar.

Kırkıncı günde değişenler: Ayasofya'da Hz. Hızır'ın makamı diye bilinen altıntopun altında Hz. Hızır'ın gelmesi için kırk sabah namaz kılınırsa, Kırk birinci günde Hz. Hızır'ın görüleceğine inanılır.

- ✓ Bu inançların dışında insanın kırk gün fakir kalacağı,
- ✓ Ölünün kemiklerinin birbirinden kırk günde ayrılacağı,
- ✓ Bir kişiye kırk gün deli denilirse delireceğine olan inançları da gösterebiliriz (And. M, 2007).

Loğusa dönemdeki bir kadın kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz. Eğer kırkı tamamlanmayan bebekler ve anneler yan yana geldiklerinde kırklar karışmış olacak ve kırkların çıkması için her Çarşamba günü (sabah, öğle akşam) üç defa kurşun dökülür.

Şanlıurfa'da iki tavuk kuluçkaya girdiklerinde kırkları karışmasın diye, çocuğu olmayan bir kadın tarafından *kırk taş* tavukların altına konulmaktadır.

Mardin'de ise loğusa dönemindeki kadınlar öncelikle iğneyle haberleşirler. Kırkı çıkmayan bebekler yan yana geldiklerinde Kırk tasıyla hamamda Kırk defa yıkanır. Kırkı çıkan bebekler vaftiz edilir.

Ölünün kırkı çıktığında Mevlit okunur, helva dağıtılır. Yeni evlenmiş bir imam kırk gün boyunca ezan okumaz. Farklı kültürlere sahip olan toplumlar bir sayının değerleriyle ortak bir paydada birleşmektedir. Bir bebek anne karnında Kırk haftasını tamamladıktan sonra dünyaya gelmektedir. Doğduktan sonra Kırkını tamamladığında birçok şeyden kurtulmuş ve arınmış olacaktır. Öldükten Kırk gün sonra ruh bedenden ayrılmış olacaktır.

Kırk, Kırklama: imgesel olarak kültürümüzdeki mevcut Kırk motifini dikkat çekmek amacıyla gerek kurgusal gerekse de belge şeklinde derlemeler yapıp Anadolu'daki sayısının gecelerinin Kırk etrafında şekillenen yönünü farklı yörelerden aldığı kesitlerle gözler önüne sürmeyi hedeflenmiştir (And, 2007). Bu çalışmada, kültürün farklılıklarını ve benzerliklerini, kültürlerarası etkileşimi ortaya koyup inançların sayı üzerindeki kültür ilişkisi bağlamında incelenecek bir konu olacaktır. Din ve kültür antropolojisi ile kuramsal, genel bir çerçeve çizildikten sonra Mardin ve Şanlıurfa Örneğini ele alarak, bu coğrafyada bir arada farklılıklarını ve benzerliklerini gündelik hayata da yansıtan etnik kökenlerin kültürel ve inançsal olarak sayı geleneğini araştırmayı amaçlamıştır. Mardin'de yaşayan Süryani, Arap Kürt, Dom ve Ermeni kökenli toplumların Kırk, Kırklama geleneğinin kültürel ve inançsal değerlerini inceleyip bir belge niteliği taşıması amaçlanmıştır.

Tarihsel süreçte buna benzer düşünceler birikmişken, yeni doğan çocuğun kaçıncı gününde hayatta kalmış sayılacaktır? Birinin ölümünden kaç gün sonra matem bitmiş olacaktır? Loğusa dönemdeki bir kadının kaçıncı gününde hayata tutunmuş olacaktır? Kaçıncı hafta anne karnındaki bir çocuk dünyaya gelecektir? Kültürün insan ilişkisi üzerinde farklılıkların ve benzerliklerin birleştiği ve birleştirdiği günün Kırk olmasının nedeni nedir? Dolayısıyla Kültür, böyle sorulara cevap vermek zorunda, yoksa devam edemez. Kültür de mitolojiye başvurur. Mitolojinin cevabı ne olacaktır?

Sayı sistemi üzerinde kedinden sonra küçük sayı olarak kırkın çoklu göstermenin nedeni nedir? Büyük sayı olarak 50, 60, 70 sayılarını düşündüğümüzde bir şey ifade etmemektedir. Kırkın dinsel veya mitolojik bir karakterin olduğu, dolayısıyla özellikle Ortadoğu'da yaşayan, yaşanan dinler tarihinde Kırkın uzun süre bekleyişi anlamlandıran, kırkın bir şeye hazırlanmanın veya cezalandırmanın sayısı Kırk olacaktır. İnsani ve tanrı ilişkileri arasında geçen gün sayısının kırk olduğu ve kırkıncı gününde bir olaydan sonra yeniden bir olayın başlangıcı işaret edecektir.

Tevrat'ta Nuh'un gemisi hikâyesinde kırk gün, kırk gece yağmurun yağması, İncil'de İsa peygamberin çölde kırk gün oruç tutması, Kuran'da da 40 gün, 40 yıl, 40 kişi olarak geçmektedir. Bu çalışmanın temel amaçlarından bir tanesi bu sorulara ayrıntılı cevap vermektir.

III. KÜLTÜRLER ARASI KIRK SAYISINI ANLAMA ve YORUMLAMA

Sayı sisteminde kendisinden sonra gelen bütün sayılardan küçük olan ‘’kırk’’ın neden çokluk belirtmek için kullanıldığı dikkat çekicidir. Neden kırk sayısı yerine kendisinden daha büyük değerleri ifade eden yüksek değerdeki bir sayısının dinsel ya da mitolojik geçmişinde aranmalıdır. Öyle ki dinler tarihinde ‘’kırk’’ uzun süreli bekleyişleri ifade etmektedir.

Kırk beklemenin, hazırlığın, denemenin ve cezalandırmanın sayısıdır. Kitabı Mukaddes’te kurtuluş yolu boyunca büyük olaylar bu sayıya bağlanmıştır. O böylece beşeri olaylarda tanrının aracılığının karakteristik bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Olaylardan sonra meydana gelecek olan bir diğer olayın işaretidir. Bu şekilde bir tamamlama söz konusudur. Bu düşünceden hareketle kutsal kitaplara bakıldığında kırk sayısının bir çok yerde geçtiği dikkat çeker[15].

Şaman ve totem geleneklerinde sayı sisteminde kırk sayısı önemli bir kaynaktır. İnançlarında birinin ölümünden kırk gün sonra kemikler birbirinden ayrılarak ruhun bedenden ayrıldığına inanırlar. İslamiyet’te birinin ölümünden kırk gün sonra kırk mevlidi okunur. Hıristiyanlıkta dini bayrama kırk gün oruç tutarak hazırlanması… Dolayısıyla kırk sayısı birçok farklı dini inançlarda ortak fikirlerin olduğunu gösterir.

Geleneksel halk inanışların günümüzde devam ettiği ve bunu kurbanlarla ayinsel sunumlarla gerçekleştirildiği ön görülmektedir. Sayıların kültürel işlevi bağlamında kırkını tamamlamış bebekler için kurban kesilir. Geçmişten günümüze kadar devam eden kültürel kalıntılarla kötü ruhlardan korunmak için kurban kesilip ayinler yapılmaktadır.

Tylor’a göre kalıntılar; günümüzde anlamsız görülen, işlevini yitirmiş uygulamaların geçmişin ‘’kalıntıları’’ olduğunu öne sürmekte, eski ritüellerin yeni rasyoneller yüklenerek günümüzde de varlığını sürdürdüğünü vurgulamaktaydı. (örneğin kurban ayinleri). Bu savı, katoliklerle protestanlar ve Protestanların ritüalist ve anti-ritüalist (örn.Quarker’lar) kanatları arasındaki tartışmalar bağlamına yerleşmektedir. Kurbanın ilk biçiminin animizmde aranması gereğine işaret ediyor, ilk kurbanların düşlerde görülen ölülerin ruhlarına sunulduğunu söylüyordu. Bunun ardından diğer tinsel varlıklara (cinler, periler, tanrılar) da kurban sunulur olmuştu. (Emroğlu, Aydın: 2009).

[15] Akaalp.H, Güvenç. A.Ö. (2017). *Kırk.* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü Türk Halk bilimi.

Kırk sayısı hem doğa hem de beşeri olaylarda bir sürecin başlangıcı veya sürecin tamamlandığını ve sona erdiğini gösterir. Birçok bitkinin kırk günlük bir süre içerisinde oluşması; bir hayvanın kırk günde kuluçka süresini tamamlaması, bir meyvenin olgunlaşma süresinin kırk günde meydana gelmesi gibi kırk sayısının tabiri ile önem kazanır. Yeni doğan bir bebek ve anne için ilk kırk gün zorlu bir süreçtir. Kırk gün bittikten sonra kırkı uçtu, kırkı çıktı, gibi tabirler söylenir. Kıyamet gününde de göklerden çıkacak bir dumanın dünyayı kırk gün kaplayacağı, Kıyametin kırk yıl süreceği, Cehennem'deki akreplerin ve yılanların etkilerini kırk yıl sürdürecekleri, cehennemliklerin Cehennemi yöneten Malik'i çağırdıklarında, ondan kırk yıl yanıt alamayacakları gibisinden söylenceler vardır. Ayasofya'da Hz. Hızır'ın makamı diye bilinen altın topun altında Hz. Hızır'ın gelmesi için kırk sabah namaz kılınırsa, kırk birinci günde Hz. Hızır'ın görüleceğine inanılır (And: 2007,s50).

Antropolojik bağlamda sayılar, bilimsel ve kültürel olarak bir perspektif kazandırmıştır. Kültürel bağlamda farklı ifadelerle kullanılır. Atasözleri, deyimler, ninniler, dualaların okunması, dileklerin tutulması, kızgınlığın ya da sevincin belirtilmesi, yer adların kullanılması gibi insan hayatıyla bağdaşan ve anlamlandıran durumlarda kırk sayısıyla ifade edilir. Saha çalışmanın yapıldığı alanlarda antropolojik bakış açısını kazandıran bir düşünce yapısı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla inanca, kültüre ve doğa olaylarına bağlı halk arasında kırk tabirleri kültürler arasında farklılık ve benzeşen yönleri ortaya konulmuştur. Kültürel küremizde, yani Yahudi, Hıristiyan ve İslami kürede, sayılara ve özelliklerine gösterilen ilgi esas olarak Pisagorcuların hazırladığı temellere dayanır. (Schimmel,1991).

Bu inançların dışında insanın kırk gün fakir kalacağı, ölünün kemiklerinin kırk günde birbirinden ayrılacağı, bir kişiye kırk gün deli denilirse delireceğine olan inançları da gösterebiliriz. Yer adlarında kırk olanların kimi birtakım inançlarla ilgilidir. Kırklareli'nin eski adı Kırk Kilise idi, 1924'te Kırklareli olarak değiştirilmiştir. Aslında bu ad burada Kırk Kilise olduğu için değil, fakat Kırk Azizin Kilisesi anlamındadır. Bunun için burada kırkın çoğul olması gerekir. Hıristiyanlar arasında bir de Kırk Şehitler vardır. Bu adı taşıyan yerler bulunmaktadır. Bu şehitler savaşçı olarak bilinen ve bir golde ölen kırk azizin söylencesiyle ilgilidir. Kırk Şehitlerin adlarını taşıyan yerler vardır. Örneğin Bizans Döneminde 590'da İstanbul'da Çemberli taş dolaylarında yapılan Kırk Şehitler Kilisesi, gene aynı yerlerde Kırk Şehitler Sarnıcı vardı. Birincisinden hiçbir iz kalmamış, İkinciden ise birtakım kalıntılar günümüze gelmiştir. Efsane kahramanı Seyyid Battal Gazinin

adıyla ilintili bir de Kırk Kız Dağı vardır. Bu da Kırk Prenses Manastırı efsanesiyle ilgili olmalıdır. Yer adları arasında şunları sayabiliriz: Kırk Geçit, Kırkağaç, Kırk İn, Kırk Er, Kırklar, Rize'nin güneyinde Kırklar Dağı, Çorum'un güneyinde Kırklar Dağı gibi. Kırk sayısı halk dilinde birçok atasözü ve deyimlere geçmiştir: "Kırk yılın bir günü vardır", "kırk yıl yağmur yağsa mermere geçmez", "kırk hırsız bir çıplağı soyamamış", "kırkından sonra azana çare bulunmaz","kırkında saza başlayan kıyamette çalar", "kırk anahtarlı", "kırkambar", "kırk deveye bir eşek", "kırk kapının ipini çalar", "kırk yıllık masal", "bir iplik çekseler kırk yama düşer", "kırk sual", "kırk kırk derken elliyi buldu", "kırk gün günahkâr, bir gün tövbekâr", "kırk yalan", "kırk kurdu bir aslan ne yapsın", "kırk yıldır patriğin eşeğini güdüyor", "kırk deveye bir eşek", "kırk yılın başında bir hırsızlığa çıkacak oldu, onda da ay akşamdan doğdu", "kırk yılda bir karı sözü dinlemeli", "kırk kez görmeyince taş atmaz", "kırk yılda kazandığını bir günde kaybet", "kırkı on paraya", "kırk yılda öcünü alan" (And: 2007, s51).

3.1. Alan Çalışması Üzerine

Etnografya, kültür bilimi olarak incelenirken, toplumların kültür oluşumlarını da incelemektedir. Toplumları birbirleri ile karşılaştırır. Toplumun kültür unsurlarını tümüyle ele alır. Etnografya için önemli olan incelenen toplumun gerçeğe en yakın şekilde tasvir edilerek aktarılmasıdır. Kültür ile insanlar arasındaki ilişkiyi oluşturur. Toplumların yaşayış biçimlerini, örf, adet, gelenek, görenek kısacası o toplumu oluşturan tüm unsurları inceler ve bu unsurları birleştirerek o toplumun kültürü hakkında veriler elde edip bu verileri gerçeğe en yakın şekilde aktarır. Araştırma yaparken bütünlükçü bir yol izler. Bütünlükçülük ilkesi ile insan ve toplum kavramlarını birbirinden ayırmaz. Dolayısıyla araştırma yaparken büyük ve küçük topluluk ayrımı yapmaksızın toplumun ve insanın her yönünü araştırır.

Mardin ve Şanlıurfa'da yaşayan farklı etnik kökenlerin Kırklama geleneğini gündelik hayatta tanıma fırsatını sağlamakla birlikte, geleneksel inançlara bağlı kültürel işlevselciliğin önemini sağlayacak bir araştırmayı hedeflemiştir. Katılımcı gözlemci yöntemi kullanarak belirlenen alanlarda saha çalışması yapılmıştır. Sahada kayıt alma araçlarını kullanarak konuya pekiştirme sağlanmıştır. Konuyla ilgili sahada yapılan uygulamaları, kültürel işlevsel değerleri, video ses kayıt görüntü kayıtlarıyla saha çalışması tamamlanmıştır. 2018 Temmuz ayı ile 2019 Mart ayına kadar sahadaki veriler elde edilmiş ve analizi yapılmıştır.

Alan Çalışmasında Yapılan Görüşmeler				
Mekan	**Kişi Sayısı**	**Cinsiyet- Yaş**	**Konu**	**İl, İlçe, Mahalle,Köy**
Mor Efrem Kilisesi	Grup-12	Kadın – Erkek 45- 70 arası	Vaftiz – Erkek Çocuk	Mardin İli Midyat İlçesi
Mor Teodoros Kilisesi	Grup-16	Kadın – Erkek 35- 65 arası	Vaftiz – Kız Çocuk	Mardin İli Midyat İlçesi
Kırklar Kilisesi	1	Erkek - 63	Kırk Sayısı, Vaftiz, Kırklara Karışmak, Kırkı Çıkmak,	Mardin Merkez
Bilali Ziyareti	4	Kadın – 58 – 67 arası	Kırkı Çıkmak, Kırklara Karışmak	Mardin- Bilali Köyü
Mor Abrohom Manastırı	Grup-21	Kadın – Erkek 40- 80 arası	Vaftiz, Kırk Tası, Kırkı Uçurmak	Mardin İli, Midyat İlçesi, Akçakaya Köyü
Mırada Ziyareti	Grup - 7	Kadın – 50 – 72 arası	Krıklara Karışmak	Mardin İli Nusaybin İlçesi, Kalecik Köyü
Ev Ortamı	9	Kadın – 37- 52 arası	Kırkı Çıkarmak – Bal Mumu	Mardin Merkez
Ev Ortamı	8	Kadın- 45- 55 arası	Kırklara Karışmak İğne ile Haberleşme	Mardin Merkez
Ev Ortamı	6	Kadın 36- 54 arası	Kırklara Karışmak Kurşun Dökme	Şanlıurfa ili,Viranşehir İlçesi
Ev Ortamı	9	Kadın – Erkek 32-64 arası	Kırkı Çıkarmak Tezek, Terazi	Şanlıurfa ili,Viranşehir İlçesi, Küçük Mutlu Köyü
Alakonak (Cınaz) Ziyareti	11	Kadın 48- 67 arası	Kırklara Karışmak, Kırkları Çıkarmak	Şanlıurfa ili,Viranşehir İlçesi, Alakonak Köyü
Ev Ortamı	2	Kadın – 50- 74	Kırklara Karışmak	Şanlıurfa ili,Viranşehir İlçesi, Başmaklı Köyü
Harran Kümbetli Evler	4	Kadın – Erkek 53- 65 arası	Kırklara Karışmak	Şanlıurfa ili,Harran İlçesi
İbrahim Paşa Konağı	3	Erkek – 67- 70 arası	Kırkı Çıkmak	Şanlıurfa ili,Viranşehir İlçesi
Ev Ortamı	Grup - 7	Kadın- Erkek 40-55 arası	Kırklara Karışmak, Kırkı Çıkmak, Bebeğin Kırkı	Şanlıurfa ili,Akçakale İlçesi
Eyyüpnebi Türbeleri- Sabır Taşı	10	Kadın – 45- 60 arası	Kırklara Karışmak	Şanlıurfa ili,Viranşehir İlçesi, Eyyüpnebi Köyü
Ev Ortamı	2	Kadın –Erkek 34- 37	Kırk uçurmak	Şanlıurfa ili,Viranşehir İlçesi

Mardin, büyük medeniyetlerin şehri olarak bilenen ve Mezopotamya'da yaşayan farklı inançlara, kültürlere dillere sahip olan uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Saha çalışmasının en verimli kısımlarından bir tanesi de bu bölgede yaşayan farklı kültürel değerlere sahip olan topluluklardır. Mardin'deki saha çalışması Süryani, Kürt, Arap, Dom, Ezidi gibi farklı etnik kökenlere ve inançlara sahip topluluklar arasında gerçekleştirilmiştir.

Şanlıurfa bölgesinde Arap, Ezidi ve Müslüman Kürt kökenli topluluklar arasında saha çalışması yapılarak derinlemesine incelemeler ortaya konulmuş, konuya ilişkin yorumlamalar gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasında elde edilen kültürel değerler, kültürler arası farklılıkları ve benzerlikleri öne sürülmüştür. Mardin'de kültürler arası benzerlik, günlük hayatta aynı zamanı ve mekanı paylaşmakla bir etkileşim içerisinde yaşandığı için birbiriyle ilişkili kültürel değerler ortaya çıkmıştır. Aynı kırsal alanda Süryanilerin, Kürtlerin ve Arapların yaşadığı gözlemlenerek farklılıkları ayıran değerler ve benzeşen değerler üzerinde yoğun bir şekilde incelemeler öne sürülmüştür. Bu değerler kültürün ve yaşamsal dengenin bir parçası haline gelmiştir. Sahada kırk sayısının kültürel işlevi bakımından hem topluluklar arası hem de toplumlar arasındaki kültürel farklılık ve benzerlik sorgulanmıştır. Kırk sayısına yüklenen farklı inanışlar yorumlanmış ve analiz edilmiştir. Konuya ilişkin saha çalışması Şanlıurfa bölgesinde devam ederek kırk sayısına yüklenen birebir görüşmeler yapılarak yeni anlamlar ortaya konulmuştur.

Toplumların gelenek ve göreneklerinin devamlılığını ve kültürel, ekonomik, toplumsal değerlerin aktarılması, aynı zamanda gelecek nesillere kültürel kimlik, bilinç ve süreklilik sağlamak amacıyla kültürün, inancın bir parçası olarak yapılan bu çalışmanın nesillere aktarılması ve bir belgeleme niteliğinin taşınması amacıyla araştırılmıştır. Çalışmanın mekânsal olarak; somut olmayan kültürel mirasın yoğun olduğu ve Ortadoğu'da yaşayan etnik kökenlerin, farklı etnisitelerin yaşandığı ve kentin buna ev sahipliğinin yapmasıyla medeniyetlerin birleştiği Mardin ve Şanlıurfa şehirlerinde sayı geleneğinin önemini araştırılarak her iki bölge üzerinde durulmuştur.

Mardin ve Şanlıurfa şehirlerin Kültürel mirasın korunduğu, gelecek kuşaklara aktarıldığı, onarıldığı, sergilendiği, kentlerdendir. Toplumun, bilimsel ve kültürel geçmişini yansıtmak, araştırmak, korumak, sergilemek, belgelemek, Kültürün ve kültürel mirasın korunması kadar bu kavramların sürdürüle bilirliği de önem taşımaktadır.

3.2. Kırklama Geleneğinin Antropolojik Çözümlemeleri

3.2.1. Doğum Öncesi Kırk Gün

İnsan için doğum, bir başlangıç anlamını taşımaktadır. İnsan, doğumla beraber kültürün bir parçası olur. Yaşam boyunca aile ve çevresel faktörlerle antropolojik bir bakış açısını kazandırarak, beraberinde hayata yeni anlamlar kazandırmıştır. Doğum öncesi dönemin süreci zorlu bir yolculuğun olduğu bilinmektedir. Doğum öncesi dönemlerin sağlık sorunların önlememesi toplumu geleneksel yöntemlere, uygulamalara sürmektedir. Özelikle sağlık hizmet merkezlerinden uzak yerleşim alanların çoğu, geleneksel uygulamalara yönelerek kadını zorlu bir süreçten geçirir. Bu geleneksel yöntemler özellikle doğum öncesi kırk gün içinde uygulanmaktadır.

Kırk gün öncesinde bebeğin güzelliği için özel meyveler yenilip, özel kokular sürülmektedir. Doğum öncesi kırk gün içinde, ayın gökyüzünde göründüğü ilk gününde gökyüzüne bakılır ve çocuğun ay gibi parlak bir yüzü olacağına inanılır. Saha çalışması sırasında doğum öncesi kırk günde aynı toplumda farklı kültürel inanışlara bağlı birbirinden farklı uygulamalarla karşılaşmıştır. Çeşitli kalıcı hastalıklara karşı alınan kültürel yöntemler…

Bu çeşitli yöntemlerden: kırk gün öncesi çocuğun sarılık gibi kalıcı hastalıklara yakalanmaması için kadının uyuduğu odada sarı akik taşlarının, altının ve sarı yazmaların bulundurulması… Toplulukların kültürel değerlere bağlı kaldıklarını ve günümüze kadar sürdürüldüğü görülmektedir.

> Kültürümüzde kırk sayısı çok önemlidir. Eğer bir kişi kırka girmişse artık doğumu beklemek için eve girer ve gün yüzü görmez. Artık o koruma altına girer. Cinlerden, başka kırkları içinde olan insanlar ya da hayvanlar onu etkilememesi için evden uzaklaşmaz ve yalnız bırakılmaz. Duşa girerken bile yalnız girmez. Yani hep onunla olur. İşte benim son kırk günüm kaldığında hiç dışarı çıkmamıştım. Sadece Perşembe günleri dışarı çıkardım. Perşembe de bizim için hayırlı bir gündür. Onun için etrafımızda hiçbir kötülük yoktur. Benim son kırk günüm kaldığı zaman bana dediler ki mağaraya ziyaretlere, türbelere gitme. Eğer gidersen bebeğinin vücudunda ya da yüzünde leke olur dediler. Ben de o zaman gitmemiştim. Kızımın yüzü güzel olsun diye Ay doğuşunu takip ettim ve bekledim. Sonun da ayın doğduğu gün Perşembe günüydü ve bende akşamdan sabaha kadar dışarıda kaldım. Bizim köyde kırkları karışıp da bir daha çocuğu olmayan kadınlar da var. Yani bazılarına göre kırk

iyidir. Bazılarına göre ise kötüdür. Kötü nazar getirir. İşte kırk sayısı böyle. (Viranşehir Büyük Mutlu Mahallesi, Gemra hanım (kadın (53)).

Mardin ve Şanlıurfa bölgelerinde doğum yapacak ya da loğusa döneminde kırklara karışmış bir anne türbe ziyaretlerinde bulunarak şifa bulmak için ziyaret edilen yerin herhangi bir taşıyla temas ederse kırklara karışmayacağını ve kırk gün içinde korunacağına inanır. Bununla birlikte ziyaret alanında bulunan herhangi bir mağara görünümlü yerde uyuya kalındığında doğan bebeğin vücudunda doğum lekesinin oluşacağına da inanılır. Bu geleneksel inançları uygulayanların çoğunda doğum lekesi bulunmuştur. Dolayısıyla araştırmada Mardin'in Kütüklü Köyü'nde yapılan bir görüşmede doğum öncesi kırk gün boyunca uygulamaların nasıl gerçekleştirildiği dikkate alınmıştır.

Köyümüzün biraz uzağında bir türbe var. Her ayın bir çarşamba gününde gider ziyaret ederim. Hamile kaldığımda bir gün bu türbeyi ziyaret edip hayır dualarımı etmek istedim. Bir çarşamba günü türbe yolunu tutup yola çıktım. Oraya varınca çok yorulduğumu hissetim ve sırtımda bir ağrı hissetim. Türbeye yakın küçük bir avlu var. Eğer çocuğu hasta olan, çocuk getirmeyen ya da kırkı olan kadın varsa oraya gider dinleniriz. Bazen uyuya kalırız. Sırtımın ağrımasıyla elime bir taş alarak biraz sürttüm ve sırt ağrımın geçtiğini fark ettim. Dinlenmek için biraz bekledim fakat uyuya kalmışım. Orda uyuduğum için bebeğimde doğum lekesi çıktı. (Mardin Kütüklü Mahallesi, Fatma hanım (kadın, 67)).

Şanlıurfa ve Mardin bölgelerinde türbe ziyaretleri oldukça yoğundur. Geçmişten günümüze kadar devam eden geleneksel kutlamalar, törenler ve sağlık açısından şifa bulacağına inanlar bu geleneği devam ettirmektedirr. Viranşehir'e bağlı Alakonak Köyü'nde yüzyıllardır aynı gelenek devam etmektedir. Köyün batısında yer alan doğu Roma döneminden kalan iki odalı bir kaya mezarı bulunmaktadır. Her Çarşamba günleri ziyarete açık olan mezarlık, ziyaret edenler için şifa kapısını açmaktadır. Saha çalışması esnasında görüşmelerden alınan bilgiler özellikle kırkları karışmış anneler: kırk adet taş toplayarak mezarlığın içinde belli yerlere bırakarak bir akşam uyuya kalır ve ertesi sabah kırklardan kurtulduğuna inanılır. Kutsal mekânlarda şifa bulmak niyetiyle mekânda bulunan kurumuş bir ağaç parçasıyla veya bir taşla şifa bulunduğuna inanılır.

Doğumdan sonra kırk günüm bitmeden dışarıda hayatıma kaldığım yerden devam ettim. Köyde bir düğün vardı ve bende düğüne katıldım. Düğünde gelin, araba ve korna sesleri kırkıma karıştı. Ertesi gün kendimi çok kötü hissettim ve sütümün kesildiğini fark ettim. Anladım ki gelinle kırklarımız karışmış ve çok endişelendim.

Gittikçe daha kötü olduğumu hissettim ve bir sabah kırkım çıkmadan mağaraya gittim. Azizlerin mezarı var mağarada. Üç tane mezar var. Kırk adet taş toplayıp mağaranın belli yerlerine yerleştirdim. Sonra dua ederek uyuya kaldım. Uyanır uyanmaz eve gittim ve gelinle kırklarımız ayrıldı. Ondan sonra sütüm de düzeldi ve kendimi iyi hissettim. Halen de bu mağaraya gelince mutlaka sırtıma ya da koluma bir taşla ovarım. (Viranşehir Alakonak Mahallesi, Emşa hanım (kadın, 72)).

Resim 1: Mardin- Bilali Ziyareti

Resim 2: Şanlıurfa –Viranşehir, Alakonak Ziyareti

Kırk sayısı yaşamın başlangıcı olan bir geçiş dönemin anlamı da taşımaktadır. Dolayısıyla doğumdan önce kırk gün yapılan eylemler bize yeni bir yaşam alanı göstermektedir. Yeniden doğuşun geçtiği bir sayıdır kırk. Kırk sayısıyla kültürler arası geleneksel inançlara bağlı yapılan uygulamalar ortak değerlerde buluşturulur.

Doğum öncesinde kırk günün içinde her cuma günü komşulara ekmek dağıtılır. Yeni doğum yapacak bebek için ilk hazırlıktır. Annenin ilk dileklerden bir tanesidir. Kırk ekmek pişirilir ve çocuklar tarafından dağıtımı yapılır. Ateşten geriye kalan külü eve yakın bir yerde toprakla ıslatılır ve çocuğun dünyadaki yeri için dua edilir. Bebek dünyaya geldiği zaman ekmeğini komşusuyla paylaşmayı bileceğine, evinin ekmeksiz kalmayacağına ve her zaman evinin bereketli olacağına inanılır. Dolayısıyla ekmeğin kutsallığı da sayılmasıyla birlikte kırk tabiri içinde de ekmeğin kutsallığı dile getirilir.

Resim 3: Şanlıurfa Viranşehir

Kırk sayısının insanlık tarihinde geleneksel inanç biçimleriyle devam edip günümüze kadar devam ederek, günlük hayatı sembolize etmiştir. Yüklenen anlamlar yöreye göre değişerek kültürlerin çeşitliliğini ve birbirinden farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sayı geleneğinde kırkın bazen koruyucu bazen kötü nazarların ortaya çıkardığı bir süreçle ifade edilir. Bir bebeğin dünyaya gelmeden önce kırk günün bir geçiş aşamasını hazırlayarak onu yeni bir kırk günün sürecine koyar ve kırkla gelen kırkla gider.

3.2.2. Doğum Sonrası Kırk Gün

İnsan doğan, doğuran ve gelişen bir örgütlemeyle yeni bir akrabalık bağını oluşturur. Bu da anne- ve bebektir. Bununla birlikte birçok davranışlar da kazınılmış ve kültürel açıdan birçok farklı ritüeller uygulanmıştır. Bu da toplumsal yaşamın gelişmesi ile değişmektedir. Bebeğin dünyaya gelmesi, kadının doğum yapması kültürel niteliklerin etkisi içerisinde yapılan etkinlikler toplumlarda günlük yaşam felsefesini, kadına yönelik bakış açılarını da ortaya koymaktadır. Dolaysıyla geleneğe bağlı yerlerde doğumu yapacak ve bunu karşılayacak kişi ebedir. Birçok toplumlarda loğusa kadın olarak geçerken baba etkisizdir ve onun ötekileştirilen bir süreç başlamaktadır. Baba ile anne kırk gün boyunca birbirinden ayrı kalır. Fakat bazı yörelerde erkeğin loğusa dönemi başlarken, bu süreç aileyi kapsadığı için ötekileştirilen bir baba yoktur. Dolayısıyla bebeğin iki defa doğduğunu ve ikinci defa doğduğu zaman doğumunu tamamlamış olacaktır.

- Hindu kadınlar 40 gün evde kalırlar ve bu süreçte ev işi yapmazlar.
- Hindistan da doğumdan sonra lohusa 40 gün boyunca yemek yapmaz ve zengin bir diyetle beslenir
- Çin de lohusalar günlük banyolarını, taze zencefil köküyle oluşturulan karışımla yapar. Böylece taze kan akımının arttığına ve kişinin güçlendiğine inanılır (Çin).
- Sıcak basmasını önlemek için, lohusanın yastığının altına ekmek, ayna, bıçak konulur (Türkiye).
- Başucuna Kuran-ı Kerim asılır ve yatağının etrafı iple çevrilir (Türkiye).
- Yattığı odanın duvarlarına ise elek, soğan ve sarımsak asılır (Türkiye).
- Çocuğun doğduğu gün evcil hayvanlardan birisi (inek, koyun, keçi, tavuk) de doğurursa çocuğa kırk basacağına inanılır (Türkiye). (Şakar. 2015).

Mardin'de yaşayan Süryani'ler bebeğin kırkı çıkmadan vaftiz edilir. Vaftiz edilen bir bebek yeniden doğmuş olacak (ikinci doğum) ve bebeğin bir toplumsal kimliği olacaktır. Doğum bir yerde varlığın, tanrısallığın taşması sayılır. Bu kutsiyetin bilincinde olan Süryaniler, çocuğun doğumunu Allah'ın bir bereketi olarak kabul eder ve doğum yapan kadını ve ailesini ziyaret ederler. Bir hafta sonra da papaz yeni doğan bebeğin evine gider vaftizden önce bebeğin sağlıklı olması, annesinin çabuk iyileşmesi için uzun uzun dualar okur. Çocuğa ve ev halkına ithafen namaz kılar. Dolayısıyla kırkı çıktıktan sonra toplumsal cinsiyet üzerine

yeni inşalar olacaktır. Kırkını doldurup vaftiz edildiği zaman dine kabul edilmiş ve vaftiz anne veya babası belirlenmiş olacaktır.

Mardin ve Şanlıurfa'nın kırsal alanlarında doğumların rahat geçmesi için birçok geleneksel yöntem kullanılmaktadır. Doğum öncesi uygulamalar genellikle kırk sayısının inanışı bağlamında hem korunmayı amaçlayan hem inanç bağlamında kırk sayısını kutsal saydıkları için, doğum öncesi kırk gün boyunca yapılan uygulamalar hem kadını koruyacak hem de bebeğin ilk kırk gün koruyacaktır. Buna göre;

Şanlıurfa'nın Yaz Güneşi Köyü'nde yapılan saha çalışması esnasında doğum öncesinde ekmek için yakılan ateşin külü neden saklanır sorusuna alınan yanıt:

> Doğuma kırk gün kaldığı zaman bebeğe ve anneye özel yemekler pişirilir. Cuma günleri yapılan ekmek dağıtılır ve ateşin külünü saklarız. Taki çocuk dünyaya geldiği zaman. Kırklarına dikkat ederiz. Günlerini takip ederiz. Bebeğe ve anneye bir şey olmasın diye her zaman yanı başında dururuz. Kül kaybolana dek anneyi ve bebeği yalnız bırakmayız. Bizde kırkların çıkması altmış gün sürmektedir. Altmış gün sonra kırkı bitmiş olacaktır. Artık rahat bir şekilde günlük hayatına dönebilir. (Şanlıurfa Yaz Güneşi Mahallesi Hadle Hanım (Hadın,74)).

Çocuk dünyaya geldiği zaman kırkı çıkmadan önce o kül çıkartılır ve annesi tarafından üzerine sıcak su dökülür. Mardin'de doğum öncesi kırk gün boyunca anne sıcak su dökemezken, Şanlıurfa'nın yaz güneşi köyünde anne loğusa dönemindeyken sıcak su dökebilir. Anne tarafından sıcak su dökülmüş külün bir süre boyunca kaybolması gerek. Sıcak su döküldüğü zaman artık bebeğin de annenin de kırkının biteceği vakit gelmiş demektir. Kültürlerarası bu etkileşimin etkili olduğu ve bu bağlamda geçiş süreçlerin benzerlik taşıdığı ortaya konulmuştur. Kültür, yine de temel bir muğlâklık taşımaktadır. Bir taraftan her insan eşit derecede kültüreldir; bu anlamda, insanlık içerisindeki temel *benzerliğe* gönderme yapmaktadır. Diğer taraftansa, insanlar, farklı beceriler ve nosyonlar vb. kazanmışlardır ve dolayısıyla kültürel açıdan *farklılık* taşımaktadırlar. Bir başka ifadeyle, kültür hem insanlar arasındaki temel benzerliklere ve hem de sistematik farklılıklara atıfta bulunmaktadır. (Eriksen, 2012, s18).

Kültürlerarası iletişim ve etkileşim arasında benzer ve birbirini tamamlayan ritüeller günlük hayatın pratiğinde ve kültürel uygulamalarda karşılaştırılırken, kültürel benzerlikler ve

farklılıklar ortak değerler oluşturur. Farklı etnik kökene sahip toplulukların arasındaki benzer kültürel öğeler görülmektedir.. Özellikle seçilen iller arasındaki kültürel benzerlikler ya da birbirini farklı açılarda tamamlayan birçok öğelere rastlanılabilir.

Genellikle kırsal alanlarında kültüre bağlı uygulamalar daha çok sık görülmektedir. Saha çalışması esnasında bu öğeler karşılaştırılırken ritüellerin daha çok birbirine benzer kültürel uygulamalar ve öğeler görülmüştür. Örnekte gösterildiği gibi Mardin'in Kütüklü kırsal alanında ve Şanlıurfa'nın Yaz Güneşi kırsal alanında yaşayan kültürel uygulamalar birbirini tamamlamaktadır. Dolayısıyla kültürlerarası bir iletişim ve etkileşimin söz konusu olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak kültürel yaşantılar insanlık çağından günümüze kadar değişerek devam etmiştir.

Doğumu yapacak bir ebe bütün tıbbi ve yerel kültür bilgisinin olması gerekir. Doğum sırasında doğuranın kültürel ve psikolojik olarak içgüdüsel bir rahatlama için ebenin kültüre bağlı uygulamaları yerine getirmesi ve halk inançlarına bağlı uygulayacağı yöntem ve teknikler doğum yapacak kadını psikolojik olarak rahatlatacaktır. Doğum yapacak ebe bir başka kültüre ait değerleri taşıyarak, kültürel kaynaşmanın temelini oluşturur. Dolayısıyla Ebe'nin bir kültürel taşıyıcı olduğunu öne sürerken, ait olduğu kültürel değerleri taşıyarak aktarmaktadır. Kültürler arası köprü kuran ebe yöntem ve uygulama açısından kültürü etkileyerek değişmesine neden olur.

> Benim adım F.Y. ve yıllardan beridir bu köyde yaşamaktayım. Bizler annemizden dedelerimizden gördüklerimizle yaşarız. Yaklaşık 82 yaşındayım. Bana genelde ebe Huri derler. Bu köyün çevresindeki tüm kadınların doğumunu ben yapmışım. Yani urdakilerin ikinci anneleriyim. Doğum sırasında kadından doğal olarak kanalar gelir. Kimin çabuk durur iyileşir. Kiminin çok kanar ve devam eder. Onda müdahale etmemiz lazım. Bunların hepsini iyi bilmek lazım. Çünkü annemden ninemden çok şey örendim. Benim annem de herkesçe bilinen bir ebeydi. Kadın doğumu bitirdikten sonra höllük hazırlanır ve üzerine oturtulur. Doğum yapan kadın birkaç iğneyi birbirine bağlayarak eve yakın bir yerde onu toprağın altına koyması gerekir. Bunu yaparken de kimsenin görmemesi gerekir. İşte bizim geleneklerde buna benzer şeyler var. Yani kırka olan inancımız var. Hem doğum öncesi hem de sonrası. Tabi bütün uygulamaları da bilmek lazım. Yoksa onları kaybederiz. İşte anlatacaklarım bunlar. (Viranşehir, Küçük Mutlu Mahallesi, F.Y. Hanım (kadın, 78)).

3.2.3. Ölüm Sonrası Kırk Gün

Ölüm, tüm canlılar için biyolojik yaşamın sona ermesidir. Ölümle ilgili farklı halk inanışları bulunmakta ve buna bağlı olarak dini ritüellerle birlikte ölü için çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır. Her kültüre ait farklı ölü gömme gelenekleri mevcuttur. Ölünün kırk günlük süresinde gömme adetleri ve bu sürede farklı inançlara ait uygulamalar incelenmiştir. Ezidiler'de yaşamına son veren kişinin odası boşaltılır. Ölüyü gömmek için hazırlıklara başlatılır. Üç kişi tarafından yapılmaktadır. İmam, pir, mürşit ya da papaz'ın bulduğu ve yanında kalacağı iki kişi…

Ölüyü gömmek için dini inançlara göre yıkanır ve gömülür. Ölüm sonrası kırk gün boyunca evde yas tutulur. kırk gün boyunca aile fertleri tüm sosyal hayatını acı bir şekilde yaşamaktadır. Kırk gün boyunca ruhun bedenden ve bedenin evden ayrılmadığı düşüncesiyle kırk günün bitmesi beklenir. Aile, kırk gün boyunca ölünün her gün aileyi ziyaret ettiğini, onları gördüğünü ve işittiğini düşünür. Dolayısıyla her gün ölen kişinin mezarı ziyaret edilir.

Şanlıurfa Burç Köyü'nde yaşayan Ezidiler ve Mardin'de yaşayan Süryaniler genellikle bu süreçte ölen kişinin odasında mum yakarlar. Buna bağlı kalarak halk inançlarında farklılık göstermektedir. Fakat genellikle kırk sayısı ortak değerler bütünlüğü ile yapılan uygulamalar ve var olan inançlarla benzeşmektedir.

Ölünün kırkıncı gününde ruh bedenden ayrılmış olacak ve matemin bitmiş sayılacağına inanılmaktadır. Ölünün kırkıncı gününde mevlit okunur ve ölü için ilk yemek pişirilir. Yemekten sonra en az kırk kişinin yiyeceği ve kırk eve dağıtılacak kadar helva yapılır. Dolayısıyla kırkıncı gününde yapılan yemek *ölü yemeği* olarak geçmektedir.

Resim 4: Ölümün kırkı çıkınca mum yakılır

Biyolojik olarak ölen bir kişinin, kırk gününden sonra insan etinin kemiklerinden ayrıldığını ve artık erimeye başladığı bilinmektedir. Kırkıncı akşamında akrabalar tarafından ölen kişinin ailesine yemek yapılır ve davet edilir. Kırkıncı gece ölen kişinin yakınları evde yemek yapmaz, uyumaz ve sabaha kadar dua okur ve de ibadet ederler. Ölen kişinin kırkı çıktığı için halk inanışında *ölünün kırkı* olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla insanın üç önemli geçiş dönemlerinden bir tanesi ölümdür.

Sayı geleneğinin insan hayatında önemli bir belirleyici ve rota çizdiğini geçiş dönemlerde görülmektedir. İnsanın doğuştan ölüme kadar geçen süre boyunca kırk sayısı kültürel bir anlam taşımakta ve bu kuşaklar boyunca devam etmektedir. Sonuç olarak ölen kişinin kırkı çıktığında ya da kırkıncı gününde ruh bedenden ayrıldığında, ölen kişi evden ayrılmış ve aile fertleri için matemin biteceğine inanılmaktadır.

3.2.4. Bebeğin Kırkı

Bir bebeğin doğumunda geleneksel inanışlar doğrultusunda birçok farklı ritüel gerçekleştirilir. Kırk gün içersinde belirli günlerde kutlamalar ve törenler yapılmaktadır. Bu kutlamalar kültürler arası zamansal ve işlevsel olarak farklılık göstermektedir. Dolayısıyla yöresel olarak incelendiği zaman kırk gün içerisinde belirli kültürel değerlere bağlı, hastalıklardan, kötü enerjilerden korunmak amacıyla bölgesel farklılık ve benzerliklerle geleneksel halk inançlarına bağlı yöntemler gerçekleştirilir. Loğusa dönemde annenin ve bebeğin kötü durumlarla karşılaşılacağına inanıldığı için kırk günlük süreç içerisinde anne ve bebek koruma altında tutulur. Kırk gün sürecinde kırk sayısına yüklenen anlamlarla kültürel korumacılık rolü üzerine çeşitli törenler de yapılmaktadır.

Mardin için: Yeni dünyaya gelmiş bir kız çocuğu için minyatür bebekler yapılır ve ziyaret esnasında bebeğin kundağına bırakılır. Kırk gün süre boyunca minyatür bebeğin hem loğusa dönemini yaşayan anneyi hem de bebeği koruyacağına inanılır. Minyatür bebekle birlikte *akiktaşı* verilir. Kırk gün boyunca bebeğin sarılık hastalığından korunacağına inanılır. Dolayısıyla bebeğin kırk günlük sürecinde hem sağlıklı olması için hem de kırkında oluşabilecek tehlikeli bir duruma karşı her türlüİnanışlar doğrultusunda çeşitli ritüeller yerine geitirlmektedir. Bebeğin kırk günlük süreci bittiğinde *kırklama* adı verilir.

Kırklama ile birlikte anne ve bebek için bir matemin bitimi ve zorlu bir sürecin bitmesi demektir. Dolayısıyla bu süreçten sonra loğusalık dönemi bitiyor. Bebeğin kırkıncı günü sona eriyor. Bundan sonraki aşamada artık karşılaşabilecek bir tehlikenin kalmadığına inanılarak anne ve bebek topluma katılabilir bir duruma gelir. Kırklama sürecinde annenin ve bebeğin koruma altında olmasının nedenlerden bir tanesi alkarası[16] ve kırklara karışmasını engellemektir.

Her insan kendi yaşadığı kültürün bir parçasıdır. Dünyaya yeni gelmiş bir bebeğin henüz haberi olmadan kabul edeceği ve bir parçası olacağı kültürün içinde yaşar ve büyüme sürecinde kültürler arası farklılıklar ve benzerlikler gösteren ritüellerin geçiş dönemlerinde kutlanılan törenlerin bir parçası olur. Bu törenler günlük hayatı biçimlendirir. Kültüre bağlılığını artırır. Sayıların kültürel işlevsel bağlamında kırk gün süre boyunca bebeğe karşı birçok sorumluluklar yerine getirilir. İnsanın üç evresinden bir tanesi olan doğum, özün başlangıcı demektir. Doğumla birlikte geleneksel adetler, törenler işlevsel olarak uygulanır ve yarınki kuşaklara kültürel miras olarak da aktarılmaktadır. Doğuştan ölüme kadar insan kendi hayatında birçok geçiş ritüelleri yaşamaktadır. Bunlardan bir tanesi de insanın dünyadaki ilk kırk günüdür.

Mardin'de ve Şanlıurfa'da bebeğin ilk kırk günlük sürecinde kutlamalar yapılmaktadır. Şanlıurfa'da yaşayan Ezidiler, Müslümanlar arasında erkek çocuk için bebeğin kırkıncı gününden sonra sünnet edilmesi, yani kirve[17] olunması, Mardin'de yaşayan Süryanilerin kırkı çıkan bebeğin vaftiz edilmesi gibi birbirinden farklı kutlamalar… Fakat aynı amaçla kutlanılan geçiş törenleri yapılmaktadır.

Saha çalışması sırasında elde edilen bilgilere göre bebeğin kırk gün süre içinde farklı durumlardan korunması ve bu korunmayla ilgili işlevsel yönden uygulanan yöntemler görsellerle ortaya konulacaktır. Bebeğin kırk gün boyunca korunması gerekir, onu hem sağlığı açısından hem de kültürel olarak halk tabirleri arasında geçen doğaüstü varlıklardan (cin) korunacaktır. Kırk gün sürecinde korunamayan bebek kırklara karışır. Kırklara karışan bir bebeğin hastalandığına, bu enerjiden kötü etkilendiğine inanılmaktadır. Kırklara karışan bebeğin kırkını çıkartmak gerektiğine inanılır. Saha çalışmasında yapılan kayıtlarda eski geleneksel inançların yoğun olduğu alanlarda, bebeğin kırkı çıkmadan dışarıya çıkmaması,

[16] Bazı toplumlarda alkarası yerine alkarısı, albasması olarak da geçmektedir.

[17] Kirvelik, bir erkek çocuğun sünnet töreninde ailesi dışında başka bir aile büyüğünün ya da bir kişinin genel olarak masraflarını, ihtiyaçlarını kendi üzerine alarak çocuğu sünnet olacak aileyle kurulan akrabalık ilişkisine verilen bir isimdir. Kirvelik, her toplumda farklı geleneklerle devam eder. Kirvelik kavramın, bölgelerde Kiriv, Kirvo, Kirve, Kirva gibi farklı yerlerde farklı isimlerle ilişkiler kazanıyor. Kirvelik ilişkisi: çevresinde kendine en samimi, dost, maddi ve manevi destek çıkabilen bir aileyle kirvelik yapmak ister.

anneyle yalnız bırakmaması, aynı zamanda kırkı çıkmamış bebekle yan yana getirilmemesine dikkat edilmektedir. Kırk gün süre içerisinde kırkları tamamlanmamış bebeklere kültürel değerlere bağlı uygulamalar yapılmaktadır. Örneğin kırklık tasıyla yıkanması, kurşun dökmesi, bal mumun yakılması, tezeklerin suya bırakılması, evde eski ayakkabıların bir atara verilmesi, ateş üzerinden atlanması gibi halk inançları arasında yer alan bu uygulamalar, bebeği kırk gün süre boyunca kırktan korunacaktır.

Saha çalışması sırasında kırk gün süre içerisinde kırkları tamamlanmadan yan yana gelmiş iki bebeğin kırklardan nasıl etkilediğini anlatmaktadır. Kırkları karışmış ve kuşunla kırkları ayıran sözlü görüşmede elde edilen veriler.

> Kırk sayısının kerametine inanırız. Yani kırkın ağırlığı, hükmü çoktur. Öncelikle kırkı karışan bebeği ve annesinin yıkanmasıı isteriz. İkisi hazırlandığında üzerinde bi tül tutarak tülün altına oturturuz. Eleğimizi getiririz. Eleğimizin içine tuz, ekmek, bir tas su, soğan, ayna ve tarak yerleştirerek eleği tülün üzerinde tutarak eritlen kurşunu suyun içine koyarız. Babaannem kurşunun suda aldığı şekilleri yorumlarmış. Şimdi bana annemin anlattıkları ve öğrettikleri kaldı. Oğlum Barış'ın yedinci gününü hatırlıyorum. Ben lohusadaydım. İlk haftada bir sıkıntı yoktu. oğlum süt emiyordu. Herhangi bir sağlık sorunu yoktu. uzktan bir akrbam adı Halil daha yeni evlenmişti ve bizim eve geldi. Onun evden gitmesini istedim. Çünkü kırklarımız karışacaktı. Halil de gitmek istemedi. Oğlum Barışı ekucağına alarak öptü. Bunu içimden istememiştim fakat olan olmuştu. Halil'e çok kızgındım. İkinci gün oğlum Barış sürekli ağlamaya başladı. Ağzını bir kerecik olsun açmıyordu. Durmadan ağlıyordu. Doktora da götürdük bir şeyi yoktu. kırkların karıştığını fark ettik. Kurşun dökmek için hazırlandık ve üzerimizde kırkın ağırlığı vardı çünkü ben de sütten kesilmiştim. Kurşun döktük ve inanır mısınız bilemem ama birinin elide bir bir bebek. Kurşunu suya döktüklerinde bir adamın elinde bir bebek şekli çıktı. O günden sonra oğlum rahatladı ve kırkların kesildiğini gördük. (Şanlıurfa merkez, Sevgi hanım (kadın, 67)).

Resim 5: Fotoğraf: Hicran Akaalp

Bebeğin kırk günlük sürecinde evi ziyaret eden misafirler beraberinde özel tasarlanmış hediyeler getirmekte ve kırk gün boyunca hediyenin çocuğu koruyacağına inanılmaktadır. Konuyla ilgili yapılan saha çalışması sırasında özel tasarlanmış hediyeler, Şanlıurfa'da yaşayan Ezidi halkların arasında yeni doğum yapmış bebeklere hediyeler götürülmektedir. Bu hediyelerin de bebeği ve anneyi kırk gün süre içerisinde kırklara karşı veya nazara karşı koruyacağına inanılır. Yürütülen saha çalışması esnasında bebeğin kırk gün boyunca nasıl korunduğunu, kırk gün süre içinde yapılan ritüeller anlaşılmaktadır. Bebeğin kırklık sürecinde al basması, kırkların çıkartılması, kırkların kesilmesi, kırkların uçması gibi uygulamalarla bebeğin kırk günlük sürecini vurgular. Bebeğin ya da loğusa döneminde kırkı çıkmadan yapılan uygulamaların hangi anlamalara geldiğini örneklersek:

- Kırkı çıkmadan çocuğun tırnakları kesilirse çocuğun hırsız olacağına inanılır (Türkiye).
- Çocuk doğar doğmaz kaşlarının düzgün olması için kaşına idrarı sürülür (Türkiye).
- Kırkı çıkana kadar çocuk, cildinin güzel olması için her gün 1yumurta kırılmış su ile köpürtülerek yıkanır (Türkiye).
- Kars 'ta loğusa kadının kendi yemeklerine al karası girer diye komşular anneye yemek yapıp getirirler. Buna yoklama denir (Kars).
- Üç ezan sesi duyulmadan çocuğun emzirilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (Türkiye).

- Tavşan pisliği ve kaplumbağa yumurtası yedirilen çocuğun, altını ıslatmayacağına inanılır (Türkiye).

Kültüler arası kırklama geleneğinde Mardin merkez ve İlçesi Nusaybin'de yaşayan Domlar, loğusa ve bebeğin kırklık sürecinde yapılan uygulamalar kültürler arası benzerlileri öne sürektedir.

Domlar, 6. yüzyıldan beri Ortadoğu'yu gezen ve geleneksel yaşantılarını, kültürel inançsal bağlamda koruyan ve Türkiye, İran Suriye, İsrail'e kadar kolları dağılan domlar, yarı göçebe ve yarı yerleşik bir hayat sürdürmektedirler. Türkiye'de genellikle Mardin, Batman, Diyarbakır bölgelerinde yaşamaktadırlar. Kendilerine has bir dil olan Domarice konuşurlar. Mardin merkez ve ilçesi Nusaybin'de yoğun bir şekilde yerleşmişler ve göçebe yaşam tarzlarına devam etmektedirler. Geleneksel müzik aletleriyle gittikleri yerlerde sohbetler kurar, türküler söyler kültürel taşıcılar olarak yaşantılarını benimsemişlerdir. Kültürel değerlerini taşıyarak yaşarlar. Gittikleri yerlerde halk hekimliği, dişçilik ve ebelik yapan bir topluluktur. Ortadoğu'da yaşayan Domlar bahar ayında başlayan göçebe hareketleri nedeniyle bölgenin farklı kültürleriyle etkileşim içinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla kültürler arası bir bağ kurarak benzerlik taşıyan öğelerin bir parçası olmakla beraber gittikleri her yerde dışlanmış ve ötekileştirilmiştir.

Williams, G. A. *Dom of the Middle East* çalışmasında Domlar'ın tarihini, yaşam biçimlerini ve günlük hayatlarını antropolojik bir bakış açısıyla incelemekte ve anlatmaktadır. Antropolojik bakış açısıyla buna benzer topluluklar antropolojide "peri-patetik" topluluk olarak tanımlanır. Peri-patetik kavramı; kırsal, kentli ve pastoral toplumların belli periyotlarla karşılaştıkları, mekânsal hareketlilik düzeyleri yüksek topluluklar olarak tanımlanır. Bu topluluklar göçebe zanaatçılar olarak bilinirler. Müzisyenler, sepetçiler, kalaycılar, demirciler, dokumacılar, sihirbazlar, falcılar, hayvan performansçıları gibi zanaatları icra eden, temel olarak "gıda üretmeyen göçebeler" olarak tanımlanırlar. Farklı etnik kökenlere sahip, farklı diller konuşan, grup içi evlilik yapan, çeşitli ürünlerin üretimini- satışını yapan ve farklı hizmetlerin sunumuyla geçimlerini sağlayan, mobilete seviyeleri yüksek topluluklar olarak tanımlanırlar.

Domlar arasında, geleneksel halk hekimliğini yapan kadınlar çevrede birçok kadının doğum esnasında ebeliğini de üstlenmişlerdir. Buna bağlı olarak doğum esnasında ve doğum sonrası kırk gün içerisinde bebek ve anne için çeşitli uygulamalar yerine getirilir. Bu da kültürler arası benzerliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kırklama kültürü işlevsel

değerleri olarak ebelik yapan bir Dom kadını *Kırklık Tası*'na sahiptir. Bebeğin veya annenin ilk kırk günde korunması gerektiğini vurgulayarak aynı anda farklı bebeğin ve annenin kırkı bitmeden karşılaşmaları farklı durumlara neden olacağını dile getirirler. Bu duruma karşı korunamayanların kırkını Kırklık Tası ile kesilmektedir. Kırkları birbirine karışan anne ve bebek kırklık tasıyla yıkanır. Yıkanma kırk tas suyla tamamlanır ve kırkların birbirinden ayrıldığına inanılır. Saha çalışması sırasında benzer uygulama Mardin ve Şanlıurfa örnek şehirlerde karşılaşmaktadır. Farklı kültürlere sahip toplumların benzer kültürel uygulamaları görülmektedir.

3.2.5. Kırk Tası

Kırk tası, trası kırk delikle işlenmiş kırk anahtar bulunmaktadır. Genellikle kırkları karışmış anne ve bebekler bu tasla yıkanarak şifa aldıklarına inanılır. Bebeğin annenin kırkını çıkartmak için kırk gün bittikten sonra yıkanırlar ve kırkı uçurulur. Çocuğun bazı hastalıklara karşı korunması için içine farklı nesneler yerleştirilir. Bunlardan en önemlisi sarı akik taşı ya da altındır. Çocuğun hayatı boyunca özellikle sarılığa yakalanmaması için böyle bir uygulamayı yerine getirirler.

Resim 6: Hicran Akaalp (Mardin)

Resim 7: (Şanlıurfa)

Kırk tası farklı toplumlarda benzer uygulamalarla kültürler arası bir etkileşim yaratmıştır. Buradan anlaşılıyor ki kültürün durağan olmadığını ve kültürü taşıyan toplulukların göç hareketleriyle yerli halkları nasıl etkilediği görülmektedir. Kırk tası Türkiye gelinde geleneksel inançlara bağlı toplumlarda geçmişten günümüze kadar halen uygulanmaktadır. Kırk tasın içinde kırk adet kilitli anahtar bulunmakta ve bu anahtarlar anne ile bebeği kırkıncı gününde yaşamlarının kapısını açtığına inanılmaktadır. Kırk günün sonunda yıkanır ve arınırlar. Kırk günün geçmesiyle matemin bitmesine ve tamamlanan bir süreye işaret eder. Dolayısıyla anne ve bebek bu sürecin sonunda kırk tasıyla yıkanarak bedensel ve ruhsal olarak rahatlanır. Mardin ve çevresinde yapılan saha çalışmasında kırk tası

ile bebeği ve anneyi kırkıncı günde yıkamakta kullanılır. Bebeğin ve annenin kırkının çıktığına veya kırkın uçtuğuna inanılmaktadır. Kırk tası, kırk gün sureler içerisinde kırkları karışmış anne ve çocukların kırklarını birbirinden ayırmak için banyo yapılmaktadır. Yapılan uygulamada sadece kırk tas su dökülür. Kırkıncı tasa çeşitli süreler okunarak niyet edilir, dilek tutulur ve kırkıncı tasın suyu dökülür.

Geleneksel halk inançlarına bağlı geçmişten günümüze kadar devam eden uygulanan bazı kültürel öğeler bebeğin kırklı sürecinde, tehlikelerden korunmak için gerçekleştirilen eylemler örneklendirilirse:

- Şanlıurfa merkezine bağlı Büyük Mutlu köyünde sürdürülen saha çalışmasında, Loğusa kadını ve bebek kırklara karışınca *Terazi ve Tezek* enerjisine bağlı kırklar kesilir. Bu uygulama anne ve bebeğin kırkları bitinceye dek her Çarşamba günü yerine getirilir.
- Mardin'de loğusa kadınları ve kırkı çıkmamış bebekler yan yana gelmeden önce iğne gönderilir. *İğneyle* yan yana gelmektedirler.
- Kırkı çıkmamış bir bebek için kötü nazarlardan ve hastalıklardan korunmak için *Balmumu* dökülür.
- Loğusa kadını için *Arbain*[18] aylarında kırk ekmek dağıtılır.
- Mardin Bilali köyünde kırklara karışmış loğusa kadını eğer bir daha hamile kalmazsa *kırkikindi yağmurları* ile birlikte Bilali ziyaretinde taşın kırkları kestiğine, kırkların iyileştirdiğine inanılmaktadır.

Vaftiz, suya batırmak anlamına gelmektedir. Vap'tizo kelimesinden türetilmektedir. Vaftiz'in İbranice'deki karşılığı Mikveh'den gelir ve ilginçtir ki Mikveh kelimesi ilk olarak Yaratılış'ta geçer. Mikveh Yahudilik'te daha sonra çok önemli bir ritüel olarak karşımıza çıkıyor. Günümüzde Mikveh sinagoglarda yağmur sularının toplandığı alana denir ve arınma ritüelleri için önemli bir yerdir. Kutsal Yasa'ya göre kirli olan kişiler bu suya girerek arınır.[19]

[18] Arapçada kırk sayısı (kırk gün).
[19] https://www.kutsalkitap.org/vaftiz-nedir/(02.09.2020).

Biz kızımız Mariya için Almanya'dan geldik. Akrabalarımız ile birlikte kızımızı coşkulu bir şekilde vaftiz etmek istiyoruz. Akrabalarımız arasındaki sıcaklığı, samimiyeti görmek çok güzel ve bizi çok mutlu ediyor. Almanya'da evlendik fakat kızımızı burada vaftiz edeceğiz. Çünkü tüm akrabalarımız burada yaşıyor. Biz de buralıyız ve Mardin'i de çok seviyoruz. Burada ilgi ve alaka görmek bizi çok mutlu etti. Kızımız için herkes güzel dileklerini diliyor şimdiden. Vaftiz bizim için önemli bir dini törendir. Vaftiz olmadan bir çocuk Hristiyan olamaz. Günahlarının affedilmesi gerekir. Yani bizde her çocuk mutlaka vaftiz olmalı. Biz de dünyaya ilk geldiğimiz zaman büyüklerimiz tarafından vaftiz edildik. Yıkandık. Şimdi de çocuklarımızı vaftiz ediyoruz. (Mardin, Gabriel Bey (Erkek- 63) Mina Hanım (Kadın – 58)).

Hristiyanlıkta en önemli ritüellerden bir tanesi bir kişinin vaftiz edilmesidir. Hıristiyanlık geleneğinde doğumdan sonra kişinin karşılaşacağı ve içinden geçeceği önemli törenlerden bir tanedir. İsa Mesih'in çarmıha gerilmesine dayanan günahların affedilmesi, esaretten kurtulması ve dolayısıyla kişinin barış içinde bir hayatı sürdürmesi ve arınması vaftiz ritüeline dayanır. İnanca bağlı temel geçişlerin en dışavurumudur. İsa Mesih'in çarmıha gerilmesi tüm Hristiyan inancına bağlı halkları derinden etkilemiş, ruhsal ve bedensel olarak travmatik bir durum içinde dünyaya geldiklerini düşünürler. Dolayısıyla vaftiz, eksik kalanı tamamlama, tamamlayıcı ve bütünleştirici bir güce dayanan, dine, hayata kabul ediliş biçimi olarak Hrisyanlığın ilk evresinden beri var olan uygulama günümüzde devam etmektedir.

Katolik inancında aslî günahın giderilmesi, günahların affı ve kiliseye girmeyi sağlayan vaftiz normalde piskopos, papaz veya papaz yardımcısı tarafından yapılmakta, gerektiğinde sıradan bir inanan da bunu icra edebilmekte; diğer kiliselerce gerçekleştirilen vaftiz işlemi de kabul görmektedir. Katolikler'de olduğu gibi bir aslî günah fikrine sahip bulunmayan Ortodoks Hıristiyanlık'ta vaftiz, Îsâ'nın ilâhî tezahürünün işareti ve onun ölüm üzerindeki kurtarıcı gücünün hatırlanmasını ifade etmektedir ve bu sebeple suçtan arındırmaktan ziyade kiliseye mistik katılımı sağlayan bir âyin özelliğine sahiptir; bu şekilde gerçek kötülük sayılan ölümün aşılabileceğine inanılmaktadır. Ortodokslar'da ve diğer Doğu kiliselerinde vaftiz bebeklere -kırk veya seksen günlükken- üç defa bütün vücudu suya sokma şeklinde uygulanmaktadır.[20]

[20] https://islamansiklopedisi.org.tr/vaftiz. (02.09.2020)

Resim 9: (Kırklı bebek için vaftiz töreninde yakılan tütsü Midyat-Mor Efrem Kilisesi)

Resim 8: (Kırklı bebek için vaftiz töreninde yakılan tütsü) (Midyat-Mor Teodoros Kilisesi)

Vaftiz töreni, bir bebeğin kırkı çıkmadan ailesi tarafından hazırlanan törende inanca bağlı dini gelenekleri yerine getirilerek, bir bebeğin Hıristiyanlığa kabul ediliş töreni denilmektedir. Bir bebeğin vaftiz günü geldiğinde davet edilen herkes kiliseye gelir. Kilisedeki tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra kilisede bebek vaftiz babasına ve vaftiz annesine teslim edilir. Vaftiz anne ve vaftiz baba ayinde kullanılacak tüm eşyaları (havlu, mum, şeker, kıyafetler) getirir ve tören başlar. Bebek vaftiz babanın kucağında vaftiz annesiyle birlikte masa başında durur. Kilise papazı, şeytan çıkarma duaları okunur bebeği kutsayacak eylemleri gerçekleştirir. Şeytan çıkarma duasından sonra bebek vaftiz havuzun başına getirilir. Vaftiz havuzuna kutsal yağ dökülür ve bebeğin vücuduna (alnına, beline, omzuna, ayaklarına, elerine) sürülür. Papaz tarafından bu eylem gerçekleştirildikten sonra bebeğe başından üç tas su dökülür. Törende yerine getirilen uygulamalar sonucunda bebek artık hristanyan olmuştur.

> Sarya'nın nenesiyim. Sarya benim ilk torunum ve henüz vaftiz etmedik onu. Vaftiz kırkı çıkmadan yapılmalı ve Sarya şimdi 13 gününü tamamladı. Torunumun kırkı çıkmadan onu kilisede vaftiz edeceğiz. Vaftiz günü düğün şeklinde coşkulu bir şekilde kiliseye gidiyoruz. Kiliseye gittiğimizde vaftizhanesine verilir yani babasına teslim edilir. Vaftiz baba bebeğin ömür boyu baba yarısı olarak kalıyor. Henüz torunumun vaftiz babasını ve vaftiz annesini seçmedik. Onu da en yakın zamanda seçeceğiz. Torunumu vaftiz ettikten sonra o da bizim gibi Hıristiyanlığa kabul edilecek. Bizim gibi kiliseye gidip ayinlere katılacak. Yoksa vaftiz olmazsa Hıristiyan olmayacak. (Nusaybin, Balaban Mahallesi, Gabi Bey (Erkek-48) Behiye Hanım (Kadın- 45)).

Tören eşliğinde tütsüler yakılır ve dualar okunarak vaftiz annesi ve vaftiz babası ve de papaz tarafından bebek giydirilir. Gelen bütün misafirler şekerle uğurlanır.

Resim 10: (Bir bebek kırkı çıkmadan vaftiz edilir)

Resim 11: (Bir bebek kırkı çıkmadan vaftiz edilir)

Vaftiz, bizim için çok önemli bir törendir. Çünkü bizler dünyaya günahkâr olarak doğuyoruz. Vaftiz yoluyla bu günahlardan arınıyoruz. Arya'yı vaftiz ettiğimiz zaman henüz kırkını çıkarmamıştı. Yani kırkı bitmemişti. Vaftiz annesi ve vaftiz babası Arya'yı kucağına almışlardı. Arya papazımız tarafından kutsal yağı ile kutsandıktan sonra üç tas su ile başından yıkandı ve daha sonra sabunla temizlendi. Vaftiz olan bebek eğer yıkanma esnasında hiç kimsenin eli değmemsi gerekiyor. Yıkanma esnasında sadece vaftiz annesi ve vaftiz babası ve de papaz dokunabilir. Eğer başka biri dokunursa vaftiz töreni bozulmuş oluyor ve tekrardan kutsanması daha sonra yıkanması gerekir. (Midyat, Anıtlı Mahallesi Gabi Bey (erkek-58) Hadle Hanım (Kadın- 54)).

Kırkı çıkmayan bebekler kutsal sayılan hazırlanmış özel bir yağ ile vaftiz edilir. Tüm günahlarından arınmaktadır. Bebek, Hıristiyanlığ kabul edilmiş sayılmakta ve inanca bağlı olarak ilk adım atmış bulunmaktadır. Dolayısıyla Hristiyanlık inancında vaftiz töreni önemli bir geçiş ritüelidir.

Resim 12: (Kırkları karışanların taşla kırkları ayırması)

Resim: 13 (Kırkları karışanların taşla kırkları ayırması)

Resim 14: Kırkları ayırmak için kutsal sayılan ziyaret alanı

Resim 16: (Ziyaret alanına kadar kırk taş üst üste konulur)

Resim 17: (Ziyaret alanına kadar kırk taş üst üste konulur)

Bebeğin kırkı sürecinde kırklara karışma durumunda uygulanan yöntemleri saha çalışmasında elde edilen verilerle ayrıntılı olarak Kırklara Karışmak adlı başlığında incelenmiştir.

3.2.6. Kırklara Karışmak

Kırkların karışması için halk arasında bazı kalıplaşmış ve gündelik hayatta kullanılan halk tabirleri vardır. Şanlıurfa yöresinde kırklara karışmak olarak kullanılırken Mardin yöresinde ise kırkları karışmak yerine ‘’kırkların bozulması’’ gibi tabirlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Loğusa kadını ve kırkı çıkmamış bir bebeğin başka loğusa kadını ve kırkı çıkmamış bebekle aynı ortamda bulunduğu zaman kırkların karıştıklarına inanılır. Buna bağlı olarak kırklar karıştığı vakit annenin ve bebeğin çeşitli hastalıklara yakalanacağına inanılır. Dolayısıyla geleneksel halk inanışlarda loğusa dönemini yaşayan bir anne ve henüz kırkı çıkmamış bir bebek aynı yerde korunmalıdır. Kırklara karışmamak: anne ve bebek kırk gün boyunca koruma altında kalır. Bu süreçte fiziksel ihtiyaçlar karşılandığı zaman yalnız bırakılmaz. Anne ve bebeğin kaldığı odada mutlaka orak, bıçak, iğne, makas, tırnak makası gibi çeşitli metaller bulundurulur. Bebeğin kundağına mutlaka bir akik taşı, nazar boncuğu veya altın bağlanır ve kırk gün boyunca bağlı kalır. Dolaysıyla bebeğin koruduğuna inanılır.

Resim: 18 (Loğusa dönemde kırkları karışan iki kadın kırkları ayırmak için 41 yıl boyunca bir araya gelmiştir).

Kadın ve bebeğin kırkı birlikte bitmektedir. Fakat babanın kırklık durumu sadece üç ile yedi gün arasında devam eder. Babanın genellikle kırklık durumu üç gün sürmektedir. Mardin yöresinde çok nadir olsa da yedi gün süren yerler de yer almaktadır. Babanın kırklık durumu bir Cuma namazına denk getirilerek kırkı bitmiş sayılacaktır. Kırkı biten bir

Müslüman baba Cuma namazını kılar ve kırklardan kurtulmuş olacaktır. Cuma namazının kılınması için de Şafi mehebinde kırk kişinin olması gerekmektedir.

Kırklara karışmış, kırkları bozulmuş gibi tabirler çeşitli hayvanlar için de kullanılmaktadır. Şanlıurfa'ya bağlı Viranşehir ilçesi yöresinde kuluçkaya yatan bir tavuğun altına kırk adet taş konulur. Kırk taş, tavuğun diğer hayvanların kırklarına karşı yumurtalarının bozulmaması için kırk taşın tavuğu koruduklarına inanırlar. Yirmi gün içerisinde tavuk taşlarla korunup civciv çıkarmaya başlar. Dolayısıyla her güne iki taş düşerek ve kırk taş yirmi günü karşılayarak bu uygulama gerçekleştirilir.

Yeni doğum yapmış kedilerin kırkları bebeği ve anneyi etkilememesi için doğuma yakın zamanda kedinin doğum yapma ihtimalinin oluğu yerleri kapatırlar. Çünkü kedilerin kırkı loğusa kadını ve bebeği etkilemektedir. Kedilerin kırkı, üç gün sürerek kırkını çıkartmış oluyor.

Kırkları birbirine karışan anne ve bebeklerin karşılaşacağı tehlikeler: annenin sütü kesilmesi, bebeği kalıcı hastalıklara veya geçici hastalıklara yakalanması, annenin bir daha doğum yapma olasılığının düşük olması gibi kırklardan gelen tehlikelere inanılmaktadır. Kırk sayısı genel itibariyle yörede kırk günün zorlu bir sürecin olduğu dile getirilmektedir. Kırklardan ayırma yöntemleri kültürler arası farklılık göstermektedir. Her kültür kendi var olan değerleriyle geçmişten günümüze kadar gelen kültürel değerleriyle farklılıklarını korumaktadır.

3.2.7. Kırkı Ayırmak

Kırkları karışmış anne ve bebeğin kırkını çıkarmak, kırkları birbirinden ayırmak, kırklarını bozmak: farklı halk inançlarla çeşitli uygumlalar yapılarak kırkları bozulur. Kırkları karışan anne ve bebek kötü enerjilerden korunmak için çeşitli kültürel uygulamalar yerine getirilerek kırkların ayrılmasına, kırkların kalktığına inanılmaktadır. Örneklendirmek gerekirse, Viranşehir ilçesine bağlı Büyük Mutlu Köyü'nde kırkları karışmış bir anne ve bebeği her çarşamba günü kırklarını bozmak amacıyla bir ritüel uygulanır; öncelikle bebek bir teraziye gözüne oturtulur. Bebek sakinleşinceye kadar terazide kalır. Daha sonra terazide ayakta tutulur ve terazinin diğer gözüne tezek konulur. Terazideki tezeklerin çocuğun boy ölçütünü geçecek şekilde tezekler üst üste dizilir. Bu geleneksel uygulama üç defa tekrarlanır. Bebek yıkanır ve yeni kıyafetler giydirilir.

Kırklara karıştığına inanan anne tezeklere su dökerek çözülmesini beklemektedir. Buradaki amaç tezeklerin yağmur suyla çözüldükçe bebeğin gelişimi sağlanacak, kırkları bozulmuş olacaktır. Dolayısıyla geleneksel halk inanışlarda kırk sayısının tezeklerle kilitlediğini fakat yağmurun bunu çözülmesine neden olacağına, annenin, bebeğin kırklardan kurtulacağına inanılarak bu geleneği günümüze kadar sürdürmektedir. Kırk sayısının kötü enerji bıraktığına ve hayatı boyunca kendisiyle birlikte devam edeceğine inanılarak. Kırkların bozulması gerektiğine inanılır.

Benzer kültürel yapıya sahip bir başka yerleşim alanında terazi yerine evde ve yerleşim alanında bulunan eski ayakkabılar toplanır ve terazinin bir gözüne konulur. Bebeğin bulunduğu terazi gözüne bir bardak su ve diğer gözüne de çocuğun ağırlığını geçecek kadar ayakkabı konulur. Bu uygulama üç defa tekrarlanır ve bebeğe yanına bırakılmış su içirilir. Ayakkabılar köye gelen çerçiye verilir. Çerçi bir hafta sonra bir Çarşamba gününe denk getirilerek bebeğe yeni bir ayakkabı getirilir. Bebek yeni ayakkabıyı giyer giymez artık kırkların bozulduğuna, kırkları kesildiğine inanılmaktadır.

Şanlıurfa ili Viranşehir ilçesine Küçük Mutlu Köyü'nde yapılan saha araştırmasında kırkların tezeklerle ayrışacağına inanılmaktadır. kırklara karışmış olanlar terazinin bir gözüne tezek bir gözüne bebeği yerleştirerek ritüeli gerçekleştirirler. Bir topluluk terazinin bir gözüne tezek koyarken, diğer topluluk eski ayakkabı koyar. dolayısıyla aynı amaçla işlev gören terazi farklı yöntemlerle devam etmektedir.

Kırk sayısını bozmak amacıyla kültürel değerlere sahip olan ve günümüze kadar devam eden inanç, kültürler arası benzerlik ve farklılıklara yol göstermiştir. Kavramsal çerçeve olarak işlevselcilik ve görece kavramları üzerine inşa edilen araştırma konusu, her kültürün toplumun kendi değerleriyle incelenmiş ve derinlemesine araştırma yapılmıştır.

Resim19: Fotoğraf: Hicran Akaalp (Şanlıurfa)

Resim:20 Fotoğraf: Hicran Akaalp (Şanlıurfa)

Kırk yedi yaşıma kadar hiç çocuğum olmadı. Köy yakınlarda bir tane ziyaret var. Genellikle çocukları olmayan kadınlar o ziyarette bir gece uyurlar ve daha sonra çocuk sahibi olurlar. Ziyarette bir gece kaldıktan bir yıl sonra çocuğum oldu. Merak edenler ziyarete geldiler ve bir kadın kırkı bitmemişti. Sanırım kırklara karıştım. Bunu hissettim. Çocuğum süt içmedi ve ben de rahatsızlanmaya başladım. Tezeğin yağmurla çözülmesi çocuğun gelişmesini ve kırklardan kurtulacağımızı, kırkımın bozulacağına inanarak terazinin bir özüne tezek bir gözüne de bebeği erleştirdim. Daha sonra su döktüm. Bu gelenek annemden nenemden devam etti. Biz de devam ediyoruz. Çünkü buna inanıyoruz. (Viranşehir Başmaklı Mahallesi, Mehmet Bey (Erkek-65) Özlem Hanım (Kadın- 59)).

Kültürlerarası farklılık ve benzerlik yönleriyle kırk sayısına yüklenen anlamlar çeşitlilik göstererek kültürel değer olarak sürdürebilirliğini korumaktadır. Kırk sayısına yüklenenler, geçmişten günümüze kadar devam ederek kültürel hayatın bir parçası olmuştur. Mardin'de kırkı çıkmamış bebek ve anneler yan yana gelmek istediklerinde iğneyle haberleşirler. Yan yana geldikleri zaman iğneler değişir ve kırkların birbirine karışmayacaklarına inanılır. İğnenin üç harflilere karşı koruduğuna inanılarak, kırklara karşı savunmasız kalmamak için her zaman kilitli iğne taşırlar.

Anne beden ve ruh sağlığı açısından zor bir süreçten geçtiği için, bu dönemde yalnız bırakılmazolarak zor bir süreçten geçtiğinden dolayı bu süreçte yalnız bırakılmaz. Anneye genellikle sulu yemekler pişirilir. Yemek yedirirken kaşığa kilitli iğne geçirirler ve yemek kilitli iğneden geçerek yenilir. Kıyafetler değiştirilirken öncelikle kilitli iğne bağlanır ve daha sonra giydirilir. Kırk gün boyunca iğneyi kıyafetten sökmeden yaşar. Dolayısıyla iğnenin koruyucu bir güce sahip olduğuna inanılır.

3.2.8. Kırkı Uçurmak

Yeni doğmuş bir bebeğin kırkıncı gününde yıkanmasıyla uygulanan bir ritüeldir. Bebeğin kırkı çıktıktan sonra özel hazırlanmış su ile yıkanır. Kırk günlük bir sürecin tamamalanması, onlar için her şeyin başlangıcı sayılamaktadır. Kırk uçurma, Halk arasında kırk basması olarak tabiri edilen durumu önlemenin en geçerli yolu olduğuna inanılır. Kırklama denilen olay ise bebeğin doğumundan itibaren kırk gün sayılıp, kırkıncı gün annenin ve bebeğin yıkanması olarak tabir edilir. Kırkı çıkmadan dış tehlikelere karşı açık olduğuna inanılan lohusa ve bebek için kırk gün sonunda kırklama seremonisi yapılır.[21]

Kırklanmak anlamını da taşımaktadır. Bebeğin ve annenin kırk günü dolduktan sonra özel bir su hazırlanır. Suyu hazırlayan kişi dua ve dileklerle suyu hazırlar. Kırk suyun içine kırk taş koyar. Sureler eşliğinde taşlar suya bırakılır. Her taşın ayrı suresi okunur ve dolayısıyla taşlar teker teker suyun içinde yerini almaktadır. Özel olarak hazırlanan bu suyun içine, taş, altın, buğday, anahtar, yumurta ve tuz gibi farklı malzemeler suyun içine konulmaktadır. Yörelere göre suya konulan malzemeler değişim göstermektedir. Fakat kırk adet taş sabittir. Bütün malzemeler kırk suya konulduktan sonra bebek ve anne bu suyla yıkatılır ve yıkanır. Kırklanma geleneği Türkiye ve birçok komşu ülkelerde devam eden önemli geleneklerden bir tanesidir. Geleneğe göre, doğumdan sonraki ilk 40 günün lohusalar ve bebekler için önemli olduğuna inanılır. Bunun sebebi olarak hem annenin hem de bebeğin

[21] https://www.gebe.com/kirk-ucurmasi-hazirliklari-banyosu-ve-sepetine-koyulacaklar. (02.09.2020)

kırk gün süresince hastalıklara karşı yeterli dirence sahip olmadıkları gösterilir. Uzmanların doğumdan sonra bebeklerin ve lohusaların ilk günlerinde temiz ve sağlıklı ortamlarda bulunmaları ve hijyenik olmayan ortamlardan uzak durulmasını tavsiye etmeleri, söz konusu geleneğin devam etmesine neden olan sebepler arasında gösterilir.

Günümüzde Mardin ve Şanlıurfa yöreleri olmak üzere bebeğin kırkını uçurmak amacıyla kırklanma ritüelini yerini getirirler. Kırklanmak ile birlikte halk söylemleriyle dile getirilen bazı örnekler:

- Uçtu kırklar uçtu geldi yaşamın baharın ilk günü
- Kırk uçtu uçacak bebeğimiz gül koklanacak
- Uçtu kırkımız maşallah kırk birimiz
- Kırkı uçurduk gökyüzüne hoş geldin evine

Bebek ve anne kırklandıktan sonra artık tüm olumsuz etkilerden, negatif enerji yaratacak güçlerden kurtulmuş olduğuna inanılmaktadır.

Resim 21: Kırkı uçurma

Sonuç

Sayı simgeciliği ve sembolü insanlık tarihinden günümüze kadar devam etmiştir. Bazı sayılar fiziksel- kültürel olarak olgunlaşmanın, yön vermenin, hazırlanmanın ötesinde bir kutsiyet taşımıştır. Kırk sayısının hem mitolojik hem de kültürel değerleri etkileyerek, sözlü geleneklerle gizemliğini sağlamıştır. Geleneksel halk inançların yoğun yaşandığı yörelerde kırk sayısına yüklenen anlamlar ve kazanımlar kültürler arasında farklılık yaratmıştır. Şanlıurfa ve Mardin illeri arasında yapılan saha çalışması sonucunda çeşitli halk inançlar ile kırk sayısına yüklenen anlamlar dolayı kırk sayısı etkin bir rol almıştır. Tarihsel değeri eskiye dayanan kırk sayısı on binlerce yıllık tarihe de işaret ettiği tahmin edilmektedir.

M.Ö. 10.000 yıllık geçmişe sahip olduğu düşünülen göbeklitepe; bilimsel arkeolojik kazı çalışmaları yapılmadan önce, bu bölgede yetişen ve ne zaman dikildiği bilinmeyen bir dilek ağacı kırk sayısının gizemini taşımaktadır. Dilek ağacı yöre halkı tarafından korunarak yetişmektedir. Kırklara karışan, çocuğu olmayan kadınlar dilek ağacını ziyaret ederek dua ederler. Günümüzde dünya mirası olan göbeklitepe, yıllar sonra bilimsel arkeolojik kazı çalışmları sonucunda bir bir tapınak alanında döşemeli bir kireç taşı üzerinde kazınarak çıplak bir kadın figürü betimlemesi ortaya çıkmıştır. Taşın üstündeki kadın figürü bir doğum sahnesini betimlemektedir. Neolitik dönemde doğum yapan bir kadının, yeni doğmuş bir çocuğun ve bir babanın kaç gün sonra kırkı çıkmış? Bu dönemde yaşaya insanların çoğluğu bildiren sayı kaçtı? Dilek ağacının ne zaman dikildiği, kim tarafından dikildiği bilmemekle beraber kırkı çıkmamış, kırklara karışmış, kırk nazarından korunmak amacıyla yüzlerce insanı ev sahipliğine kabul etmiştir. Kırk sayısı m.ö. 10.000'li yıllarda nasıl tanımlanırdı. Sözlü geleneklerle günümüze kadar aktaralan bu gizemli sayı M.ö. 10.000'li yıllara kadar geriye götürecek midir?

İnsanlık tarihi kadar eski ve ifade edilmiş birçok kavram soyutlaştırılmış ve kullanılmıştır. Kavramlar, çeşitli kültür ve geleneklerin, yaşantılarını halk inançların etkisiyle devam etmiştir. Derin anlamlar kazanan sembolizm akımı, antropoloji alanına da yansımıştır. Sayılar, kavram olarak insanlık tarihi kadar eski ve günümüz popüler kültür döneminde de yaşanmaya devam etmektedir. Sayı simgeciliği sözlü kültürün etkisiyle gelişip dilden dile aktarılmıştır. Farklı toplumlarda ve birbirinden uzak yaşanan kültürlerde farklı anlamlar yüklenmiştir. Derin anlamlar taşıyan, halk inançlarıyla ifade edilen bazı sayılar kültürel miras değerinde önem taşımaktadır.

Somut ve somut olmayan kültürel miras değeri olarak halk inançların etkisinde kalan sayılar, sayı niteliği olmaktan çıkmıştır. Somut ve somut olmayan kültürel miras değeri olarak sayılara yüklenen anlamlar günlük hayatta da rastlanmıştır. Soyut anlamlar taşıyan sayılar halk inançları bağlamında uygulamalarla sayıların değerlerine karşı farklı bakış açıları kazandırmıştır. Dolayısıyla kırk sayısının sembolik olarak mitolojik veya dini ifadelerle sorunsallaştırıldığında kültürle tanımlanır. Kültür bütün kavramlara cevap vermektedir. Sembolik olarak kırkın sayı olmaktan çıkması kültürle tanımlanmasıdır.

Antropoloji, insanın ve insanlığın başlangıç noktasından beri devam eden yaşam döngüsünü fiziki ve sosyal- kültürel olarak üzerinde incelemeler yapmış, farklı yaşamlar arasındaki derin bağları anlamaya çalışmıştır. Bu alanda kültürel antropoloji kuramı ile insan hayatın bütün faktörleri ortaya koymasıyla birlikte, önce kendini sonra başkalarını tanıma fırsatı yakalamıştır. İnsanın kültürel değerleriyle yaşaması, derin bir bağ oluşturarak nesilden nesile aktarılmasına neden olur. Dolayısıyla kendi dünyasını geliştirmiş ve genişletmiştir. İnsanı, bir bütünlük içinde ele alan ve günlük hayatta bunun yansımaları görülmektedir. Mardin ve Şanlıurfa yöresinde katılımcı - gözlemci yöntemi ile yapılan alan araştırması sonucunda yaklaşık 132 kişiyle görüşme sağlanmıştır.

Dini törenlerde, ayinlerde, matematik, astronomide, astrolojide ve farklı inançlarda kırklara çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Dini mertebesi yüksek olanlar, toplum içerisinde ermişler ve klanların reisleri her zaman kırk tabiriyle anılmaktadır. Kırk veya kırklar, kültürler arasındaki farklılıklar ve benzerlikler, eski çağlardan günümüze kadar devam ettiği görülmektedir. İnsanın hakikat eşliğinde bir şeyi anlatmak, tamamlamak adına kırk tabirin kullanıldığı, çeşitli anlamlar yüklediğini saha araştırması sonucunda elde edilmiştir. Bir başlangıç olarak yaşamın kırklardan gelip geçtiğini ve doğanın bu döngü üzerinde durması, kırkla birlikte yaşamın tamamlanmasıyla ya da sona ermesiyle kırkların hakikatine ulaştığına inanılmaktadır.

Kırk, geleneksel halk inançları bağlamında insanın bedensel ve ruhsal açıdan rahatlama, inanma, kabul etme ve güvenin sağladığını düşünülmektedir. Saha araştırması sırasında kırk tabirin daha çok halk inançların yoğun olduğu ve geleneksel toplum ilişkilerinin derin yaşandığı, sıkı bir etkileşimin yaşandığı yerlerde devam ettiği tespit edilmiştir. Dini inanca bağlı ve kültürü yansıtmanın değerleri arasında yer alan kırk inancı; modern şehirleşmiş toplumlarda da günlük hayatta devam etmektedir. Sağlık antropolojisi üzerinde yapılan çalışmalarda kültürün evresinden geçmektedir. Loğusa sürecini yaşayan bir kadının sağlık açısından dikkat etmesi gereken, hijyenik olması, korunması gerekmektedir.

Kırk kültürü, insan hayatına bağlı çeşitli dönemlere işlenmiş ve işlevsel olarak bir sayı değerinden daha fazla önem taşımaktadır. Kırkın bir sayı değeri olmaktan çok kültürel bir değer kazandırdığı görülmektedir. Kimi toplumlarda kırkın kültürel değerleriyle var olduğu, kırkın kırk günle sınırlı olmadığı öne sürülmüştür. Kırk çıkmak, kırklara karışmak, kırkı uçurmak gibi tabirler bazı yörelerde kırk gün süreyle tanımlanmamaktadır. Mardin, Şanlıurfa ve diğer illerde saha çalışması sonucunda elde edilen verilerle erkeğin kırkı üç gün sürmesi, hayvanın kırkı yedi gün sürmesi ve bazı yörelerde kırkın kadın için altmış gün sürmesi kırk sayısını sayı olmaktan çıkarır. Dolayısıyla mitolojik veye dini ifadelerle kırk tanımlandığı zaman kültüre başvurulur ve kültür de cevap bulmak zorundadır. Araştırma süresi boyunca Mardin – Şanlıurfa Örneği üzerinden ve dünyanın birçok yerinde kültürlerarası kırk tabirleri kültür kavramının derin anlamlar taşımasıyla kültür ile tanımlanmaktadır. Kırk anahtarın açtığı kilit kültürün kendisidir.

Bu çalışmada:

- Kimlik saptamasının sağlanması
- Elde edilen nesnelerin korunması ve depolanması
- Yapılan ritüellerin belgelenmesi ve muhafazası,
- Örgün ve yaygın eğitim yoluyla kuşaktan kuşağa aktarma sağlanması,
- Kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması,
- Yerel ve uluslararası alanda yer alınmasının sağlanması

Maddelerle gösterilen, hedeflenen kültürel mirasın aktarılması, sözlü gelenek anlatımların toplanması ve bilimsel bir kaynak ortya çıkartılması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

AKAALP. H, (2017)). Kırk, İstanbul: Mardin Sesi Matbaacılık Yayıncılık

And. M, (2007) *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*. İstanbul: Yky, (50- 180s)

Arat, R. R. (2006). *Kutadgu Bilig*, İstanbul: Kabalcı. Y

Auge, M, Colleyn, J. –P. (2005). *Antropoloji*. (İ. Yerguz, Çev.) Ankara : Dost Kitabevi

Beydili. C, (2005). *Türk Mitolojisi, Ansiklopedik Sözlük,* Ankara: Yurt-Kitap Y.

Borayav, P. N. (1999). *100 Soruda Türk Folkloru,* İstanbul: Gerçek Y.

Bruinessen, M. (1999). *Kürtlük, Türklük, Alevilik*. H. Yurdakul(Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları

Emiroğlu. K. Aydın S.(2009) *Antropoloji Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat

Douglas. M. (2005). *Saflık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*, Çev (Ayhan. E.) İstanbul. Metis Y.

Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin İzleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.

Eriksen. H. T (2010). *Antropoloji Tarihi,* Çev(Bora. A), İstanbul, İletişim Y.

Eriksen T.H. Çev, Koca, E. (2012), *Sosyal ve Kültürel Antropoloji: Küçük Yerler, Büyük Meseleler,* Ankara: Birleşik Y.

Ergül. H, 2013*, Sahanın sesleri: İletişim Araştırmalarında Etnografik Yöntem*, İstanbul Bilgi Ünv. Yay.

Eröz, M. (1990). *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik,* Ankara: Kültür Bakanlığı Y.

Geertz C. (2001) *Gerçeğin Ardından: Bir Antropoloğun Gözünden İki İslam Ülkesinin Son Kırk Yılı,* İstabul, İletişim yayınları.

Gönç Şavran. T, (2019) *Modern Sosyoloji Tarihi*. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını

Gökalp, Z. (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi,* İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Gürsoy, A. (2007). *Gizli Dil açısından Alevilik ve Bektaşilik Erkan ve Deyimlerine Bir Bakış*, Türkoloji Araştırmaları

Gürsoy-Naskali, E. (1996). *Manas Destanında Kırk Yiğit (Niçin Kırk Yiğit), Türk. Dili*. C.529.

Güzel, A. (2006). *Dini- Tasavvufi Türk Edebiyatı,* Ankara: Akçağ Y.

Haviland W. A. (2008), *Kültürel Antropoloji,* İstanbul: Kaktüs Y.

Kaplan. M. (2010) *Sağlık Ve Kültür'ün Buluştuğu Alan: Tıbbi Antropoloji Folklor/edebiyat*, cilt:16, sayı:64, s227

Kaşgarlı, M. (2005). *Divanülugati't- Türk (Hzl Seçkin Erdi- serap Tuğba Yurteser*, İstanbul: Kabalcı Y.

Kottak C. P, (2008) *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*, Ankara, Ütüpya Y.

Lavenda, R. H, Schultz, E. A, (2017) *Kültürel Antropoloji: Temel Kavramlar*, Ankara, Doğuatı Y.

Mauss, M. (2018). *Armağan Üzerine Deneme, Arkaik Toplumlarda Değiş Tokuşun Biçimi ve Nedeni*, İstanbul. Alfa Yayınları.

M & Colleyn. J. P. (2005), *Antropoloji*, Çev (Yergüz. İ), Ankara, Dost Kitabevi Y

Ögel,B. (2003). *Türk Mitolojisi Cilt. I,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Y.

Örnek, S.V. (2000). *100 soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınları.

Özcoşar, İ. (2009), *Merkezileşme Sürecince Bir Taşra Kenti Mardin, Mardin*, Mardin Artuklu Üniversitesi Y.

Pritchard, E. E. (1964), *Sosyal Antropoloji* (F. Aydın, İ. İnce, M. Kılıç, Çev) İstanbul: Birey Y.

Strauss. L. C. (1994*) Irk Tarih ve Kültür,* Çev (Bayrı. H), İstanbul. Metis Y.

Schimmel, A. (2000). *Sayıların Gizemi,* İstanbul: Kabalcı Yayınları.Şakar. A. (2015).

https://www.gebe.com/kirk-ucurmasi-hazirliklari-banyosu-ve-sepetine-koyulacaklar

https://islamansiklopedisi.org.tr/vaftiz

https://www.kutsalkitap.org/vaftiz-nedir/

https://www.amerikaninsesi.com/a/kaz-daglarinda-800-yildir-suren-gelenek/3993320.html